Prantsuse agraarsuhted ja talupoegkond XVIII sajandi Prantsuse kodanliku revolutsiooni perioodil.

Diplomitöö

Tartu Riiklik Ülikool
Üldise Ajaloo Kateeder

Prantsuse agraarsuhted ja talupoegkond XVIII sajandi Prantsuse kodanliku revolutsiooni perioodil

Diplomitöö

Töö teostaja: Külli Krausberg
ajaloo osakonna V kursus
Töö juhendaja: dots. Madisson

Tartu 1959

Sissejuhatus

XVIII sajandi lõpul toimus Prantsuse kodanlik revolutsioon, mis hävitas feodaal-absolutistlikku korra ja asendas selle kodanluse võimuga: „Prantsusmaa, kesk-ajal olnud feodalismi klassikaks, renessansi-ajast alates tihtse sõjasuliku monarhia mustermaks, purustas suures revolutsioonis feodalismi ja rajas kodanluse puhta võimu selliselt klassikaliselt selgusega, nagu mitte ükski teine Euroopa maa."[1]

Kodanlik revolutsioon võitis Prantsusmaal, kuid selle revolutsiooni mõjul lõi feodaal-absolutistlik kord kõikjuna kõigis maades. Et mõista revolutsiooni tekkimise põhjusi, tuleb vaadelda Prantsusmaa olukorda revolutsiooni-eelsel aastail.

Kapitalismi elemendid tekkisid Prantsusmaal juba XVI saj., kuid nad tugevnesid järgnevatel sajanditel, eriti

[1] K. Marx, Louis Bonaparte'i kaheksateistkümnes brumiäär, Tallinn, 1952, lk. 8.

XVIII sajandil, revolutsiooni eelõhtul. Vana feodaalsuhete süsteem oli muutunud ülekasvatuks takistuseks uute tootlike jõudude arengule, takistades rahvusliku turu lõplikku kujunemist, tootmisvahendite kontsentreerumist, vajaliku tööjõu vabanemist, tööjaotuse ning mehhaniseerimise arenguks jne.

XVIII saj. lõpul Prantsusmaa oli põhiliselt agraarmaa, kuidas ka tööstus oli sel ajal küllalt areneund, kuigi jäi veel kaugele maha Inglise tööstusest. Tööstuse arenguga kaasnes linnade ja nende elanikkonna kasv. Pariisis oli revolutsiooni eelõhtul juba üle poole miljoni elaniku, kusjuures umbes 1/5 neist moodustasid palgatöölised.[1] Kuid Pariis oli erandlik oma suure elanike arvu poolest, kuna suuremalt jäägnuises linnas - Marseille's - oli ainult 90000 elanikku.

Tööstuse arenguga takistas tsunftikorraldus uutuse tehnikaga ja konservatiivsete traditsioonidega. Kuid juhtival kohal olid siiski kapitalistlikud manufaktuurid. 50 - 100 töölisega manufaktuure esines küllalt sageli, kuid oli ka

1 A.Z. Manfred, Великая французская буржуазная революция XVIII века, Moskva, 1956, lk. 10.

palju suuremaid manufaktuure, eriti metallurgia- ja söetööstuses.

Juba enne 1789-1794.a. revolutsiooni, alates 18. sajandi 60-70-ndatest aastatest tehti katseid mehhaniseerida tootmisprotsessi, mis ületas manufaktuurilt vabrikutööstuse. Leiti primitiivsed puuvillakedrus jt. masinad, mida veeti sisse Inglismaalt. Nii oli revolutsiooni eelõhtul rakendatud puuvillatööstuses 900 mehhaanilist telge.[1] Inglise masinatele järgnesid masinad, mis olid toodetud juba kodumaal, peamiselt inglise masinate eeskujul.

Siiski jäi tööstuses valitsevale kohale käsitöö ning enamus manufaktuure olid väikesed, neis töötas väike arv töölisi. Väga laialt oli levinud detsentraliseeritud manufaktuur, st. tootmise mitmeugune organiseerimine, mille puhul töölised töötasid oma kodudes ümber kaupmehe-manufaktuurioomaniku käest saadud toormaterjali.

Tööstuse arengut takistas feodaal-absolutistlik kord. Selle korra tingimustes oli võimatu tööstuslik pööre, oli vaja likvideerida talupoegade poolpärisorjuslik

1 Мануфактура, lk. 11.

sõltuvus, et luua arenevale tööstusele vaba tööjõu turg. Oli vaja allutada kogu majanduspoliitika kodanluse huvidele.

Arenevatest kapitalistlikest suhetest annab tunnistust ka välis- ja sisekaubanduse kasv. Aastail 1715-1787 Prantsuse väliskaubandus tervikuna kasvas 3 korda.[1] Aastail 1716-1789 suurenes põllumajandussaaduste väljavedu Prantsusmaalt 36 miljonilt liivre'ilt 93 milj. liivre'ini, tööstustoodete väljavedu 45 milj. liivre'ilt 133 milj. liivre'ini, koloniaalkaupade väljavedu 15 milj. liivre'ilt 152 milj. liivre'ini.[2]

Toimus ka sisekaubanduse kasv, mis ühes sisuturg, kasvasid majanduslikud sidemed maa eri rajoonide vahel.

Ühodanduse tegevust väliskaubanduse alal piiras samuti absolutistlik kord, sest väliskaubandus oli käpitalil kaupmeeste-monopolistide käes. Ka sisekaubanduse arengut segas mida takistusi. Mõningal määral olid veel säilinud sisetollid. Suureks takistuseks oli ka mõõtude ja kaalumõõkute suur erinevus isegi väikeste administratiivjaotuste piires. Raske maksukoorma tõttu oli talupoegade ostuvõime

1 Ж. и Л. Вилляр, Формирование французской нации, Москва, 1957, lk. 169.
2 Ф. В. Потёмкин, А. И. Молок, Кризис феодально-абсолютистского порядка и буржуазная революция 1789-1794 годов во Франции, Москва, 1952, lk. 7.

äärmiselt väike, mis samuti takistas sise-turu arengut.

Jättes tähele panemata prantsuse kodanluse usrindliku osa nõudmised, sõlmis Louis XVI valitsus 1786.a. Inglismaaga uue kaubalepingu, mis andis prantsuse tööstusele ja kaubandusele rasket hoobi. Selle kaubalepinguga alandati tolle Inglismaalt sisseveetavatele toodetele, prantsuse manufaktuuride toodetele aga seda ei suutnud võistelda inglise kaupadega. Selline samm võis tekitada manufaktuuride omanike hulgas ainult pahameelt. Inglane Young märgib oma reisikirjades, et seda kaubalepingut võib pidada kõige saatuslikumaks löögiks, mida üldse võidi anda manufaktuuridele.[1]

Põhiliseks tootmisharuks oli põllumajandus. Ligi 90% Prantsusmaa 26-miljonilisest elanikkonnast moodustasid talupojad. Selles põhilises tootmisharus valitses äärmine mahajäämus. Talupoegi ekspluateeriti halastamatult. Primitiivse tehnika alusel seisvad väikemajapidamised olid ülekaalus, nende kaubatoodang oli aga äärmiselt väike ja kau-

1 Новая история в документах и материалах. Под редакцией Н. М. Лукина и В. М. Далина, Москва, 1934, lk. 111.

geltki ei suutnud rahuldada areneva tööstuse nõudeid. Enamus aadlikest ei tahtnud midagi teada põllumajanduse olukorra parandamisest, sest kehtiva süsteemi juures oli võimalik talupoegi piiramatult ekspluateerida.

Kuigi tinginumised kapitalismi arenguks põllumajanduses olid veelgi ebasoodsamad kui tööstuses, algab XVIII saj. keskpaigast kapitalismi elementide areng ka kitsas. Kehtiv kord takistas ka põllumajanduse arengut.

XVIII saj. absolutismi takistas igas suhtes Prantsusmaa arengut. Absolutistlik monarhia oli tõestanud oma jõuetust nii välispolitikas (lüüasaamine Seitsmeaastases sõjas, koloniaalkütsimuse lahendamine Inglismaa kasuks) kui ka sisepoliitikas. Louis XVI (1774-1792) troonileletulekuga defitsiit riigieelarves kasvas tohutult. Sellise olukorras mõõdukas kodanlus ja osa aadlist pooldasid reformide läbiviimist, et sel teel ennetada ähvardavat katastroofi. Reformide teostajaks sai Turgot, kes arvas, et reforme võivad parandada kõike. Ta nägi viikluse alust just maas ja põllumajanduses. 1774. a. Turgot kehtestas

viljakaubanduse vabaduse. Feode kasvatamise ja parandamise eest maksustati nüüd kõik seisused rahalise maksuga, mis tekitas suurt pahameelt priviligeeritud seisuste hulgas. 1776.a. kaotati tsunftikorraldus, mis takistas kapitalistliku tööstuse arengut jne. Kuid Turgot'le ei tulnud pähegi mõtet talupoegade feodaalsõltuvusest vabastamisest. Turgot' reforme, mis oleksid võinud soodustada kapitalismi arengut, tühistati reaktsiooni nõudel 1776.a.

Maa majanduslik laostumine, vahetute tootjate vaesumine ja nõgi rahanduslik kriis, klassivõitluse teravnemine, raluvitlestõusude laine, kodanluse ühtsa aktsiooni võimatus, väljaastunnised parasitliku aadelkonna ja feodaal-absolutistliku nõgi ülemvõimu vastu – kõik see oli aluseks 1788-1789.a. Prantsusmaal kujunenud revolutsioonilisele situatsioonile.

Lenin, iseloomustades revolutsioonilist situatsiooni, tõi esile 3 põhilist tunnust:
„1) Asjaolu, et valitsevad klassid ei suuda muutmatul kujul säilitada oma võimu, ... valitseva klassi poliitika kriis ...
2) Harilikust suurem nõhutud klasside

hääda ja viletsuse teravnemine.
3) Tundub aktiivsuse tõus, mille mainitud põhjused esile kutsuvad rahvahulkades..."[1]

Prantsusmaal olid kõik need objektiivsed revolutsioonilise situatsiooni tinginimesed olemas. Lenin, nagu ütleb Lenin, ei nõudnud igast revolutsioonilisest situatsioonist ei teki revolutsioon, vaid ainult sellisest situatsioonist, kus ülemal loendatud objektiivsete muutustega lüttub subjektiivne muutus, nimelt: kui uuendega lüttub revolutsioonilise klassi võime läbi viia massilisi revolutsioonilisi aktsioone..."[2]

Prantsusmaal oli selline klass olemas kodanluse näol, kes ühtaegu esines juhtiva klassina. Rahvamassid, ei töölised ega talupojad, polnud tol ajal võimelised ajama iseseisvat poliitikat: „...Kodanlus oli selleks klassiks, kes tegelikult viis lükkumise eesotsas. Proletariaat ja kodanluse juurde mitte kuuluvad linnaelanikkonna kihid kas ei omanud veel mingid kodanlusest eraldi huvisid või ei moodustanud iseseisvaid arenenud klasse... Sellepärast... nad võitlesid ainult kodanluse huvide teostumise eest, kuigi mittekodanliku meetodiga."[3]

1 V.I. Lenin, Teosed, 21. k., Tallinn, 1953, lk. 187.
2 Seesama, lk. 188.
3 K. Marks ja F. Engels, Сочинения, т. VI, lk. 114.

Kodanlus oli tohajab noor, revolutsioo-
niline klass. Antagonism kodanluse ja te-
ma poolt ekspluateeritavate rahvaklasside
vahel ulendas XVIII saj. vaid teisejärguliselt osa,
kuna esiplaanil oli palju raskem ja vihar-
tum feodaalne ekspluateerimine. Kodanluse
jõust üksi oli siiski vähe, et purustada feo-
dalismi ja absolutismi, selleks oli vaja liitlast,
kelle elulised huvid oleksid tihedalt seotud
vana korra purustamisega. Tohajab oma
majanduslikku ja poliitilise arengu algast-
mel seisev kodanlus „... ei tundnud hirmu
oma võimu kindlustamise pärast ja ta
oli valmis sõlmima lütte taluraharaga.
See lüt kindlustas revolutsioonile täielikku
võidu."[1]

Ainsaks selliseks liitlaseks prantsuse ko-
danlusele võis olla rahvas – talurahvas ja
linnakehvikud. Rahvamassid olid valmis
toetama kodanlust, kuna see järjest
avalikumalt ja julgemalt astus feodaal-
sete jõudude vastu. Rahvamasside aktiiv-
ne osavõtt revolutsioonist kindlustaski Prant-
suse kodanliku revolutsiooni võidu.

Rahvamasside aktiivsus kasvas re-
volutsioonilise sündmuste areneles, kind-

1 V. I. Lenin, Teosed, 21. k., lk. 377.

lustades võimu järk-järgulise ülemineku reaktsioonilisemalt suurkodanluselt kodanluse demokraatlikumale osale – jakobiinide kätte. Jakobiinide diktatuur täitis kõik põhilised ülesanded, mis seisid Prantsuse kodanliku revolutsiooni ees.

Revolutsiooni üheks põhiliseks küsimuseks oli agraarküsimus. Ülesanne oli lõpuni viia ülevaade selle põhikitsaimuse lahendamisest revolutsiooni käigus. Töö I peatükis näitan põllumajanduse olukorda revolutsiooni eelõhtul ja neid tegureid, mis muutsid talupoegade klassi aktiivseks osavõtjaks revolutsioonist, näitan revolutsioonilise situatsiooni väljakujunemist küsimus. II peatükis käsitlen Asutava Kogu ja Seadusandliku Kogu agraarseadusandlust ning talurahva olukorda ja võitlust revolutsiooni perioodil. III peatükk on pühendatud jakobiinide diktatuuri vaatlusele, mis kujutas Prantsuse kodanliku revolutsiooni otsustavat perioodi. Käsitlen jakobiinide diktatuuri agraarseadusandlust ja agraarküsimuse lõplikku lahendamist, eriti just püüan näidata, kuivõrd revolutsiooni tagajärjel muutus

prantsuse talurahva olukord, kas täitus talupoegade ammune soov – saada maad.

Agraarolude õige, marksistliku käsitluse aluseks on Marxi, Engelsi ja Lenini seisukohad, kes Prantsuse kodanliku revolutsiooni küsimustele on pööranud suurt tähelepanu. Oma töös olen lähtunud marksismi-leninismi klassikute sisukohtadest, mis annavad õige orientiiri, seda enam, et põhilised tööd, mida olen kasutanud, kuuluvad kodanlikele autoritele, kelle töödesse tuleb suhtuda äärmiselt kriitiliselt.

Nõukogude ajaloolastest annavad Prantsuse kodanliku revolutsiooni perioodist hea ülevaate Manfredi töö [1], samuti kogutöös "Prantsuse kodanlik revolutsioon 1789-1794", kuid nendes töödes on agraarküsimusele käsitlusele eraldatud küllaltki piiratud osa. Siiski olid need tööd väärtuslikuks materjaliks, andes üldjoontes ülevaate ka talurahva olukorrast. Sama võib öelda ka Roginskaja [3] kohta, kuigi faktilise materjali osas erineb selles töös mõningaid ebatäpsusi.

---

1 A.Z. Manfred, Великая французская буржуазная революция XVIII века, Москва, 1956.

2 Французская буржуазная революция 1789-1794. Под редакцией Е.П. Варгина и Е.В. Тарле, Москва-Ленинград, 1941.

3 А.Е. Рогинская, Очерки по истории Франции (XVII – XIX вв.), Москва, 1958.

Nõukogude ajaloolased ei ole seni kirjutanud ühtegi üksikasjalisemat uurimust agraarkitsimuse kohta Prantsuse kodanliku revolutsiooni perioodil, kuid on ilmunud terve rida artikleid ja lühiuurimusi (Poršnev, Ado, Skazkin, Dembo). Eriti väärtuslikud on need tööd, mis käsitlevad talurahvaliikumisi enne 1789. a. revolutsiooni ja revolutsiooni perioodil. Seda küsimust on nõukogude ajaloolastest käsitlenud just Poršnev ja Ado. Nõukogude ajaloolased esinesteva näitasid talurahvaliikumiste otsustavat osa revolutsioonis; kodanlikud ajaloolased pruudutasid seda küsimust vaid möödaminnes.

Põhiliste algallikatena kasutasin materjalide ja dokumentide kogu „Новая история в документах и материалах" ja „Революционное правительство во Франции в эпоху Конвента (1792–1794)". Väärtuslikeks allikateks on ka „vene koolkonna" ajaloolaste tööd. Karejev, Lutšitski ja Kovalevski on vene kodanlikud

ajaloolased, kes on prantsuse agraarolude uurimisele pühendanud terve rea üksikasjalisi uurimusi. Üheks hiinalisemaks tööks selles osas on N. Karejevi dissertatsioon „Talupojad ja talurahvaküsimus Prantsusmaal XVIII s aj.-võmasel veerandil".[1] Karejevi töös esineb kahtlemata väga palju puudusi, kuna tal lähtub liberaalkodanlikult positsioonilt, väites, et revolutsiooni oleks olnud võimalik vältida õigeaegselt teostatud reformidega.[2] Karejevi tööd on üksikasjaliselt analüüsitud Frolova ja Veberi artiklites, mis olid suureks abiks tema seisukohtade hindamisel. Kõigiti vigadest on Karejevi töö siiski parimaks alliikaks just revolutsiooni-eelse olukorra kohta Prantsusmaa külas. Teiseks „vene koolkonna" tähtsamaks esindajaks on I. V. Lutšitski, kes valgustas agraarsuhteid Prantsusmaa kohalike arhiivide materjalide põhjal. Vene kodanlike autorite töödest on eriti hinnatavad ka nelja liidriva mõõtkavaga faktilise materjali tõttu.

Väärteslikkuse materjali saavad ka Petrovi, Blochi, Lefebvre'i, Wõltersi ja teiste ajaloolaste töödest.

---

1 N. Kareev, Крестьяне и крестьянский вопрос во Франции в последней четверти XVIII века, Москва, 1879.

2 М. И. Фролова, Значение исследований Н. И. Кареева для разработки истории французского крестьянства в эпоху феодализма, lk. 318.

I

Agraarsuhted ja talupoegkond Prantsusa kodanliku revolutsiooni eel

Feodaalid ja talupojad

XVIII sajandi lõpul Prantsusel kodanlik revolutsioon kõrvaldas feodaal-absolutistliku korra ja asendas selle kodanluse võimuga. Ilmid „... täielikku võitu", ütleb Lenin, „pole mud jakobiinidele määratud saavutada, peamiselt sellepärast, et XVIII sajandi Prantsusmaa oli mandril püüratud liiga marhajäänud maadega, ja et Prantsusmaal endal polnud materiaalseid aluseid sotsialismiks."[1]

Et mõista revolutsiooni tekkimise põhjusi ja arengut, samuti agraarküsimuse lahendamist selle revolutsiooni poolt, tuleb vaadelda Prantsusmaa olukorda revolutsiooni-eelsel aastail. Agraarküsimuse osas on eriti tähtis tutvuda agraarsuhe-

1 V. I. Lenin, Teosed, 25. k., lk. 102.

te ja talupoegade ülekorraga revolutsiooni eelõhtul.

On küllaltki raske anda ammendavat ülevaadet talupoegade ja feodaalide vahelistest suhetest, agraarsuhetest üldse XVIII sajandi Prantsusmaal, sest selles osas valitses suur segadus.

Pootmissuhete (antud juhul feodaalsuhete) iseloom oleneb sellest, kelle käes on põhilised tootmisvahendid (põllumajanduse puhul muidugi maa). Feodaalset omandit iseloomustab tema hierarhiline struktuur.

Revolutsiooni-eelsel Prantsusmaal võime eraldada 3 liiki maavaldusi: 1) allood,[1] 2) feood (fief), 3) hinnusemaa (censive).[2]

Allood oli täielik maaeraomand, selle maa omanikuõigus kuulus ainult ühele isikule. Täpseid andmeid allodiaalse omandi territoriaalsest ulatusest pole, kuid kõik autorid kinnitavad, et see oli vaid vandiks.[3] XVIII saj. alloodide arv väheneb veelgi (näiteks Quercy's ja mujal), kuna alloode ei tunnustatud isegi siis, kui omanikel olid allodiaalsust tõestavad dokumendid olemas.

1 Alloodid olid levinud peamiselt lõuna-Prantsusmaal.

2 Hinnusemaa e. censive oli koguni Prantsusmaal levinud maavaldusliik.

3 Vt. Карцев Н., Крестьяне и крестьянский вопрос во Франции в последней четверти XVIII века, Москва, 1879, lk. 29-30; Тарле Е. В., Крестьяне и рабочие во Франции в эпоху Великой революции, С.-Петербург, 1914, lk. 5. jne.

üldreegliks oli mittevaba feodaalne maavaldus, millel oli 2 valdajat, kelledest ühele kuulus nn. dominium directum e. ülemomand, teisele nn. dominium utile e. valdus. Maa fantiliseks omanikuks oli see, kellele kuulus dominium utile, kuid ta pidi tunnistama oma maa sõltuvust ka teisest omanikust, kelle kasuks ta pidi kandma teatud kohustusi.

Valdav enamus maid oli nüüsuguseks kahekordseks omandiks, seega valitses põhimõte „ei ole maad ilma senjöörita" (nulle terre sans seigneur), seda eriti Põhja-Prantsusmaal. Lõuna-Prantsusmaal oli suuremal määral levinud teine printsiip „ei ole senjööri ilma tiitlita" (nul seigneur sans titre),[1] kus senjöör pidi esitama oma õiguste tõestamiseks vastavad dokumendid.

Kõige selgemini võib kõigist tüüpilise valduse liikidest eraldada nn. suursuguseid valdusi e. feode, mis kuulusid privilegeeritutele, ja mittepriviligeeritute valdusi, mis kaudsid tavaliselt elusive'i nimetust. Peab silmas pidama, et XVIII saj. seisuste-vaheline piir ei olnud sellesõsas enam kindel, feoodide omanikeks olid ka mitte-

1 Французская буржуазная революция 1789-1794. Под редакцией В.П. Волгина и Е.В. Тарле, Москва-Ленинград, 1941, lk. 2.

priviligeeritud, samuti nagu censive'i valdajaks olid mõnikord priviligeeritud seisuste esindajad. Censive sõltus feoodist.

Feoodi valdaja oli kõrgema senjööriga seotud peamiselt ankohustustega, tinglikku valduse märgiks oli iga-aastane maks (nn. relief) 10 livre'i ulatuses.[1] Ühtlikku laadi kohustusi esines harva. Harjevi järgi on feoodide olemasolu tingimused äärmiselt mitmekesised. On toodud kaks äärmust: esimesel juhul feoodid võisid olla täielikult vabaks valduseks, mida ka nimetati vabadeks feoodideks (selle puhul ongi feoodi valdaja sõltuvus senjöörist rahvikem ankohustuste laadi), teisel juhul oli tegemist feoodidega, mille valdajad pidid tasuma rahalist maksu.[2]

Feoodide valdajail ei olnud sageli üldse maad, tähtis oli vaid see, et neile kuulusid senjöriaalsed õigused. Nii näiteks kõneldakse ühest Auvergne'i provintsi senjöörist, et tal ei olnud lossi ega isegi väikseimat maatükki, ta võttis ainult renti (hinnest).[3]

Feoodist sõltuvate censive'ide valdajate

1 М.В. Лучицкий, Аграрные отношения во Франции накануне революции, „Русское богатство", 1913, №3, lk. 171.

2 Кареев, lk. 56-60.

3 Лучицкий М.В., Состояние земледельческих классов во Франции накануне революции и аграрная реформа 1789-93, Киев, 1912, lk. 21.

kohustused olid palju suuremad, kuna sanitääride valdava enamuse moodustasid talupojad. Sanitäär maksis senjöörile erilist rahalist maksu - cens'i. Censive oli päriliku maavaldus, mida võis osta ja müüa.[1]

Lihtne maa rentimine ei toonud kaasa mingisuguseid senjööriaalseid koormisi ja oli täiesti tähtajaline. Maad võis välja rentida ka sanitäär, muutudes selle puhul samuti senjööriks.

Senjöörist sõltuvad maad moodustasid nn. senjööria. Tüüpiliselt tuleb teha vahet senjööria maa-ala ja priviligeeritud seisuste otseses valduses oleva maa vahel, sest vastasel korral ei ole võimalik kindlaks teha, milline osa maast kuulus priviligeeritutele, milline talupoegadele. Mõned ajaloolased, pidades maaomanikeks ainult neid, kes omasid dominium directum'i, on jõudnud järeldusele, et suurema osa maa faktilisteks omanikeks olid priviligeeritud seisused. Kovalevski näiteks on seisukohal, et talupoegade ja kodanluse käes oli vaid 1/3 maast,[2] Vanejevi järgi kuulus 1/5 maast kuningale, 1/5

1 Censive'i ja cens'i käsitlen põhjalikumalt käesoleva praktika 2. osas.
2 Лучицкий, Вопрос о крестьянской поземельной собственности во Франции до революции и продажа национальных имуществ, Киев, 1894, lk. 8-9.

aadlikele, 1/5 vaimulikkonnale ja 2/5 kodanlusele ning talupoegadele.[1] Tegelikult oli suurem osa maast talupoegade käes tinglike valdustena. Kõige usutavamad andmed selles osas on toodud Lutšitskil, kelle uurimused põhinevad arhiivimaterjalidel. Järgnev tabel annab ülevaate maavalduse jaguneminest seisuste vahel (protsentides)[2]:

	Aadel	Vaimulikud	Kokku	Talups.	Kuningas või kodanlus
Artois	29	22	51	33	16
Picardie	33,4	14,6	47,9	36,7	ca 16
Burgundia	35,1	11,6	46,7	33,1	" 20
Limousin	15,3	2,4	17,7	59,2	" 23
Ülem-Auvergne	11	2,1	13,1	üle 50	" 37
Quercy	15,5	2	17,7	54	" 28
Dauphiné	12	2	14	40,8	" 45
Landes	22,3	1	23,3	52	" 24
Bearn	20	1,1	21,1	üle 60	" 19
Toulousaine	28,7	4	33	35	" 32
Roussillon	32	4	36	40	" 24

Tabelist selgub, et priviligeeritute maavaldus moodustas ligikaudu 14-51%. Kuid ei tohi unustada ka seda, et ka kuningas oli üks suurimaid feodaale, seega täpset vahekorda antud tabeli järgi pole võimalik

1 Kareev, lk. 107.

2 Лучицкий, Состояние земледельческих классов во Франции..., lk. 18-19. Kuninga ja kodanluse osa moodustab tõlgitsejate, nii Lutšitski tabelis pole välja arvestatud.

kindlaks teha. Sitski näitab kätesolev tabel seda, et senjööri otsese kasutuses olev maavaldus ei lange kokku senjööriga mõistega, kuna kehtis printsiip „pole maad senjöörita". Senjööride maavaldused saavutasid sellised mõõtmed just metsade ja heinamaade arvel, sest priviligeeritutele kuulus ligi 80% kõigist Prantsusmaa metsadest ja heinamaadest, kündviljamaast oli fantiliselt neude kasutada ainult umbes 17%.[1]

On täiesti ilmne, et suurem osa põllumaast hariti ülles just talupoegade poolt, kuna kahe esimese seisuse harimise alla langes umbes 1/6 kogu künnivljamaast; vaodaulese osa oli aga suhteliselt väike.

Vaatleme lähemalt, millist ilmet omasid erinevate seisuste ja kihtide maavaldused. Siin kuulub suurmaavalduste olemasolu küsimus. Suurem osa aadlikest ei omanud eriti suuri maavaldusi, kuid üksikuid suurmaaomanikke siiski oli. Neid suurmaavaldused koosnesid tavaliselt mitmest eraldiasuvast osast. Suurmaavaldusi esines kõige rohkem Põlja- ja Ida-Prantsusmaal, kus tuhande või paari-tuhande arpent'i[2] suurused valdused

1 Французская буржуазная революция 1789–1794, lk. 2.
2 1 arpent = 1/3 – 1/2 ha.

ei olnud mingiks hariduseks. Suuremate omanike valdused haarasid isegi kuni 10000 arpent'i.[1] Lõuna-Prantsusmaal oli suuri valdusi tunduvalt vähem, need ei ületanud 600-700 arpent'i. Suurimaks omanikuks oli kuningas, kelle valdused haarasid 27 tuhat arpent'i (26 piirkonnas). Kuningale järgnesid tema otsesed vasallid. Näiteks printsi Condé sentsiaalne võim oli levinud peaaegu 17 kihelkonnale, kus tal omas 1,6 tuhat arpent'i, printsi Contil oli 7,5 tuhat arpent'i.[2]

Territoriaalsest suuremaavaldustest ei saa XVIII saj. Prantsusmaa puhul kõnelda. Killustatus ja äärmine ületähtsus on kehtiv ka väiksemate valduste kohta. Sama nähtus on iseloomulik ka kodanluse ning talupoegade maavaldustele. Talupoegade nõigi väiksed majapidamised jagunesid arvukateks parsellideks. Näiteks Clermont'i piirkonna andmetel talupoegade maad üle 2 ha koosnesid 46,53%-st isegi 42 parsellist.[3]

Üheks huvitavamaks küsimuseks on kodanluse maavaldusse küsimus, mille

1 Лучицкий, Состояние земледельческих классов во Франции..., lk. 21-22.
2 И.В. Лучицкий, Аграрные отношения накануне революции в окрестностях Парижа, „Журнал министерства народного просвещения", Петроград, 1915, №6, lk. 250.
3 Французская буржуазная революция 1789-1794, lk. 3.

osatähtsuse kindlaksmääramine on üsna raske. Klarejevi ja Lutšitski andmed lubavad teha vaid ligikaudseid oletusi. Kodaniku kätes oli rohkem maad just tööstuslike ja kaubanduslike keskuste ümbruses Eesk- ja Lõuna-Prantsusmaal. Ühemaalt andmetel oli kodaniku kätes üldse ligi 1/5 kogu kuningriigi maast, s.o. 20%.[1]

Klarejev ja Lutšitski on alahinnanud kodaniku osa maaomanikena. Lutšitski, tunnistades küll kodaniku teatud osa, eitab tööstuslikku ja kaubanduslikku kodaniku osatähtsust, märkides, et psühholoogilised ametnikud.[2]

Aadli järk-järgulise laostumise olukorras olid paljud aadlikud sunnitud müüma oma valdusi, mida omandasid kodanlus ja jõukamad talupojad.

Kuna üldiselt domineeris võõrmaapidamine, siis oli põlluharimine väiketasuv tegevus. Aadlimaad, vaimulikud ja kodanlased-ettevõtjad püüdsid võimalikult rohkem maid rendile anda, et sel kombel vabaneda ise põllutööst. Näiteks Limousinis 112-st aadlikust, kes valdasid ligi 40 tuhat arpentit maad, ainult

1 Виллар, Формирование французской нации, Москва, 1957, lk. 141.
2 Лучицкий, Состояние земледельческих классов во Франции..., lk. 24-25.

13 harisid maad ise, teenijaskonna abiga, seda 1150 arpent'i ehk 2,9% ulatuses.[1] Gulray's haris oma maad ise vaid 4% aadlikest. Veegi Burgundia aadlik seletab ära põhjuse, miks nõik püüavad oma maa välja rentida: „... see läks hinnus kalliks kulude tõttu töölistele, härgadele ja nende toitmisele. Talumeväljasüsteemiga harisin 153 arpent'ist ainult 88, mis andis sissetulekut viljas, mis vahetati kattis väljamineku. "Ta leiab, et maa väljarentimise puhul oleksid temal sissetulekud samad nagu enne suurmaad.

Oli olemas siiski nüüsugune rahvaklass, kes paratamatult pidi tegelema selle tüüpi töötega — s.o. talupojad. Vaatleme nüüd lähemalt talupoegade diferentseerumist ja nende maavaldusi.

Üldreeglina valitses Prantsusmaal talupoegade isiklik vabadus, st seoses rahalis-kaubaliste suhete arenguga senjöörid ei olnud enam huvitatud talupoegade isiklikust sõltuvusest. 1789. aastaks oli talupoegade päris-orjuslik sõltuvus peaaegu kadunud,

1 Лучицкий, Состояние земледельческих классов во Франции..., lk. 24-25.
2 Лучицкий, Аграрные отношения..., „Русское богатство", 1913, №3, lk. 133.

kuid siiski leidus veel ka pärisoriseid talupoegi, eriti kloostrimaadel. Harejeri andmetel esines neid peamiselt põhjapoolses piirkondades: N. Vernais, Marche, Champagne, Vitry, Auvergne, Chateauneuf, Troyes jt. Pärisorje leidus ka kuningamaadel.[2]

Tundmatu rohkem oli talupoegi, kes langesid isiklikku sõltuvusse maa kasutamise kaudu, millel laias laastus nn. „main morte'i" õigus v. „surnud käsi". Talupoeg, kellel oli „surnud käsi", ei omanud õigust päranduseks ega müüa oma maad ilma seigneuri nõusolekuta. Tema varanduse pärast surma läks suurema osa valitsejale. Nn. „surnudkäemehi" leidus eriti palju Champagne'is, eriti Franche-Comté's.[3]

Prantsuse pärisorjad (serfs) ja „surnudkäe mehed" (mainmortables) ei kuulunud sellisel määral isanda omavõi alla, millele allusid pärisorjad Preisimaal, Poolas, Ungaris, Venemaal ja mujal. Näiteks ei ole teada juhust, et Prantsusmaal oleks pärisorje müüdud või vahetatud.[4]

---

1 Kapreeb, lk. 17.
2 Mapure, lk. 3.
3 Sealsamas.
4 Seesama lk. 3-4.

Kuid suurem osa pärisorjuslikku korra igandeid säilus servitude reeglite näol, mis kujutas talupoja sõltuvust seigneurist maa kasutamise kaudu ning mis tähendas talupoja isikuvabaduse ja talle kuuluva maa mittevaba iseloomu. Talupojale kuulus maa censive'ina, mille ülemaks omanikuks oli seigneur ja mille tunnuseks oli cens ning sellega kaasnevad seigneuriaalsed koormised.

Prantslase Rubichoni statistiliste andmete põhjal on võimalik teha oletusi talupoegade maavalduse suuruse kohta. Wolters tõestab, et neid andmeid võib pidada usaldatavaiks.

21456	perekonda, kes valdasid üle	880 ha
168643	"	62 ha
217817	"	22 ha
256583	"	12 ha
258452	"	8 ha
361711	"	5 ha
567687	"	3 ha
851280	"	1,66 ha
1101421	"	0,50 ha

Kokku 3 805000 perekonda, kes valdasid 44750000 ha[1]

Wolters tõestab, et maaomanike arv neid

[1] Вольтерс, Очерки по истории аграрных отношений и аграрного вопроса во Франции 1700-1790 г.г., Москва-Петроград, 1923, lk. 15.

lutsiooni ees ei võinud ületada 4 miljonit.[1]

Tabelist näeme, et maaomanike arv on pöördvõrdeline maavaldeste suurusega. 3,8 miljonist maaomanikust umbes 2,4 milj. omas maavaldusi 0,5 – 12 ha-ni – need on kindlasti talupoegade maavaldused. Talupoegade majapidamiste väikesest ulatusest annavad tunnistust ka järgmised faktid: Ida-Prantsusmaal oli küllalt neid maajoone, kus 45% talupoegadest omas maad alla 1 ha, Île-de-France'is, Auvergne'is ja Pyrenees'is talupoja parsselli suurus ei ületanud 19–20 aari.[2]

Valdused üle 880 ha kuulusid privilegeeritud seisustele. Keskmiste (22–62 ha) valduste omanikeks võisid olla privilegeeritud, kodanlus või jõukamad talupojad. Maaga küllaldaselt varustatud oli kõrgaim ainult jõukas ladvik, mis revolutsioonieelsel perioodil Prantsuse külas oli olemas. Teiselt poolt oli välja kujunenud küllalt arvukas talupoegade kiht, kes ei omanud üldse maad. Külas oli olemas diferentseerumine. Iseloomustades XVIII saj. Prantsusmaad ütleb Engels täiesti õigesti, et „...feodaalaadli ja [kogu mu-

1 Вольтерс, lk. 14–15.

2 Французская буржуазная революция 1789–1794, lk. 3.

ühiskonna esindajana esineva) kodaniku vastandlikkuse kõrval oli olemas üldine vastandlikkus ekspluateerijate ja ekspluateeritavate, rikaste lagelejate ja töötavate vaeste vahel."[1]

Lutšitski teeb vea, vaadeldes talupoegi ühtlase põlluharijate massina, kes kes suuremal või vähemal määral olid kindlustatud maaga ja kel puudus igasugune objektiivne alus diferentseeruda külaproletariaadiks ja külakodanlusteks.

XVIII saj. kasutati nimetusi mitmesuguseid nimetusi talupoegade erinevate kihtide tähistamiseks. Need nimetused annavad ülevaate ühe või teise talurahvakihi majanduslikust olukorrast, kuigi mitte eriti täpselt. Küla kõrgema kihi tähistamiseks kasutati nimetusi cultivateurs, laboureurs,[2] vignerons (viinamägede rajajaonides. Ülalvenas majanduslikus olukorras olid métayers[3], domestiques[4], journaliers[5], manouvriers, brassiers.[6] Kõige

[1] F. Engels, Anti-Dühring, Tallinn, 1951, lk. 16.
[2] laboureurs - suurtalunikud
[3] métayer - pooleteramees
[4] domestiques - maatöölised, teenijad
[5] journaliers - väiketalunikud
[6] manouvriers, brassiers - mõisad, päevalised

viletsamas seisundis olid vaesed, kerjused ja maatamehed, keda tähistati nimetusega mendiants. Eri kihi moodustasid ka käsitöölised-artisans.

Limousinis oli erinevate kihtide maaomandi keskmine suurus järgmine (arpent'ides)[1]:

Laboureur	– 26,5	Métayer	– 6,75
Cabaretier[2]	– 13,0	Artisan	– 6,25
Vigneron	– 8,25	Mendiant	– 3,375
Journalier	– 7,25		

Teistsugused andmed võrdlevad Limousini (tüüpiline agraarrajoon) ja Lannois kohta (arenenud tööstusega) tabeli kujul maa suuruse kohta. Suurmaaomandi,[3] keskmise-, väike- ja kõige väiksema omandi suhe %-des laboureur'ide ja journalier'de kohta on järgmine:[4]

Laboureurs.

	Suurmaaomand	Keskmine	Väike	Kõige väiksem
Limousin	47,7%	44,4%	5,8%	0,05%
Lannois	32,2%	39,5%	28,2%	0,1%

Journaliers.

Limousin	6,7%	43%	49,9%	0,4%
Lannois	1,5%	9,8%	82,5%	6,2%

1 Лучицкий, Состояние земледельческих классов во Франции ..., lk. 32.
2 Cabaretier – oli seotud mingi ettevõttega, näiteks mölder.
3 Suurmaaomand – üle 50 arpenti, keskmine – 20–50 arpenti, väikeomand – 1–20 arpenti.
4 С. Сказкин, Дифференциация крестьянства во Франции накануне революции 1789 года, lk. 25.

Peravaru diferentseerumine ilmneb lannoi'o. Toodud andmetest selgub, et laboureurs oli maaga paremini varustatud, kui journaliers. Need kaks nihti väljendavadki kõige selgemini Prantsuse külas kujunevat klassierinevust.

Laboureur oli talupoeg, kellel oli küünimaa, elus ja eluta inventar selle haldamiseks. Journalier (manouvrier) oli päevaline või sulane, kel on oma kindel elukoht, peale maja ta oma väheneal määral maad, tööloomi ta aga ei oma enam. Lisetulemist moodustas tähtsama osa töötasu. Siiski ei või kõiki (kündjaidki laboureurs) vaadelda täiesti ühtse jõukate talupoegade massina, sest osa neist valsus võlgnevuse tõttu ja muutus täienduseks sulastele ja päevalistele.

Siiski võib üldiselt öelda, et suurtalunike (laboureurs) ja väiketalunike ning sulaste (journaliers, manouvriers) elamisaset võis objektiivsete tingimuste olemasolu puhul viia 2 klassi - külakodanluse ja külaproletariaadi lõplikule väljakujunemisele. Küllalt selgelt ilmnes see nähtus näiteks Champagne'i külades, kus suurtes majapidamistes leidis

endale tööd arvukas vähese maaga ja maatute talupoegade kiht.[1]

XVIII saj. talurahva maatestumine suureneb, nende maad langesid seigneuride, kodaniluse, küla ladviku kätte. Maatud ja vähese maaga talupojad leidsid endale tööd linnades, kütlatöös-tuses sulaste ja päevalistena, kuid see ei võimaldanud elatus vahendeid kaugeltki kõigile. Paljudele jäi ainsaks eksis-teerimise võimaluseks maa rentimine. See asjaolu võimaldas rentü järjest tõsta, nõuteks Põhja-Prantsusmaal maa eest, mis 1747. a. renditi 475 livre'i eest aastas, nõuti 1774. a. juba 1000 livre'i.[2]

Ülekaalukalt levinud rendivormiks XVIII saj. oli pooleterarent (métayage), mis kujutas ülemineku-astet kapitalistlikule rendile. Pooleterarent oli eriti levinud lõuna- ja lääne-Prantsusmaal. Pooleterarmehed (métayers), töötades seigneuri maal, andsid talle 1/3 - 1/2 saagist. Seigneurid eelistasid sageli elada linnas, sellisel juhul langes rentnik seigneuri vahenda-ja omavoli alla. Maa kasutamine selle rendivormi juures ei olnud seotud

1 Сказкин, lk. 43.
2 Лучицкий, Состояние земледельческих классов во Франции..., lk. 47.

mingi kindla tähtajaga. Ebakindla olukorra tõttu ei olnud talupoeg mingil määral huvitatud põlluharimise parandamisest. See süsteem aitas sitvendada põllumajanduse nitgi halba olukorda. Selle tõendid XVIII sajandist kinnitavad, et pooleteraneeste põllud olid kõige halvemini haritud.[1]

Pooleterarendi puhul tasuti rendimaks naturas, kuid esines ka maa rentimist rahalise maksu eest. Üheks võimaluseks oli suurmaaomanike rentimine raha eest, et neid väiksemate tükkidena edasi rentida. Ka talupojad rentisid endale kohati väikesi maatükke raha eest. Rendi tähtaeg sel puhul oli kas 3 või 6 aastat, harvemini 9-12 aastat. Kasvas tendents rendi tähtaja lühendamiseks. Selline rentnik pidi tasuma kirikel-, mõisa- ja ametiasutustel kohustusi tõttes ulatuses (pooleterarentnik ainult poole ulatuses). Kolmandaks rahalise rendi kasutajateks olid rentnikud, kes harisid maad palgatööliste abil: „Maaomanikud rendivad oma maad suurte, aga eeli väga suurte mõisadena rentnikele,

1 Вольперс, lk. 171.

kes on varustatud küllaldase kapitaliga nende majandamiseks ja kes ise ei tööta, vaid tööliste kapitalistlike ettevõtjaina kar sutavad sulaste ja päevaliste tööd."[1] Neid inglise farmerite tüüpi ettevõtjate majar pidamisi käsitlen peatüki 3. osas.

Rendisuhted olid tegelikult palju kel rukkamad naturaal- ja raharendi segu neruse tõttu. Ülõigi rendileandjate maa de ühiseks jooneks olid nende võikesed mõõt med.[2]

Mauerkoorem ja ränk ekspluateeri mine tegid võimatuks põllumajandus liike kultuuri miinimaalsemagi tõstmise talupoegade majapidamistes. Selleks puu dus heinu, puuduvsid vahendid ja võima lused.

Ühiri põllumajanduse olukorra pa randamise vastu kasvas mõningal määr nal jõukamate maaomanike ja kodam luse hulgas.

---

1 F. Engels, Anti-Dühring, Tallinn, 1951, lk. 196.
2 Вольперс, lk. 172.

Feodaalsed koormised feodaalse ekspluateerimise väljendusena

Prantsuse talupojad võtsid revolutsioonist aktiivselt osa. Selleks, et lihtne talupoeg jõuaks selgusele kehtiva korra kõlbmatuses ja muutuks võitlejaks, peavad olema küllalt selged põhjused. Talupojale oli üheks kõige kõlgakatsutavamaks tunnuseks kehtiva korra kõlbmatusest see tohutu maksukoorem, mis temal lasus kogu raskusega. Koormiste arv ja mitmekesisus oli väga suur. Sageli talupoeg, kellel oli vähem maad, maksis rohkem kui talupoeg, kellel oli rohkem maad. Kohati talupojad laostusid täielikult koormiste raskuse tõttu, mis kohati oli ülekoormatud. See oli osaliselt tingitud ka sellest, et mõnes kihelkonnas oli talupoegadel tegemist ainult ühe seigööriga, teistes

kihelkondades aga 2,3 ja isegi 4 senjööriga.[1]

Talupoegade ja senjööride kohustused ja õigused üksteise suhtes olid sedavõrd keerulised, et isegi omaaja juristid ei suutnud neid sageli lahendada. See andis senjööridele võimaluse 18. saj. 50-60-ndatel aastatel alustada üldist pealetungi talupoegade vastu. Senjöörid hakkasid kõikjal sisse nõudma koorumisi, mida neile enam ammugi polnud tasutud ja püüdsid kehtestada ka uusi. See tähendas, mis kannab „feodaalse reaktsiooni" nimetust, arenes eriti XVIII saj. 70-80-ndatel aastatel. Erilised ametnikud, nn. feodistid pidid kindlaks tegema ja taastama kõik kunagised senjööride õigused, nad lisasid maksude ja koormiste nägastikku veel uusigi. „Feodaalne reaktsioon" tähendas ekspluateerimise tugevnemist.

Talupoeg pidi maksma makse ja täitma mitmesuguseid kohustusi senjöörile, kirikule ja riigi kasuks. Kõige arvukamaid kohustusi tuli talupojal kanda oma senjööri kasuks, kuid nõuk olid veelgi suurema ekspluateerija.

1 See nähtus on tingitud feodaalse maaomandi hierarhilisest struktuurist. Ka feodaalse „redeli" ülemised astmed pidid saama oma osa.

Senjöriaalsete koormiste osas on võimalik näidata ainult üldisi jooni, sest Prantsusmaa eri osades olid need väga erinevad.

Maaomandiga olid seotud mitmesugused senjöriaalsed õigused, millest mõned kandsid „austavate" õiguste nimetust (droits honorifiques). Seatähelepanu tuleb pöörata nn. „kasulikele" õigustele (droits utiles).

Valitsevaks maavalduse vormiks XVIII saj. oli nn. censive, mida haris talupoeg-sansitäär. Selle tinglikku valdust eest tuli talupojal tasuda hinnust e. cens'i. Cens'i tasuti rahavormis. Sansitäär ei saanud end kunagi cens'ist vabaks osta, samuti ei saanud ta end vabaks osta nn. „juhuslikest" õigustest (droits casuels), mida tuli tasuda senjöörile maa ostu-müügi puhul. Harvem võis cens võis kanda mitmesuguseid nimetusi, kuid ainult need kohustused olid cens'iks, mida tasuti maa pärilikku kasutamise eest, mis polnud väljaostetavad ja oli seotud „juhuslike" õigustega. Nii need tenneesed puudusid, mis on tegemist harilikku maarendiga (rentes foncières).[1]

---

[1] Kareev, lk. 314 jj.

Cens'i ja maarendi erinevust tuleb silmas pidada ka seoses sellega, et maarenti nimetati sageli cens'iks. Kui censive oli edasi rendituid, siis võttis sanitäär maa harijalt renti (nn. surcens'i), millel ei olnud tõelise cens'i omadusi.

Senjööri õigus cens'ile ei algunud, kuid kehtis 30-aastane tähtaeg tsensuaalseta maksmatiste sissenõudmiseks, mille järgi senjöör võis nõuda cens'i koguaga 29 aasta eest. Ainult sel juhul loeti senjööri õigust cens'ile algunuks, kui sanitäär, eitades oma kohustust cens'i maksmiseks, takistanud talt valdas oma maad 30-40 aastat.[1]

Kehtis algupärane ka cens'i suuruse suhtes. Näiteks kui dokumentides oli cens'i suuruseks määratud 20 denier'd[2] arpent'ilt, senjöör aga 30 aasta jooksul nõudis 12 denier'd arpentilt, siis ei olnud tal ka edaspidi õigust rohkem nõuda.[3]

Senjööridel oli õigus nõuda cens'i tasumist ka sellistelt maadelt, mis varem cens'i ei tasunud (juhul, kui allodiaalsuse tõestamiseks ei olnud esitada mingit dokumenti).

---

1 Lapeer, lk. 38.
2 1 denier = 1/12 sou'd
3 Lapeer, lk. 38-39.

Cens'i rahaline väärtus oli suhteliselt väike (2 sou'd arpent'ilt)[1], kuid peamise koormise moodustasid just cens'iga kaasnevad naturaalkohustused.

Cens'i mittetasumise puhul võeti tavaliselt tuahvi. Senjööril oli kas. teatud määral õigus jälgida ja kontrollida sanitaarni majapidamist, et vünaane seda ei laostaks.

Censive'i päranise või ostu puhul pidi uus omanik maksma senjöörile erilist maksu (lods et ventes) ja omal kulul tegema dokumentides kõik parandused.

Kõige raskemaks ja vihatumaks naturaalkohustuseks oli champart. 1789. a. kahekirjades[2] nõuavad talupojad just champart'i kaotamist. Harjuri arvates on champart üks cens'i liike[3], kuid tegelikult on sün tegemist naturaalkohustusega, mis lütus cens'ile. Champart'i tuli tasuda alati naturas. Seda võeti mitmesugustelt põllumajandussaadustelt, kuid kõige sagedamini teraviljadelt.

Champart'i suurus oli erinev, kõikudes 1/20 - 1/4 saagist, mõnikord ulatusi ka

1 Kapeeb, lk. 46, 72-a alamärkus.

2 1789. a. kahekirjad, mis koostati generaalstaatide valimiste puhul, ei ole täielik määrab usaldatavad, sest need koostati sageli advokaatide, väikeametnike jt. poolt, kes talupoegade nõudmisi ja a kord arvestasi võtmud. Siiski väärtuslik allikas.

3 Kapeeb, lk. 47.

poole saagini. Kõige sagedamini moodustas champart 1/4 saagist.[1]

Eriti sageli kaebasid talupojad kahe tinginuse üle, mis olid seotud champart'i tasumisega. Talupoeg ei võinud alustada viljalõikust, kui ta ei teatanud sellest senjöörile 24 tundi ette; champart tuli senjöörile kätte toimetada. Champart'i tasuti väga vastumeelselt ja see kohustus oli alaliste kohtuprotsesside põhjuseks.[2]

Talupoeg pidi tasuma senjöörile kaasildade ja teede kasutamise eest, samuti kalapüügi eest jõgedes ja järvedes, palgipärvetamise eest jne. XVIII saj. oli veel säilunud vähesel määral ka teoorjus (corvée), mis väga harva ulatus üle 15 päeva aastas. Teotöö oli kaotanud majandusliku tähtsuse, tundudes selle tõttu lüg suurena. Tuli aidata isanda heina niita, vedada materjale veskü või lossi paraandamiseks jne. Sagedi asendati tegu väikese rahalise maksuga — 2-3 sou'd ühe teopäeva eest.[3]

Raske koormana lasusid talupoegade kui senjööride monopoolsed õigused ehk banaliteedid, mis XVIII saj. olid levinud üle

1 Võrdle: Пареев, lk. 49., 88. alamõkkus, Тарле, lk. 7., Манфред, Великая французская буржуазная революция, Москва, 1956, lk. 6, Шампьоне, Франция накануне революции по наказам 1789 года, С.-Петербург, 1906, lk. 126.

2 Чекмаров, lk. 16.

3 Лучицкий, Состояние земледельческих классов во Франции, lk. 12-13

kogu Prantsusmaaa. Et jahvatada oma viljaq talupoeg pidi kasutama sepjöörī veskit, et küpsetada leiba – sepjöörī leivaahju, et valmistada veini – sepjöörī veinipressi jne. Tööde eest, mida iga talupoeg oleks võinud teha oma kodues, tuli nüüd maksta mitmekordset hinda. Leivast võeti jahust võetiāra 1/16, viinamarjadest 1/8 jne.[1] Kuhu, kui sepjöör veski või leivaahju rendile andis, tuli talupoegadel maksta veelgi rohkem, sest mentrik tahtis samuti oma osa saada.

Kui aga talupoeg sõitski ei kasutanud sepjöörī veskit, veinipressi jne. või ostis leiba väljastpoolt, siis tuli tal maksta trahvi.

Eriti rohkesti kaebusi kutsus esile veskī banaliteet, mina veskid olid ehitatud väga halvasti, mis põhjustas riljast suure osa kaotsimineku (umbes 1/16); saadud jahu oli enamasti väga halva kvaliteediga. Möldrid võtsid sagelī ettenähtud maksu (1/16) asemel āra 1/8 – 1/4 jahust.

Väga suurt kahju tekitas põllumajandusele ka jahiõigus, mille eesmärgiks oli kaitsta metsloomi, et aadlikel oleks võimalik jahti pidada. Sagelī hävitasid metsloomad kündjad peaaegu täielikult.

1 Kapeeb, lk. 49.

Näiteks Saintes'i 3. seisuse kaebekirjas järgi tuli jätta ühes harimata 200 arpent'i maad, mis asus metsa naabruses, kuna vastasel korral oleksid põllud nükkuinte häiritud metsloomade poolt.[1]

Talupoeg ei tohtinud metsloomi püüda ja pidi ära häiritama oma koerad ja kassid. Metsloomi oli väga palju. Näiteks Valentoni kihelkonnas talupoegade maal igal arpent'il elas 3-4 jänest. Kihelkonnal oli 1200 arpent'i maad, selle ga elas sellel maal 4000 jänest.[2]

Eriti naunatasid selle õiguse all Pariisi ja Versailles' ümbruse talupojad, kuna siia oli koondunud ülikond, kelle ühes tähtsamaks meelelahutuseks oli jaht. Jahiõiguse vastu esineb kaebusi paljudes 1789.a. kaebekirjades üle kogu Prantsusmaa, kuid Pariisi ümbruse kaebekirjad peaaegu vanditult puudutavad seda õigust. Neis kaebekirjades nõutakse jahiõiguse püüramist või kaotamist, nõutakse, et talupojad võiksid ehitada tõkkeid ja kaitseid oma põldudele ise. Pariisi ümbruses toimusid isegi nn. „jahimässud" (1754, 1789).

Talupojad anusid nüs üldisele jänieste,

1 Kapteb, lk. 56.

2 Seesama, lk. 56, 119. allmärkus.

põldpüüde jt. hävitamisele.

Ka turilate õigus (droit de colombiers) tekitas palju kahju talupoegade põldudele. On andmeid, et mõnedel senjööridel oli turilaid 6000–8000 turiga.[1] Haebkim jades kõneldakse omanikest, kel oli kuni 5000 paari turiväe, muidu veel suuri linnaldues.[2]

Senjööri administratiivse võimu näitajaks oli tunnistuse, mida tuli anda põlvili, katmata peaga, ja mida mõned senjöörid ikka veel nõudsid. Samuti võtsid senjöörid tervetelt mitteadelt andamit eestkoste eest (cens en commande).

Talupoja teatud isiklikust sõltuvusest annavad tunnistust nn. „veidrad" õigused (droits ridicules), mille olemus seisnes talupojale mitmesuguste alandavate tegevuste täitmises, näiteks kohustus hirmutada konni lossi tiikides, et need ei segaks senjööri und jne.

Kuna paljusid koormusi nõuti ainult tava järgi ja need ei olnud kindlaks määratud mingi dokumendiga, siis oli senjööridel suur vabadus nõuda igasuguste kohustuste täitmist. See asjaolu andis põhjust

1 Kareev, lk. 57, 121. allmärkus.
2 Mannhow, lk. 134, 1. allmärkus.

lõpptuluteks protsessideks senjööride ja talupoegade vahel, kaotajaks pooleks jäid lõpuks ikkagi viimased.

Senjöriaalsed koormised moodustasid ainult ühe osa talupoja maksukoormast. Kirikule maksis talupoeg kümnist, mis oli üks kõige vihatumaid kohustusi. Kümnist võeti igasugustelt põllumajandussaadustelt. Kümnisena arvestatud mõttes oli ta väga hajus, harilikult moodustas kümnis 1/12, 1/13, 1/15 või 1/20 produktist, on teada ka juhuseid, kui eraldati suurem osa, näiteks Lens'i peapiiskopi osa 1/6 kõigist produktidest.[1] Kümnist võeti peamiselt kõrgemate vaimulike kasuks. Üks osa kümnisest tuli eraldada ka valitsuse kerjuste abistamiseks, kuid kui seda võrrelda eraldati, siis oli see äärmiselt väike.

Rüginormid moodustasid talurahva maksukoormas kolmanda olulise osa. Revolutsioonieelsel perioodil toimus rüginormide kasv, kuna kulud kasvasid pidevalt ja kiirenes ka rahvastiku tulu. 1789. a. kalkekirjad on täis kaebusi maksude kasvu üle. On andmeid, et 60 aasta jooksul (1715–1775) maksud kasvasid enam kui kaks korda.[2]

---

1 Хрестоматия по социально-экономической истории Европы в новое и новейшее время. Под редакцией В. П. Волгина, Москва, 1929, lk. 482.

2 Kaneev, lk. 168.

Otsestest maksudest oli tähtsaim taille, mida mõnedes provintsides maksti maa suuruse järgi, teistes aga varanduselt, st. sissetulekult (sissetulekute suurust oli kergem kindlaks määrata kui varanduse suurust). Taille jagunes taille personelle'iks ja taille réelle'iks. Priviligeeritud olid vabastatud taille personelle'ist ja osaksid vabastada taillest ka oma maa. Kes aga priviligeeritute maadelt siiski maksti taille'd, seal olid maksutingimused tunduvalt soodsamad. Seega taille ei puudutanud oluliselt priviligeeritud seisusi.

Selle makse kogu raskus langes 3. seisusele. 1789.a. kaebekirjad sisaldavad rohkesti kaebusi taille kohta, eriti selle tõttu, et ka taille kasvas XVIII saj. tunduvalt. Näiteks Genville'i külas aastail 1715-1789 taille kasvas enam kui 8,5 korda.[1]

Taille'le lisandus teise tähtsama rüginaksuna pearaha maks (capitation), mis oli sisse seatud Louis XIV ajal. Pearaha võeti esialgu ka priviligeeritutelt, kuid aja jooksul nende pearaha kahanes miinimumini, talupojad pidid aga maksma pearaha, mis oma suuruselt ulatus taille'ni. 95 aastal jooksul vähenes aadli pearaha iseg

1 Kareev, lk. 167.

kuni 5/6 võrra, talupoegade pearaha aga kasvas sama aja jooksul 10 korda.[1] See tekitas 3. seisuse hulgas suurt meelepaha. Vermouvsi 3. seisuse kaebekirjas märgitakse, et aadel maksis pearahana oma sissetulekutest ainult 1/100, talupojad aga 1/11.[2] Väinulikkond tasus ainult väikese annetusega, sedagi ei tasutud alati.

Harjevi andmetel ei olnud taille ja pearaha maksmisest vabastatud ka päevilised ja sulased. Päeviline, kes sai 10 sou'd päevas, pidi maksma aastas 8–10 livre'i pearaha, Burgundias lihtsa sulase taille ja pearaha moodustasid 18–20 livre'i.[3]

Kolmandaks otseseks maksuks oli nn. viiegtième (1/20 sissetulekust), mille tasumisest aadlikud püüdsid võimaluse korral kõrvale hoida.

Seega kõik otsesed maksud langesid peaaegu kogu raskusega talupoegadele.

Kaudsetest maksudest oli kõige vihatum soolamaks (gabelle). Seadusega määrati kindlaks soola hulk iga inimese kohta, täpselt määrati kindlaks ka soola hind. Seda soola võis tarvitada ainult igapäevaseks tarbeks, mitte aga kala, liha jne.

1 Kapreelb, lk. 170.
2 Seal samas.
3 Seesama, lk. 174.

soolamiseks, selleks otstarbeks tuli osta uus kogus soola. Iga talupoeg sedasi siiski ei teinud, sest tuli tal maksta 300 livre'i trahvi.[1]

Soolamaksu osas valitses suur segadus, maksu suurus sõltus kohalikest tingimustest. Provintsides, kus toodeti soola, oli soola odavam, vastandiks olid kõrge soolamaksu provintsid, kus see kohustus oli eriti vihatud. Näiteks üks päeviline, kellelt tema suure vaesuse tõttu ei olnud võimalik võtta üle 10 sou taille'd ja pearaha, pidi soolamaksuna maksma oma perekonna eest 21 livre'i ja 12 sou'd![2] Kes ei tasunud maksu, saadeti galeriorjaks.

Selle absurdse maksu tagajärjel soola hind Prantsusmaal oli 9, 12 ja isegi 15 korda kõrgem õiglasest hinnast.[3]

Teistest kaudsetest maksudest tuleb veel nimetada aides'i, kaudset maksu tarbeainetelt. Maksustatud olid ~~too~~ nõusugused tarbevahendid, nagu lambiõli, kütteained, nahk, tubakas, vein jne., sellepärast pidi vaesem elanikkond loobuma neude tarbimisest.

Lõpuks tuleb veel märkida 1737.a. kehtestatud teekohustust (la corvée des routes). See kohustus võttis talupojalt ära kuni

1 Kareev, lk. 176.
2 Lelsama, lk. 175.
3 Tapurk, lk. 16.

12 tööpäeva aastas .1787.a. see kohustus muudeti rahaliseks, kuid see oli talupoegadele veelgi vähem vastuvõetav, kuna see summa oli nüüdlalt suur, moodustades näiteks Champagne'is 6,25% talupoja aastasissetulekust.[1] Kuid ka selle kohustuse osas ei valitsenud seisuste vahel mingit võrdsust.

Maksude mitmekesisuse, nende suuruse kõikumise ja mitmesuguste maksude kombinatsioonide tõttu on väga raske kindlaks määrata, millise osa oma sissetulekust pidi talupoeg andma maksudeks, millise osa moodustasid nüüginimaksud jne. Tarle arvates keskmiselt 2/3 talupoja sissetulekust läks maksudeks, millest nüüginimaksudele 1/3 – 1/2.[2] Rüük sai vähemalt 2/3 oma sissetulekutest juba 3. seisuselt.[3]

Kuid ka 3. seisuse maksustamise osas valitses ebavõrdsus. Hodamuses osakas saamata väga paljudel juhtudel vabaneda tüüpilistest maksudest, nagu jäi nüüginikassa täitjaks ja priviligeeritud seisuste võlapidajaks kõige vaesem klass kogu Prantsusmaal – s.o. talurahvas. Koormiste raskus kürendas talupoegade olukorra halvenemist, põhjustas põllumajanduse äärmist mahajäämust.

1 Kareev, lk.180.
2 Марье, lk.16.
3 Kareev, lk.168.

Revolutsiooni-eelsel perioodil jäi väga palju maid sööti, söödiks muutus ka hulk maid, mis varem olid ülesharitud. 1763.a. ja 1766.a. dekreetidega nähti ette soode kuivendamine ja söötjäämed maade ülesharimine, kuid olukord ei paranenud nimetamisväärselt.

Ka ülesharitud maadelt oli saak väga väike. Keskmine viljasaak 1 arpentilt jäi kogu XVIII saj. jooksul muutumatuks. Põlde hariti äärmiselt viletsate tööriistadega, oli puudus tööloomadest ja väetisest. Talupoegade enda ei ulatanud peaaegu mingeid teadmisi taimekasvatusest maaharimise meetoditest. Valitses kahe- ja kolmeväljasüsteem.

Primitiivsed maaharimisvõtted põhjustasid sagedi ikaldusaastaid. Talupojal polnud mingit tagavara, nii olid väga sagedased näljahädad. Ajavahemikul 1700-1789 oli ligi 30 näljaaastat.[1] Näljaga kaasnesid mitmesugused haigused, millesse tõttu suurenes talupoegade hulgas oli väga suur.

Lokkas ka spekulatsioon viljaga, sest viljahindade kõikumise tõttu ülesostjad pidasid hindade madalseisu ajal kasulikuks kuiladest vilja kokku osta.

Talupoja elu ase, riietus ja toit andsid samuti selget tunnistust suurest vaesusest,

1 Tapper, lk. 18.

milles pidi elama põhiline tootja. Viletsatait, taudid, halvad elutingimused jne. olid ka talupoegade füüsilise kängumise põhjuseks, suremus oli suur. Nii oli talupoegade keskmine eluiga umbes 28 aastat.[1]

Glarejev toob näite selle kohta, missuguses vahekorras on talupoja perekonnas sissetulekud ja väljaminekud. 4-5-liikmeline perekond neelutas aastas kõige hädavajaliku ära ütlemise ja toidu peale 400 livre'i .5-liikmelise perekonna sissetulek aastas oli aga ainult 300 livre'i. Enamikul juhtudel oli seega veelgi vähem.[2]

Pole midagi imestada, et nõuete tingimuste juures XVIII saj. Prantsusmaa oli kuulus kerjuste poolest. 25-miljonilisest elanikkonnast oli revolutsiooni ell 1-1,5 milj. kerjust, enamus neist pärines just külast.[3]

Marxi väljenduse järgi „...ühiskondliku hoone fassaad... kujutas endast nagu pilget peamise tootmisharu (põlluharimise) mahajäämust, tarduvust olukorra ja tootjate vaatlemise üle."[4]

Põllumajanduses tekkinud kriisiolukord oli tingitud maksukoormast ja kehtivatest agraarsuhetest, mis kõigiti soodustasid talupoegade ekspluateerimist.

1 Марев, lk. 206.
2 Sealsamas.
3 Тарле, lk. 20
4 Новая история в документах и материалах, lk. 112.

Kapitalistlike suhete areng põllumajanduses. Talupoegade klassivõitluse teravnemine revolutsiooni eelõhtul.

Kuigi kapitalismi kiirem areng toimus tööstuses, ajasid kapitalistlikud suhted visalt juuri ka põllumajanduses.

Aadlikud ja vaimulikud vaatasid oma valdustele kui sissetulekuallikatele, nad ei tundnud huvi oma valdustes valitseva olukorra paraandamise vastu. Ainult üksikud senjöörid (eriti kirdeprovintsides) püüdsid oma majandeid ümber korraldada tõelisteks suurmajapidamisteks. Seda tegid nad oma territoriaalselt laialipaisatud maade ühendamise teel, mis toimus talupoegade arvel, keda sunniti nendelt maad ostma.

Kõige rohkem oli kapitalistlike suhete arengust põllumajanduses huvitatud kodanlus. Prantsuse kodanlus ostis oma kapitalidega kokku senjööriaid. Juba XVIII saj. 1. poolel ei saa kõnelda veel kapitalistlikust

farmerluse eriti kiirest arengust. Luid šotlase John Law' kahtlased finantsoperatsioonid, mis lõppesid tema poolt loodud emissioonipanga krahhiga, näitasid kodanlusele, et kapitalide paigutamine põllumajandusse on kõndlane ja kasulikum. Areneb elav kauplemine maaga.[1]

Kodanlus omandas rendimajapidamisi, eriti suurte linnade ümbruses. Selliseid farme esines suuremal arvel Normandias, Artois's, Flandrias, ka Pariisi ümbruses.[2] Lutšitski ja Karejev eitavad farmerluse osatähtsust põllumajanduses, kuid ainuüksi nende olemasolu annab tunnistust kapitalismi arengust ka külas. On tõsi, et selliseid kapitalistlikke farmereid oli vähe, näiteks Lannoi's'a on üldse 37 farmerit, mis moodustab 0,6 % kogu talupoegkonnast;[3] Artois's oli aga kord pareni, siin oli 104 kihelkonna kohta 140 farmerit.[4]

Lütski ei anna see põhjust nõustuda Lutšitskiga, kes väidab, et need farmid ei erinenud mingil määral tavalistest talupoegade majapidamistest.[5] Tegelikult

1 Вольперс, lk. 3–4.
2 М. Ковалевский, Очерки социального быта Франции, „Вестник Европы", 1911, № 7, lk. 136.
3 Лучицкий, Состояние земледельческих классов во Франции..., lk. 39.
4 Лучицкий, Аграрные отношения..., „Русское богатство", 1913, № 3, lk. 131.

oli erinevus olemas ja isegi küllalt suur. Et saada suuremat kasu oma kapitalidelt, selleks püüdis iga farmer parandada oma farmi olukorda. Nad rakendasid uusi põlluharimise vorme, kasutasid kesa juurvilja kasvatamiseks, kultuurkarjamaade rajamiseks, loomakasvatuse arendamiseks. Arvestades maa iseärasusi, külvati erinevaid kultuure, ühed spetsialiseerusid teraviljade kasvatamisele, teised kartuli kasvatamisele jne.[1] Kõigest sellest ei saa me aga kõnelda talupoegade majapidamista puhul.

Farmide suuruse kohta pole küllaldaselt andmeid. Ühel suuremal farmeril oli 529 arpent'i maad, 17 hobust, 21 lehma, 230 lammast jne. Selliseid farmereid oli aga vähe.[2]

Talupojad nägid farmide teke kimises oma vaesuse põhjust ja suhtusid sellesse vaenulikult, kuna farmide suurendamine toimus talupoegade maade arvel. Sellest kõneldakse ka 1789. a. kaebekirjades, eriti sageli esines kaebusi neil aladel, kus farmerlus oli enam arenenud, näiteks Pariisi ümbruses, kus 65,8% maast oli farmerite käes.[3]

1 Вилар, lk. 110.
2 Лучицкий, Состояние земледельческих классов во Франции..., lk. 39.
3 Лучицкий, Аграрные отношения накануне революции в окрестностях Парижа, lk. 277.

Tartu Ülikooli Raamatukogu
ARHIIVKOGU

Talupojad nõuavad ühtsemeelselt maksimummi kehtestamist farmide suuruse kohta (200-400 arpent'i). Bailleti' kihelkonna talupojad avaldavad protesti farmeriste vastu järgmiselt: „30-40 aastat tagasi nad-need farmerid — sõitsid vankritega, nüs maksid 3-4 luidoori, kuid nüüd nad sõidavad kabriolettides ja nüpea, kui kuskil on farmerendile andmiseks, nad võtavad selle, vaatamata sellele, mida teeme eest nõutakse. Ja nüüd ei olegi kedagi, kes võiks olla ja elada peale nüsuguste farmerite enamikku."[1]

Kapitalistlike suhete arengust annavad tunnistust ka teised nähtused. Kaubalis-rahaliste suhete areng toimus ka põllumajanduses ühtse, ühtsemeelse tempos, sest maksude tasumiseks pidi talupoeg turustama põllumajandussaadusi. Seda pidid tegema ka rendifarmide omanikud. Kasvõi üksikud ei olnud siin suurel määral huvitatud oma saaduste turustamisest rahaliste vahendite nappuse tõttu. Raha-kaubaliste suhete areng oli aluseks ka talupoegade diferentseerumisele.

Kapitalistlike suhete arengust andis tunnistust ka kapitalistlike rendisuhe-

1 Лучицкий, Аграрные отношения накануне революции в окрестностях Парижа, lk. 244.

mine teatud määral.

Veelgi katseid põlluharimise tehnika parandamise osas. Eeskujuks oli Inglismaa, kus tol ajal oli tegemist arenenud kapitalistliku põllumajandusega. Agronoomia muutus moeasjaks. Asutati mitmesuguseid agronoomilisi ühinguid, ilmus arvukalt põllumajandus-alaste kirjandust, koostati plaane põllumajanduse olukorra kiiremast parandamisest, soode ja kõlbmatute maade ülesharimisest, et muuta selle kogu Prantsusmaa õitsvaks aiaks.

Põllumajanduse üldisesse seisundisse need projektid mingit muutust ei suutnud tuua. Endiselt jäi valitsema kolmevälja-süsteem, primitiivne tehnika jne. Asuti küll teostama mõningaid projekte (nt maade ülesharimine aastail 1766-1780), kuid need katsed surid peagi välja, kandes vaid juhuslikke, ajutist iseloomu. Loiemas olatures ei olnud nende projektide teostamine kehtiva korra juures üldse võimalik.

Talupoegade lahutamine nende põlisest tootmisvahendist - maast, toimus Prantsusmaal palju vähemal määral kui Inglismaal. See toimus kapitalistlikel farmide ja suurmaapidamiste tek-

kinnise kätiqus, kuid suurenal määral kogukonnamaade haaramise tagajärjel sinjöörnide poolt. Ykogukonnamaade küsimus kujunes Prantsuse kodanliku revolutsiooni päevil üheks tähtsamaks küsimuseks.[1]

„Feodaalne reaktsioon", koormiste kasv, kogukonnamaade haaramine jne. olid aluseks talupoegade aktiivsuse tohutule tõusule, mis on revolutsioonilise situatsiooni kujunemise üheks olulisemaks tunnuseks.

Juba XVIII saj. algul toimusid arvukad talupoegade rahutused, millistest suurimaks oli nn. kamisaaride liikumine Cevennes'i mägedes 1702–1705.a. Liikumine kandis religioosset iseloomu, kuid oli suunatud feodaalse ekspluateerimise vastu. Liikumine suruti maha küll juba 1705. aastaks, kuid üksikud väljaastumised kestsid 1715. aastani. 1705.a. seati sisse maks ristimise, abiellumise ja surnuaaktidelt, mis kutsus esile rahutused Quercy's, Périgord'is, Béarn'is, Ebaharilik külm, ikaldus ja nälg andsid tõuke tervele reale rahutustele 1709.a. Pariisis, Rouen'is ja mujal.[2]

---

1 Kogukonnamaade küsimust käsitleb II peatükis põhjalikumalt.

2 Ев. Тарле, Крестьянские и плебейские движения XVII–XVIII вв. во Франции, „Историк марксист", Москва, 1939, №4, lk. 91–92.

XVIII saj. esimestele aastakümnitele järgnes näiline rahunemine, kuid juba sajandi keskpaigus puhkesid lõkkemised uue hooga, aktiviseerus eriti linnaplebeide liikumine.

XVIII saj. 40-ndail aastail algas uus võimas talurahvaliikumise laine, mis kasvas üle 1789. a. revolutsiooniks.

1787. a., 1788. a., 1789. a. on kogu Prantsusmaa haaratud ülestõusudest. Need ülestõusud ei kujutanud endast midagi juhuslikku ja ootamatut, vaid nad olid põllumajanduses ja kogu kehtivas korras valitsevatest vastuoludest tulenevaks seaduspäraseks nähtuseks.

1787.–1789. a. majanduskriis, mis etendas suurt osa revolutsioonilise situatsiooni kujunemisel, viis talurahva vaesuse sellise astmeni, kus varjatud rahulolematus hakkab üle kasvama avalikuks protestiks.[1]

1788–1789. a. talvel ja kevadel halvenes põllumajanduse olukord tunduvalt, kuna 1788. a. oli põud, suured rahesajud ja väga külm talv, mis iseloomustas seniseid kõige suuremaid külmi 1709., 1740. aastail. Eriti teravaltam-dis viletsus tunda selts, mis lõppes eelmise aasta viili. Nõil asjaoludel oli talurahvaste ülestõusude tekkimisel kitsalt suur osa,

[1] А. В. Адо, Крестьянские восстания в начале Французской революции в 1789 г., „Из истории общественных движений и международных отношений", Москва, 1957, lk. 149.

kuid sügavamad põhjused peitusid kehtivates tootmissuhetes.

Nende ülestõusude põhjuseks on kõdanulikud ajaloolased pidanud peamiselt teisejärgulisi asjaolusid, nagu inaldused, nälg jne. Õige hinnangu on talurahvaliikumistele andnud nõukogude ajaloolased (Ado, Poršnev, Potjomkin), kes mõistsid õigesti selle liikumise sügavamaid põhjusi.

1789. a. algab laialdane ülestõusude laine. Selles etendas suurt osa poliitiline kriis, võitlus generaalstaatide kokkukutsumise ümber, kaebekirjade koostamine, linnakehvikute ülestõusud. 1789. a. algupäev ei olnud mitte ühegi päeva, kui ei oleks toimunud kusagil linna alamklihtide kokkupõrkeid sõjaväegedega, mitmeaknid viljavaoridele ja -aitadele, millest saagelii võtsid osa ka tüüpilised talupojad. Näiteks 15. aprillil kogunes Pariisi lähedusse Montléry' turule umbes 8 tuhat inimest, nii talupoegi kui ka linnakehvikuid. Siin puhkes tõeline ülestõus.[1]

Ülestõusude arvukusest kõneleb seegi asjaolu, et ühes Põhja-Prantsusmaa provintsis toimusid 1789. a. märtsis-aprillis ülles-

1 Ado, Крестьянские восстания..., lk. 151.

järgnevates piirkondades: 13. märtsil Cambrai's, 22. märtsil Ypendschoote'is, 30. märtsil Hazebrouck'is ja Valenciennes'is, 6. aprillil Bergues'is, 11. aprillil Dunquerque'is, 29. aprillil Lille'is, 30. aprillil Douai's.[1]

Ühtsi talupoegade ülestõusud toimusid eri aegadel ja eri kohtades, oli neist haaratud kogu Prantsusmaa.

Eriti palju ülestõuse tekkis toiduainete puuduse tõttu. Valitses tendents muuta võitlust toiduainete eest üldiseks võitluseks feodaalse ekspluateerimise vastu. Normandias, Artois's, Pariisi rajoonis, Bretagne'is, Champagne'is, Dauphiné's, Provence'is, Languedoc'is toimusid mitmesugused viljavooridele, aitadele jne. Sageli mitmati kloostrite viljataigavarasid. Näiteks ühes talupoegade salgas (umbes 3 tuhat inimest) purustas viljа otsinguil Vergeri' kloostri.[2]

1789. a. revolutsiooni algusid väljaastumistelt, mis olid otseselt suunatud seigneuriaalse korra vastu. Neid on küll vähe uuritud, kuid praegu olemasolevate andmete põhjal võib öelda, et see suund ilmnes eriti selgesti Artois's, Pariisi rajoonis, Dauphiné's ja Provence'is. Pariisi ümbruses toimusid eriti

1 Французская буржуазная революция 1789–1794, lk. 40.
2 Ago i Крестьянские восстания..., lk. 151.

teravad väljaastumised jahiõiguse vastu.[1]

Eriti tugev oli feodalismi-vastane liikumine Dauphiné's. 1789. a. veebruarist mõnede küladе (Avançon, St.-Étienne, Vallesérre) talupojad keeldusid tasumast feodaalkoormisi. Talupojad ähmusid relvastatuina seisõkü lossi juurde ja nõudsid, et see loobuks kõigist senjöriaalsetest õigustest. Provence'is toimusid samasuguseid väljaastumisi, kohati toimusid kallaletungid feodaalide lossidele.[2]

Materjalide vähesuse tõttu ei ole võimalik anda ammendavat ülevaadet talurahva ülestõusudest revolutsiooni eel, nagu ka ülpooltoodust näeme, et need ülestõusud omandasid järjest teadlikuma, sihikindlama iseloomu. Talupoegade ülestõusud saavutasid haripunkti pärast Bastille' vallutamist. Tänu talurahva aktiivsele osavõtule saigi võimalikuks Prantsuse kodanliku revolutsiooni võit.

---

1 Ado, Крестьянские восстания..., lk. 152.

2 Seesama, lk. 153.

II

Agraarküsimus Prantsuse kodanliku revolutsiooni ajal (1789-1793)

Kapitalistlikud suhted Prantsusmaal, mis ilmusid ja hakkasid kiipsema feodalismi rüpes, saavutasid revolutsiooni eelõhtul sellise arenguastme, kus nende edasine areng muutus võimatuks kehtiva feodaal-absolutistliku korra tingimustes. Kapitalismi edasiseks vabaks arenguks kitkus vaja vabastada talurahvas feodaalsõltuvusest ja likvideerida feodaalne maaomand. See oli tootmissuhete tootlike jõududega vastavusse viimise üheks tähtsamaks tinginuseks.

1789. a. juuli keskel, kui üle maa levis teade Bastille' vallutamisest, arenesid talurahva ülestõusud tõusuajaks, muutudes revolutsiooni tähtsamaks liikumapanevaks jõuks. Revolutsiooni sõlmküsimuseks muutus agraarküsimus, kuna selle lahendamisest li sõltunud ainuüksi talurahva ja põllumajanduse saatus, vaid ka töörahvaliku

arengu perspektiivid. Agraarküsimuse poliitiline tähtsus oli samuti silmapaistev, kuna ainult feodaalsuhete hävinemisega kiiras paremnes ka priviligeeritud seisuste poliitiline jõud.

Talurahvas nõudis feodaalkoormiste täielikku hävitamist, ehkõige aga seda, et nad muutuksid ise maa pereemeesteks. Peised sotsiaalsed ja poliitilised küsimused ei huvitanudki talupoegi tol perioodil. Kuid ei tohi unustada, et oma aja kohta need olid progressiivse iseloomuga ülesanded, kuna nende elluviimine rajas teed uuele, kapitalistlikule formatsioonile.

Agraarküsimuse lahendamine toimus järk-järgult, iga uus aste revolutsiooni käigus tähendas samuti edasi ka agraarprobleemi lahendamisel. Tervelt 4 aastat kestes selleks, et 1789. a. 4. aug. pidulikult väljakuulutatud feodaalse režiimi hävitamine tegelikult ellu viidi! Agraarprobleemi esimene põhiküsimus – talupoegade vabastamine feodaalkoormistest – lahendati revolutsiooni kahe esimese etapi kestel, kui võimul olid konstitutsioonilised monarhistid ja kodanlikud vabariiklased. Alles jakobiinide diktatuur teostas agraar-

küsimuse radikaalse lahenduse ja muutis talupoja maaomanikuks.

Prantsuse talurahva ja linnakeskuste suur revolutsiooniline aktiivsus kindlustas kodanlusele lõpliku võidu feodalismi üle. Lenin on korduvalt rõhutanud prantsuse talurahva revolutsioonilist osa: „Prantsuse revolutsiooni... nimetatakse suureks just sellepärast, et ta suutis oma võitude kaitsmiseks liikvele panna laiad rahvahulgad, kes andsid vastu lõõgi kogu maailmale; selles ongi tema suuri teeneid." [1]

Revolutsiooni algust tähistasid talurahvarahutused kogu maal, mõnedes rajoonides, eriti Ida-Prantsusmaal (Franche-Comté's, Maconnais's, Dauphiné's, Viverais's) need rahutused kasvasid üle suurteks ülestõusudeks, ülestõusud põletasid seigööride losse, nende arhiive jne. [2] Talurahva väljaastumistele andis tõuke kuninga käsk generaalstaatide kokkukutsumisest (24. jaan. 1789. a.), kuna lehis arvamus, et generaalstaatide kokkukutsumine juba tähendab seigööriaalse süsteemi lõppu.

1 V. I. Lenin, Teosed, 29. k., lk. 49.

2 А. В. Адо, Из истории крестьянского движения в первые годы Французской буржуазной революции конца XVIII века. „Вестник Московского университета" Серия общественных наук, 1956, №4, lk. 42.

Talupoegade tähtsamaks legaalseks võitlusmeetodiks olid kaebekirjad, kus nad esitasid oma nõudmisi. Kuid legaalsetest vahenditest oli siiski vähe abi ja talupoegadel jäi ülle ainult üks võimalus: alustada sõda omanike vastu, aadlike ja vaimulike vastu. Bastille vallutamine oli ennekõike talurahvale*. Vaevalt oli teade Bastille' vallutamisest jõudnud küladesse, kui talupojad tõusid kõikjal üles ja kordasid oma senjööride lossides suhtes sama, mida Pariisi elanikkond oli teinud Bastille'ga.[1]

Talupoegade väljaastumiste ulatus sundis kodanlust tõsisemalt suhtuma nendesse nõudmistesse. Augusti alguses ulatusid teated talurahvaliikumise ähvardavast ulatusest ka Asutavasse Kogusse. 4. aug. 1789. a. arutati siin agraarkriisimust, kuid Asutava Kogu poolt vastuvõetud otsused ei lõimud kaugeniale lihtsast deklaratsioonist. Deklareeriti senjöriaalse režiimi kaotamist, saamati serva- ja „surnud käe" õiguse kaotamist, tuulaste pidamise ja jahiõiguse kaotamist, senjöriaalsed kohustused kuulutati väljaostetavaiks, samuti deklareeriti senjöriaalse

1 Мущицкий, Сословные земледельческие классы во Франции..., lk. 69.
* Nii purustati Franche-Comté's 40 mõisnike linnust, Mâconnais's – 72 linnust, Dauphiné's igast 5 linnusest põletati või purustati 3. (Mandrou, lk. 82)

kohtuvõimu kaotamist, kinnise asendamist rahalise maksuga, samuti otsustati kaotada kahe esimese seisuse rahanduslikud privilegid ja võrdsustada maksud jne.[1] See oli alles otsus, kuid oli vaja anda sellele seaduse vorm. Kuid dekreedi väljatöötamisel ilmnesid klassivastuolud ja selle tõttu dekreedi väljatöötamine venis pikale.

Tegelikult olid 4. aug. öise istungi otsused ähvardava talurahvaliikumise otseseks tulemuseks. Pöl perioodil kodanlus ei olnud huvitatud vana agraarkorraldust radikaalsest hävitamisest, kuna ta kartis, ja mitte alusetult, et feodaalse maaomandi kaotamine võib oluliselt kõigutada maaomandi aluseid, mille tugevdamisest kodanlus just huvitatud oligi. Sellepärast, nagu näitab Lenin: „... kui Rahvuskogu ühel 1789. a. suvepäeval teostas prantsuse talupoegade vabastamise, geniaalselt-müüdav avantüürist Mirabeau, konstitutsioonilise demokraatia suurim kangelane, nõustis selle sündmust... „vastikuks orgiaks"!"[2]

Kuni jakobiinide võimuletulekuni oli kogu agraarpoliitika suunatud

1 Э. Н. Тепров, Ликвидация сепаратного режима во Франции по документам, изданным Сальяком и Пфромом, „Университетские Известия", Киев, 1915, №8, кн. 17.
2 V. I. Lenin, Teosed, 12. k., lk. III.

suurte talurahvarahutuste ärahoidmiseks. Glodanluse esindajad püüdsid säilitada H. aug. istungil neutraalset positsiooni. Priviligeeritud seisuste esindajad samalajal otsustasid loobuda ühest osast oma seniatest õigustest, et säilitada teisi.

1789.a. 4.–11. aug. dekreetalgas paljutõotavate sõnadega: „Rahuriskogu hävitab täielikult feodaalse režiimi..."[1] Väljaostuta kaotati kõik feodaalsed õigused, mis tulenesid „surmukäe" seisundist ja isiklikust sõltuvusest. Kõik ülejäänud kohustused kuulusid väljaostmisele. Rahuriskogu poolt väljatöötatud alustel. Ka turilate pidamise õiguse suhtes tehti oluline piiramine: kogu konnad pidid määratud kindlaks ajavahemikku, millal turid tuleb sulgeda turilastesse, vabalt lendavaid turisid võis ed perioodil tappa igaüks. Kaotati vihatud jahiõigus ja kodujäneste kasvatamise õigus. Seujoriaalne kohtukorraldus kaotati väljaostuta, kuid vanade kohtute ametnikud pidid jätkama tegevust uue kohtukorralduse väljatöötamiseni. Kaotati ka kümnis, kuid seni, kui ei leita uusi vahendeid kirikute ülalpidamiseks, tuleb jätkata.

1 A. Dembo, Аграрное законодательство французской революции 1789-1793 гг. „Советское государство и право", 1940, № 2, lk. 120.

kinnise tasumist. Dekreet eristas senjöriaalseid kohustusi maarendist, esimesed kaotati (st. deklareeriti kaotamist), teised allusid väljaostule.[1]

Yoqui dekreet jäi ainult deklaratsioonics, sest ta ei kuulunud illevtimisele otsekohe, vaid alles hiljem spetsiaalsed dekreedid pidid selle illu rakendama.

Yagades kohustused kaotatavateks ja väljaostetavateks, jäeti lahendamata küsimus, kumba kategooriasse kuulus iios või teine kohustus, seda pidi kindlaks määrama edaspidine seadusandlus. Yla väljaostu korraldus pidi välja töötatama edaspidi. Seni pidid talupojad täitma raugelt kõiki oma kohustusi. Kirikuktemuise osas jäi olukord samuti endiseks. Väljaostu korraldus töötati välja alles 1790. a. kevadel.

Dekreedi klassiolemus ilmneb eriti selgesti printsiibis, mille järgi senjöriaalsest õigusest tulenevad kohustused kaotatakse, need kohustused aga, mis tulenevad omandiõigusest, on väljaostetavad, vtmaseid kaotada pole võimalik, sest eraomand on püha! Tegelik olukord oli XVIII saj.

1 Dembo, lk. 120 jj.

nõusugune, et praktiliselt nende kahe lüngi vahele mingit kindlat piiri tõmmata oli võimatu.

1789.a. 4.–11. aug. dekreet jäi esialgu ka sellepärast deklaratsiooniks, et kuningal allkiri puudus. Alles 3. novembril kuningas kinnitas dekreedi suure vastumeelsusega, kirjutades sel puhul: „...Ma teen kõik, mis minust sõltub, et säästa minu aadlikke, minu vaimulikke." [1] Talurahva vabastamine feodalismi ikkest ellpoolloetletud tingimustel oli teostamatu, juba sellegagi arvestades, kuivõrd suureks hanuldusekos oli talurahva enamusele raha, harilikult väljaostu võimalus jäi paljaks illusiooniks. Sellest kõnelevad talupojad ka oma kaebekirjades, näiteks kirjutavad Gironde'i departemangu talupojad: „Rente tasu takse sellises suuruses, et me ei ole võimelised neid välja ostma, ükskõik kui madal tariif siis selleks määrata." [2]

Dekreetide lühidues oli samuti suureks puuduseks, kuna paljud küsimused jäid hooplo lahendamata.

Nõukaulik historiograafia iseloomustab igati „4. augusti ööd", tegelikult olid selle taga

1 Кареев, lk. 434.

2 Петров, Ликвидация семьёрнального режима во Франции..., lk. 25.

järjed küllaltki tagasihoidlikud: Prantsusmaal säilusid endiselt feodaalsuhted ja feodaalomand maale.

Lui augustiseaduste mõte sai selgeks talurahva massidele, tõusis talurahvarahutuste uus laine, mis ei vaibunud 1790. a. alguseni. Asutav Kogu ei teinud midagi talupoegade varustamiseks maaga. Dekreet kirikumaade konfiskeerimisest (2. nov. 1789. a.) oli julge samm, kuid mingitsugust kasu talurahvale see ei andnud, kuna konfiskeeritud maade müük algas alles 1790. a. lõpul - 1791. a. algul. Täieliku vaikimisega mindi mööda ka senjööride poolt haaratud kogukonnamaadest. Kogukonnamaade küsimust puudutas Asutav Kogu alles detsembris.

Senjöörid hakkasid taas nõudma feodaalkoormiste täitmist. Ka juriidilised alused olid feodaalide poolt. Talupoegi sunniti kohtuotsusega kohustusi kandma. Liberaalne kodanlus pani suuri lootusi augusti dekreetide rakendamisele mõjule, kuid kui üldse saab kõnelda talurahva rahumeelsest mõjul, siis ainult vaid väga leebiajaline.[1] Need dekreedid olid „ambi-

1 Nii näiteks Dauphiné's talupojad läksid rahulikult laiali, kui nemad dekreetidest, arvates, et mõte ei ole nüüd saavutatud.

kuvõrguks, millega tahtis peatada tormilist voolu."[1]

Talupojad tõlgendasid dekreete omamoodi ja see sai aluseks mitmesugustele väljaastumistele. 1789. a. suvel neile näis, et Rahuriigi kogu juba kaotas või vähemalt lähemalajal peab kaotama kõik feodaalkohustused ja kitsendused. Sellepärast nõisid senjööride nõudmised eniti ebaõiglastena ja tekitasid talupoegade hulgas suurt meelepaha. Näiteks ühes Bretagne'i kihelkonnas ülestõusnud talupojad teatasid Rennes'ist kohalesaabunud komissaridele, et nad ei soovi enam tunnustada senjööre, kes neid „kitsendasid nii paljude aastaid", nad tunnustavaid ainult Rahuriigi ja „nende hea kuninga seadusi."[2]

Talupojad reageerisid väga aktiivselt jahiõiguse ja turvilate pidamise õiguse kaotamisele, asudes metsikute vihaga häirima senjööride turvisid ja metsloomi.

1789/1790. a. talve algul võttis talurahvaliikumine ähvardava ulatuse, millele tadeb 1789. a. suve sündmusi. Detsembrist veebruarini ülestõus haaras peaaegu kogu Dordogne'i departemangu territooriumi

1 Кареев, lk. 441.

2 Ado, Из истории крестьянского движения..., lk. 45.

Lükkamise ulatusest annab tunnistust näiteks järgmine fakt: Sarles'i linna vanglasse oli suletud 3 talupoega- "mässajat". Ööl vastu 15. jaanuarit 1790. a. kogunes üle 5000 relvastatud talupoja, kes nõudsid aretsenitute vabastamist. Kohkunud võimud pidid täitma ülestõusnute nõudmise.[1]

Quercy' ja Rouergue'i rajoonides puhkes 1789. a. lõpul samuti ülestõus, ulatuselt üks suuremaid kogu revolutsiooni kestel. Rüüstati senjööride linnuseid, põletati dokumente, talupoegade viha objektiks olid ka senjööride käsilased - farmerid, notarid. Sarnasugune liikumine algas 1790. a. jaanuaris lõpul ka Limousin'is, Auvergne'is. Lõäne-Prantsusmaal, Bretagne'i idaosa laiabdases rajoonis tõusis üles ligi 50 kihelkonda, talupojad moodustasid suuri salkusid ja liikusid ühe linnuse juurest teise juurde, nõudes senjööre.[2] 1790. a. veebruaris põletati ainuüksi Bretagne'is 37 linnust.[3]

Talupoegade võitluse põhilisteks eesmärgiks oli vabanemine igasugustest kohustustest senjööride kasuks. See püüe määras kindlaks ka ülestõusnute võitlusmeetodid. Tavaliselt põletati kõik dokumendid,

1 Ago, Iz istorii krestjanskogo dvizhenija..., lk. 47.
2 Seesama, lk. 48 jj.
3 Mandrou, lk. 101.

kus olid üles tähendatud talupoegade kaebused, seejärel suunati senjööri relvadega ähvardades kirjutama kirjaliku loobumise kõigist feodaalõigustest alatiseks. Talupoegade viha objektiks olid ka senjööride agendid. Lõunarajoonides, eriti Quercy's, Limousin'is, Périgord'is, arenes 1790. a. omapärane stuhiline võitlus poliitilise võrdsuse eest; talupojad nõudsid senjööride ja talupoegade õiguste täielikku võrdsustamist.[1]

Esialgu kahvatasid selles üldises feodaalvastases võitluses talupoegade eneste vahelised vastuolud. Liikumisest osavõtjatena suurtalunikke, väiketalunikke, päevalisi, sulaseid, mõldreid, kõrtsmikke, käsitöölisi jne. Jageli lütles talurahvaga ka linnaplebeide esindajaid.

Talurahva-sisene klassivõitlus tõusis päevakorda hiljem, kui asuti lahendama agraarküsimuse teist külge — maatute ja vähese maaga talupoegade maaga varustamise küsimust, kui kerkis päevakorda nahvriskike varanduste ja kogukonnamaade jagamise küsimus.

1790. a. veebruaris Antav Hogu oli

---

1 Адо, Из истории крестьянского движения ..., lk. 49.

oli lõpuks summitud reageerima taluraha-valitsemisele, mis mõnes osas haakas sumundu-ma ka otseselt Asutava Kogu agraarpoliitika-vastu.

1790. a. veebruaris anti välja seadus reaal-kohustuste väljaostu korrast. Kogu väljaos-tu-summa tuli tasuda korraga, mis muutis sel-le seaduse väärtuse nulliks, kuna talupojal oli võimatu saada kokku nii suurt summat. Asu-tav Kogu lasi käiku ka repressioonid: 23. veebr. 1790. a. anti välja dekreet, mis andis kohalikele võimudele õiguse kuulutada välja sõjaseis-ru-korra neis rajoonides, kus algasid taluraha-ra-hutused.

Kuid talupoegade energiline pealetung ei olnud siiski asjatu, kuna just selle tõttu Asutav Kogu jätkas 1790. a. veebruaris-märtsis agraarkütsimuse arutamist.

15. märtsil 1790. a. anti välja ülatähtsa-kum dekreet, mis kuninga poolt sanktsioneeriti 28. märtsil 1790. a. Dekreedi esimeses osas kaotati kõik isiklikud privilleegid ja eri-õi-gused, mis tulenesid feodaalsest režiimist; varanduslikud õigused, mis säilusid väl-ja-ostmi, võrdsustati tavalise rendi ja maa-kohustusega. Rõhutati, et kõiki väljaoste-tavaid koormisi tuleb tasuda seni, kuni

pole välja töötatud üksikasjaline väljaostu kord.[1]

Dekreedi II osas „Senjöriaalsetest õigustest, mis kaotatakse väljaostuta" loetleti kõik kaotatavad isiklikud õigused ja kohustused: „surnud käe" seisund (la mainmorte personelle, réelle ou mixte), päriskorraline taluposja kinnistatus maa külge, isiklik taille (taille personelle), isiklik teoorjus; õigus pärijatelta vasalli varanduselt jne. Endised „surnudkäemeeste" valdused võrdsustati tavaliste censive'idega. Kaotati ka teetollid, banaliteedid, samuti mõned vähemtähtsamad puhtfeodaalse iseloomuga õigused. Kaotati ka teoorjus, väljaarvatud taludelt lasuv teotegemine.

Dekreediga puudutati ka kogukonnamaade küsimust. Lubati kaotada lähemas tulevikus triage'i õigus. Taluposjad võisid saada tagasi senjööride poolt omastatud kogukonnamaid ainult kohtu kaudu, juhul kui senjöör oli ennimetud 1669. a. ordonnantsi vastu.[2] Talupoegadele sellise sätte mõngit kergendust ei toonud.

Dekreedi raskuspunkt oli kolmandal osal „Senjöriaalsetest õigustest, mis nõuavad

1 Dellõ, lk. 123.

2 1669. a. ordonnantsiga kinnitati nn. triage'i õigus, mille põhjal senjööril oli õigus nõuda 1/3 eraldamist kogukonnamaadest.

väljaostmisele". Siia kuuluvad kõik „kasulikud" õigused (droits utiles), mis olid kindlaks määratud maa esialgse loovutamise tingimusena: kõik cens'i liigid (rahas ja naturas), maarendid, champart ja kõik teised kohustused, mida kannavad maa valdajad. Väljaostetavad on ka „juhuslikud" õigused (droits casuels).

Kui talupoeg tahtis tõestada, et mingi kohustus ei kuulu väljaostmisele, siis pidi ta ise esitama vastavad dokumendid. Kõik dokumendid asusid aga tavaliselt seigneuride arhiivides ja talupojal polnud mingit võimalust neid sealt kätte saada. Selle sättega tahtsid kogu kaitses ainult seigneuride huve. Ei unustatud ka neid seigneure, kelle arhiivid olid häviteatud 1789. a. jooksul, võimaldades neil 3 aasta jooksul tõestada tunnistajatega 30-aastast valdamise kestvust.[1]

Nüüd oli vaja üksikasjaliselt kindlaks määrata väljaostu korraldus, mida tehti 1790. a. 3–9. mai dekreediga. Väljaost kuulutati vabatahtlikuks, selle aluseks pidi olema poolte omavaheline kokkulepe. Eriti suur tähtsus oli sel

1 Demoo, lk. 124.

dekreedi osal, milles nähti ette, et iga-aastaks koormiste väljaostmiseb pidi saamitäär välja ostma ka nn. „juhuslikud" õigused, st. mitte ainult cens'i, rendi, champart'i, vaid ka maksu, mida tuli tasuda senjöörile maa ostu-müügi korral. Tänu sellele väljaostutulnud kasvas väga suureks, ületades kaugelt talupoegade võimalusi. Ylaqu seadlus oli ülesehitatud selviisil, et kõigiti raskendada väljaostu. Ylema väljaost oli vabatahtlik, nüs senjöörid püüdsid seda kõigiti vältida ning nõudsid endiselt koormiste tasumist. Nii märgitakse ühes talupoegade kaebekirjas: „15. märtsi seadus on omanike (valdajate - K.K.) õnnetuseks: rendid, loomesrendid, champart... ja kõik need teised õigused, mis kaotati 1789. a. 4. aug. dekreediga, elustuvad nüüd uuesti." 1

Selle juhul, kui talupoegade kategoorilisele nõudmisele senjöörid alustasidki läbirääkimisi, nüs määrasid nad nii kõrge väljaostuhinna, et selle tasumine talupoegade poolt oli võimatu. Tervel real juhtudel senjöörid kasutasid uusi seadusi selleks, et elustada oma õigusi, mida juba aastaid ei täidetud. Ylema praktikas koormiste-vahelist

1 Kareev, lk. 445.

püüri oli võimatu täpselt kindlaks määrata, süs tekkis müüd suudes pind ka formaalselt kaotatud kohustuste säilimiseks.

1790.a. 15.-28. märtsi ja 3.-9. mai dekreetidega Asutav Kogu oma tegelikult senjööride huvide kaitseks, olgu see siis kohustuste jaotamisel 2 kategooriasse, dokumentide esitamise või väljaostumaksu suuruse küsimuses, kumma alle kindlaksmääramisel peeti silmas viimaseid aastaid (st. „feodaalse reaktsiooni" aastaid), kui maksud ja koormised tõdeliselt kasvasid.

Arvestades talurahvas huvisid olid need dekreedid ixegi teatud määral samm tagasi, võrreldes augustidekreetidega, kuna viimased oma napisõnalisusega olid jätnud suure tegevusvabaduse, mida müüd aga püüati.[1] Need dekreedid ei suutnud mingil määral garanteerida senjöriaalse rentimi rahulikku likvideerimist.

Talupojad jätkasid võitlust. 1790.a. juunis Lombez' elanikud (Gers' departamang) keelasid kõigil koormiste tasumise senjöörile, ähvardades surmaga. Siinsed talupojad lasid oma loomad senjöör põldudele ja sundisid teda avalikult

1 Петров, Ликвидация семьёрнального режима во Франции..., lk. 40.

loobuma oma õigustest. Tõsised rahutused toimusid ka Seine-et-Marne'i departemanguus, kus talupojad keeldusid maksmast rentnikust ja champart'i. Rahutused kestsid siin 1790.a. septembrini.[1]

1790.a. sügisel ja 1791.a. kevadel talurahva ülestõusud jätkusid kogu maal. 1790.a. sügisel toimusid talurahvarahutused näiteks Quercy's, Périgord'is, Rouergue'is.[2] Laialdased ülestõusud toimusid Seine'i, Marne'i, Loire'i jt. departemanguedes.[3] Yleigi Asutav Kogu saatis talupoegade vastu sõjaväed, ei muutnud see asja. Talurahvas ei rahunenud, nõudes kõigi feodaalkoormiste kaotamist ja maa jaotamist talupoegadele. Ühes arvukais kaebekirjadest Asutavale Kogule talupojad kirjutasid: „Kahesaastane kogemus näitas täiesti silmnähtavalt, et me jätame ikkagi orjadeks. Tõsi, meil pole seigööri, ta on Coblenzis, kuid ta jättis meile oma agendi – farmeri, kes rõhub meid palju rängemini kui enne revolutsiooni."[4]

Asutava Kogu tegevus jätkus endiselt, kuid see piirdus peamiselt nakitsemisega

<u>piirkitsinuste kallal, ühe koosmõju või koos-</u>

1 Петров, Ликвидация сеньёриального режима во Франции..., lk. 44.
2 Манфред, lk. 101–102.
3 Рогинская, Очерки по истории Франции (XVII–XIX вв.), Москва, 1958, lk. 161.
4 Лучицкий, Состояние земледельческих классов во Франции..., lk. 96.

miste grupi kallal. 1790.a. ja 1791.a. paksul ilmus peaaegu igal kuul üks või isegi mitu dekreeti, kuid kõigis neis dekreetides peeti kaugekaalseltt kinni kord kehtestatud põhiprintsiipidest. Lefebvre märgib õigesti, et Asutava Kogus varanduseta talupoegadel ei olnud ülekaalu esindajat ja üksnes iniene ei esitanud siin nende konkreetseid vajadusi.[1]

Kogu Asutava Kogu agraarpoliitika tulemusena vana kord oli kaotatud ainult paberil ja maakasimus ei saanud nimgit positiivset lahendust talupoegade huvide seisukohalt.

1. oktoobril 1791.a. algasid Seadusandliku Kogu istungid. Ka Seadusandlik Kogu püüdis seist agraarkorraldust säilitada, kuid sündmuste käik sundis teda siiski astuma samme edasi agraarprobleemi lahendamisel.

Seadusandlikku Kogusse saabus hulgaliselt talupoegade kaebekirju, kõigis neis avaldati rahulolematust Asutava Kogu agraarseadusandluse ühe või teise põhiprintsiibiga. Eriti kohkearvelised olid kaebused iga-aastaste ja s.j.h. "õiguste ühisest väljaostust: Lourmarin'i kihelkonna (Bouches-du-Rhône'i departemang) tar-

1 Лефевр, Аграрный вопрос в эпоху террора (1793-1794), Ленинград, 1936, lk. 33.

lupoegade kaebekiri peegeldab väga hästi kuu-
junemõisnikkonda: „Yuba ei kuulu ühe mõõ-
duvuse sellest ajast, kui võeti vastu seadus
feodaalsest rentnikust (15. märts 1790. a.), kuid
selle ajaga jooksul pole ükski sansitaar end
vabaks ostnud neist vihatud kohustustest, mis
on omased sellele rentnikule, ja me võime teid
prohvetlikku ettenägelikkusega veenda, et ela-
nikkond veel tuhandeid aastaid jooksul jääb
selle hinnast rentniku alla, kui Rahvuskogu
(Seadusandlik Kogu – K. K.) ei luba
meil eraldi välja osta iga-aastasi ja „ju-
huslikke" kohustusi." [1]

10. augustil 1792. a. rahvarevolutsioon
kukutas monarhia. Ühtlasi revolutsioon
edasise arengu käs, rahvamasside surve ja
sõjaoht sundisid vabariiklikke suurkodan-
lust tõsiselt kaaluma talupoegade feodaal-
sõltuvusest lõplikku vabastamise küsimust.

Yuba 1792. a. juunis peeti vajalikuks nn.
„juhuslike" õiguste (droits casuels) kaotamist.
Arutlusel võitis seisukoht, et senjöör peab tões-
tama talupoegade valduses oleva maa
feodaalset iseloomu, vastasel korral tuleb
talupoegi lugeda täielikeks ehk allodiaal-
seteks omanikeks, kes on selle tõttu vabad

1 Петров, Ликвидация семьёрнального
рескрипта во Франции..., lk. 121.

igasugustest maksudest oma maa võõrandamise õiguse eest. See seisukoht fikseeriti 1792.a. 18. juuni dekreediga.[1]

Selle dekreedi põhjal pidi seejärel ise oma õigusi vastavate dokumentidega tõestama. Just taoliste tunnistuste esitamine oli mingil põhjusel võimatu, sest „juhuslikud" õigused lihtsalt kaotati – seega kaudselt lahendati küsimus ka iga-aastaste ja „juhuslike" õiguste eraldi väljaostust, kuna „juhuslike" õiguste kaotamisega jäid välja osta ainult iga-aastased kohustused.

Võrreldes Asutava Kogu seadusandlusega tegi Seadusandlik Kogu suure sammu edasi augustikuu seadustega (1792.a. 20.–22.aug. ja 25.–28.aug. dekreedid). Põhilised edusammud olid järgmised: 1) Seadusandlik Kogu, laiendades isiklike õiguste ringi, laiendas samal ajal ka väljaostuta kaotatavate õiguste ringi; 2) õiguste seaduslikkust pidi tõestama kreeditor (st. seigneur) – see oli küllaltki suureks kergenduseks saavsitaanile. Dokument võis olla väljaostu aluseks ainult sel juhul, kui ta oli täielikult juriidiliselt formuleeritud.[2] 3) Kolmandaks

1 Ковалевский, Происхождение мелкой крестьянской собственности во Франции, С.-Петербург, 1912, lk. 189.

2 Seega vabanesid seigneuriaalsetest kohustustest nende seigneuriate talupojad, kus 1789.a. ülestõusude ajal dokumendid olid hävitatud.

küllaltki olulisekс kergenduseks oli väljaostu kohustuslikuks muutmine. Iga talupoeg sai väljaostu õiguse.[1]

Need põhiprintsiibid olid aluseks 1792.a. 25.–28. aug. dekreedile „Feodaalõigustest". Selle dekreediga anulleeriti kõik järeldused, mis tulenesid reeglist „nulle terre sans seigneur". (Tegelikult oli sama deklareeritud juba 4. aug. 1789. a.) Dekreet kuulutas vabaks kogu kuningriigi maaomandi, kui ei ole võimalik vastupidist tõestada. Kõik „surnud käe" õigust asendavad kohustused anulleeriti väljaostuta; kogukondadele ja üksikisikutele tuli tagastada kõik maad, mis olid läinud seigneuridele „surnud käest" vabanemise eest. Kõik seigneuriaalsed õigused loeti kaotatuks tasuta, väljaarvatud need juhud, kui õigused olid omandi esmase loovutamise tulemuseks. See eraud kaotas kogu esialgse formuleeringu kategoorilisuse, jättes väga laialdased võimalused väljaostu rakendamiseks.

Edasi märgiti: „Kõiksuguse dekreediga ei kuulu absoluutselt rent ja champart ning teised kohustused, mis pole mingil määral seotud feodalismiga ja mida tuleb

[1] Dembo, lk. 127.

tasuda üksikisikute poolt üksikisikule, kes ei ole senjöör ega feodaalomanik." [1]

Üksikisikute all mõeldi siin isikuid, kes ei kuulu privilegeeritud seisustesse, seega siin peeti silmas kodanluse maavaldusi, millele rendi ja teiste kohustuste kaotamine ei laienud.

Augustidekreedid võeti vastu feodaalsüsteemi lõpu võimsel tegevusperioodil, kuna 21. septembrist 1792. aastast teda asendas Konvent. Lõplik löök senjöriaalsele režiimile anti Konventi poolt peale jakobiinide diktatuuri kehtestamist.

Eelpool käsitlesin peamiselt agraarkitsimuse ühte külge – talupoegade feodaalsõltuvusest vabastamist. Talupoegadel oli vaja oma maad – see on küsimuse teine ja olulisem külg.

Üheks kasutamata reserviks, mis võimaldaks teatud määral talupoegade maanälja vähendamist, olid kogukonnamaad. Võitlus kogukonnamaade pärast algas rauges mineviktes, kuid seni, kuni leidus laialdaselt vaba ja ülesharimata maa-alasid, ei olnud võitlus eriti pingeline. Kuid alates XVI sajandist muutus see võitlus eriti ägedaks. Revolutsiooni eelõhtul oli see võitlus

1 Denõo, lk. 128.

jõudnud haripunktile.

Kogukonnamaadest saadi mitmesugust kasu: need maad olid loomadele põhiliseks karjamaaks. Metsast saadi puid, soodest turvast ja kõrkjaid, mitmel pool kogukonna maad olid kinnimaa reservviks ka. Nende hinnalisi valduste ekspluateerimisel ühinesid sageli suuremad grupid kui üks küla. Näiteks kasutasid mitu kogukonda ühiselt Roumare'i metsa Normandias.[1]

Senjööridel oli igal ajal õigus nõuda kogukonnamaade jagamist. Pealetung kogukonnamaadele toimus mitmes vormis. Senjööride kõrval olid kogukonnamaade hävitajad ka kodanlus ja jõukamad talupojad, kes muutusid samuti maa kogujateks. Senjöörid sageli kuritarvitasid oma poliitilist ja kohtulikku võimu, haaramaks kogukonnamaid ilma mingi seadusliku aluseta. Samati talitasid ka jõukamad talupojad, näiteks 1744. a. Cros-Bas'st, Auvergne'ist talupojad teatavad, et üks selle küla rikkamaid talupoegi ühendas suurema osa kogukonnamaadest oma põldudega.[2]

Seadusliku teel sai senjöör oma

1 M. Блок, Характерные черты французской аграрной истории, Москва, 1957, lk. 240.
2 Seesama, lk. 246.

osa nn. triage'i teel, mida nimitati 1669.a. ordonnantsiga. Triage tähendas 1/3 kogukonnamaade eraldamist senjöörile, tegelikult see 1/3 muutus 1/2 või 2/3, isegi enamaks. Näiteks Bey' kihelkonna talupojad kaebavad, et eraldamed 1/3, senjöör saadab oma karja ka talupoegade 2/3-le, kasutades selga kogukonnamaad kogu ulatuses.[1]

Senjööride olid hüvitatud kogukonnamaade muutmisest künnimaaks, et sõnnimaa rendile andmise puhul saada suuri kasumeid. Teiselt poolt olid senjöörid hüvitatud kogukonnamaade haaramisest ainuõiguslikuks oma karjamaadele, mis võimaldas arendada karjakasvatust. Soodest saadi hinnalist produkti-turvast, kuid aga kogukonnamaadel kasvas metsa, sõnsõi senjöör hüvitatud ka sellest, kuna metsa hind tõusis pidevalt.[2] Peaaegu kogukonnamaadele oli nüüvõrd tugev, et paljud külad säilitasid ainult 2-6 arpent'i kogukonnamaast.[3]

Kogukonnamaade ulatuse kohta Prantsusmaal ei ole täpseid andmeid. Ühes rajoonis olid need väga ulatuslikud, teistes rajoonides leidus neid väga vähe.

1 Ковалевский, Очерки социального быта Франции, №8, lk. 216.
2 Блок, lk. 243.
3 Кареев, lk. 76.

Petrovi andmetel kogukonnamaad moodustasid keskmiselt 12-13% kogu Prantsusmaa territooriumist, [st. ülle 1/10] mis on üsna tõenäoline.[1] Teised arvavad, et umbes 1/6 kogu territooriumist - st. 20 milj. arpent'i (kogu pindala 126 milj. arpent'i).[2] Kogukonnamaad olid eriti ulatuslikud Prantsusmaa ida- ja lõunaosas, moodustades mõnes departemangus isegi poole kogu territooriumist.

Suhtumine kogukonnamaade edasisse saatusesse oli väga erinev, kuid revolutsioonи perioodil enamus kaldus pooldama nende jagamist, kuna see oli talupoegadele ainsaks reaalseks sõjaväe vastu. Sõjaväe kuritarvitused kogukonnamaade suhtes, nentsike karjade saatmine talupoegade maadele, kogukonnamaade ülesharimine isikute poolt, kes ei kuulunud kogukonda, kuid kes said selle õiguse sõjaväelt - see kõik kütkendas kütlaelanikkonna soovi muuta need eraomandiks. Näiteks kirjutavad Bretagne'i talupojad oma kaebekirjas: „Ja et lubataks kogukondadel teostada nende kogukonnamaade jagamine. Ei saa välja mõelda põlluharimisele kahjulikumat seadust, mis oleks suunatud

1 Е.Ф. Петров, Социальная роль общинного землевладения во Франции перед революцией (по крестьянским наказам 1789 г.), „Исторический сборник", Москва-Ленинград, 1936, №5, lk. 219.
2 С.Д. Кучинский и В.Ф. Пузыков, Общинные земли в эпоху Великой французской революции, Москва, 1927, lk. 32-33.

vasturääkivuses nii üksikisikute kui riigi huvidega, kui see, mis takistab sellist jagamist."[1]

Ühed teiselt poolt paljud kogukonnad tahtsid kasutada kogukonnamaid endist viisi ühiselt.

Mingit üldreeglit suhtumise kohta kogukonnamaade jagamisse ei saagi anda, kuid teatud seaduspärasused kehtisid ka selles osas. Materjale selle kohta annavad need ettepanekud, mis saabusid kogukondadelt Asutavasse Kogusse ja Seadusandlikku Kogusse.

Asutav Kogu oma instruktsioonis 12. aug. 1790. a. nägi ette, et kohalikud võimud pidavad esitama oma ettepanekud kogukonnamaade küsimuses, kuid mingeid projekte ei saabunud. 18. märtsil 1792. a. saadeti uus instruktsioon. Seadusandlikku Kogusse saabusid vastused 45 departemangult, ülejäänud 37 departemangu ei vastanud. Saadud vastuseid peegeldasid enamuses ladvikku huve, küla kehvemate kihtide arvamus ilmnes väga harva. Arvamused olid tihti kõige vasturääkivamad, isegi ühe kogukonna piires erinevaid arvamusi. Need asjaolud, millest erinev suhtumine tekkis, olid järgmised: kapitalistlike suhete areng põllumajanduses, klassivõitlus

1 Ковалевский, Происхождение мелкой крестьянской собственности..., lk. 63-64.

teravuse aste, samuti maakoha geograafilised iseärasused, kogukonnaansaade hulk ja kvaliteet jne.

Nõeme kolme erinevat arvamust: 1) jaganise pooldajad; 2) printsipiaalselt jaganise pooldajad (kuid olemvalt kohalikest tingimustest); 3) jaganise vastased. Ühtla kehvikud ning ladvik esindasid mõlemat äärmust. Kehvikud olid huvitatud oma karjloomade karjatamisest ühiskarjamaadel, kuid jaganisel oli neile ka positiivne tähendus, kuna kogukonnamaade jaganise puhul on ka neil võimalus muutuda maaomanikeks. Jõukamad talupojad olid enamuses jaganise vastased, kuna jaganine suurendaks nende maavaldusi vaid tühisel määral. See jätaks neid ilma ka karjamaadest, kuid kogukonna kari just peamiselt nende loomadest koosneski. Lõpuks sulaste muutumine väikeomanikeks jätaks neid ilma tööjõust, mida nad väga vajasid.[1]

Vaatleme nüüd lähemalt, kuidas lahendati kogukonnamaade küsimus enne jakobiinide diktatuuri kehtestamist.

Arutav Hagu ei suutnud ka sellesõnas

1 Brok, lk. 286 jj.

õlda otsustavat sõna, kaitstes feodaalaristokraatia huve. Klogukonnamaade küsimuse lahendamine oli võimalik ainult revolutsioonilisel teel, kuid selleks polnud Asutav Klogu võimeline.

1790.a. 15.-28. märtsi dekreediga puudutati ka kogukonnamaid. Lubati kaotada triaži. Talupojad võisid saada kogukonnamaad tagasi ainult siis, kui kohus seda otsustab.

13. aprillil 1790.a. anti välja dekreet, mille järgi kõik enne 1789.a. H. augustit omastatud kogukonnamaad jäävad nende isikute võõrandamatuteks valdusteks. Samal ajal, kui need kogukonnamaade küsimust puudutasid mõõdamisnes veel ühes ja teises dekreedis, kuid midagi muutsee ei andnud.

Seadusandlik Klogu andis 14. aug. 1792.a. välja dekreedi „Kogukonnamaade jagamisest", milles nähti ette, et kohe peale viljakoristust kõik kogukonnamaad ja metsad kuuluvad jagamisele iga kogu-

konna kodanike vahel, kes muutuvad jagamisel saadud osa täielikeks omanikeks.

Praktiliselt jäi see dekreet ainult paberile. Ylegukonnamaid kasutati endiselt ühiselt.

Senjööride tegevuse piiramisel oli mõningane tähtsus 1792. a. 28. aug. – 14. sept. dekreedil. Lubatati 1669. a. ordonnantsiga sanktsioneeritud triage'i õigus ja kogukondadele anti õigus nende maade tagasisaamiseks, mille kohta on võimalik tõestada, et need olid piiskopimaa ajal kogukonna valduses, samuti juhul, kui senjööril polnud esitada tõestuskõ dokumenti, et maa on temal poolt ostetud seaduslikul teel.[1] Dekreet ei jõustunud sel juhul, kui senjöörid olid kogukonnamaade jaotamisel juba edasi müünud eraisikutele, mitte-senjöoridele. Nendeks isikuteks olid enamasti just kodaniku esindajad, kes asus dekreeti kindlalt kodanliku omandi kaitsele.

Ylei aga peale D. augustit äreres maal vaibus, sün 11. oct. 1792. a. Convent peatas kogukonnamaade jagamise (samuti ka emigrantide maade müügi), tuginedes seadusandliku Ylegu dekreetide ebaselgusele.

---

1 Denoë, lk. 126 jj.

Konventi poliitika agraarküsimuses viis riigi käärivat taluralva uue revolutsioonilise valmisolekuni. Peale Konventi korraldust kogukonna- ja emigrantide maade peatamisest pulkes võimas masside liikumine Oise'i, Seine'i, Lot', Gard'i, Ain'i, Vosges'i jt. departemangudes, kus maapuudus oli eriti ähvardav. Algas maade stühiline jagamine, kusjuures ka kodanlus nuttas osa saama. Kohati olid ülestõusud nii ähvardavad, et kohalikud võimud olid sunnitud tunnistama neid omavolilisi jagamisi.[1]

Konvent püüdis talupoegi pettav ka demagoogiliste kõnedega. Konventis arenes sisemine võitlus girondiitide ja jakobiinide vahel. Jakobiinid mõistsid väga hästi, et revolutsiooni edasine areng on võimatu ilma taluralva aktiivse osavõtuta. Nad mõistsid agraarprobleemi radikaalse lahendamise vajadust, et kõrvaldada umbusaldust ja ixegi vaenulikkust taluralva hulgas, mida olid tekitanud senised poolikud abinõud.

Juba 1793.a. algusest peale jakobiinid hakkasid esitama Konventis konkreetseid ettepanekuid. Kõige radikaalsem ettepanek, mis esitati girondiinlikus Konventi

[1] Porшneckaя, lk. 165.

tribüünilt, millest jakobiin Pepin'ile, kes oma ettekandes 4. mail 1793.a. esitas järgmised „abinõud külluse loomiseks": tuleb jagada kõik ülesharimata maad ja kogukonnamaad osadeks, suurusega ei 5, 10, 20 või 40 arpent'i, anda need talupoegadele rendile, õigusega osta see maa hiljem pärisomanduses. Talupojad tuleb vabastada kõigist maksudest kahekümneks aastaks, kehvikutele anda igaühele 2 lehma, mõned väiksemad loomad ja põllumajanduslik inventar. Pepin nõudis ka farmide tükeldamist väiksemateks osadeks.[1]

Kuid paljaste sõnadega ei saavutatud midagi.

Maakütsimuse lahendamisel oli keskseks kohaks küsimus emigrantide- ja kirikumaadest, mis moodustasid rahvuslike varanduste fondi. See maafond oli võimsaks relvaks nii kõrge kui ka nüüdisaegse rahanduslike vajaduste rahuldamisel, samuti väikese maaga ja maatute talupoegade ülekohtu paranda-misel. Nii ühe kui teise küsimuse lahendamisest oleneb revolutsiooni edasine saatus.

Juba 1789.a. 2. novembril Asutav Kogu konfiskeeris kirikumaad. Kõik andmed

1 Французская буржуазная революция 1789-1794, lk. 387.

näitavad, et peamiseks stimuliks, mis seni-
dii Seadusandlikku Kogu neid maid rahvuslikuks omandiks kuulutama, hilgemaga
mütügile laskma, oli just teravnev finants-
kriis. Asutava Kogu, Seadusandliku Kogu,
samuti Konvendi finantspolitika baseerus-
ki rahvuslike varanduste müügil.[1] Rügi-
vid nõudsid, et müük annaks võimalikult
suuremat sissetulekut. Üks Konvendi saa-
dikuist avaldas seda eesmärki kõllalt
selgelt 1793.a. jaanuaris: „Teil tuleb alusta-
da revolutsioonilist tegevust finantsoperat-
sioonidega. Just selleks teid ju saadetigi sia
(saadikutena), et võltida pankrotti. Ja
te saavutate seda, sest meie vahendid on
hüplaslikud. Enam kui 3 miljardit rah-
vuslikke varandusi võimaldavad meil sõs-
ta kodumaa valulaste vastu isegi siis, kui
5 aasta jooksul meil tuleks hoida relvade
all 6-tuhandelist armeed."[2]

Rahvuslike varanduste müügi poliitiliseks
eesmärgiks oli sidusda rahvamasside saatus
revolutsiooni poolt loodud uue korra säi-
litamisega. On täiesti mõistetav, et kui uus
kord annab talupoegadele või maleksmine
tuda maaomanikeks, siis leiab iganeme

1 Лучицкий, Отчуждение национальных имуществ, № 2, lk. 112 jj.

2 Новалевский, Происхождение мелкой крестьянской собственности..., lk. 127 jj.

kontrrevolutsioon paratamatult vastupanu neilt mitelt omanikelt.

On raske täpselt kindlaks määrata kogu maafondi, mis läks müügile. Iirikumaade suhtes on olukord lihtsam, sest nood olid ulatuslikumad Põlja-Prantsusmaal, kus enamikus departemangudes need maad moodustasid teiste maavalduste suhtes 20-30% (Lt.-Oneri piirkonnas 22,1%, Laonnais' piirkonnas 28,7% jne.). Mida enam lõunasse ja läände, seda väiksemaks muutub nende maade ulatus (Burgundias juba 11-12% Limousin'is ja Dauphiné's 2%, Quercy's 1,9% jne.). Lutšitski arvates ei moodustanud kirikumaad üle 1/10 Prantsusmaa territooriumist.[1] Emigrantide maade ulatust on raske kindlaks määrata, kuna puuduvad andmed.

1790. a. hinnati nahkreslike varanduste fondi 3 miljardile livre'ile (sia hulka ruulesside ka müüdiste vara teenijate ja lauavõtjate XVI valdused).[2]

13. novembril 1789. a. Asutav Kogu nõudis, et kirikud ja kloostrid esitaksid oma varanduste, sissetulekute ja võlgade täpse kirjelduse. 18.–19. nov. samal aastal

1 И. Лучицкий, Отчуждение национальных имуществ во Франции в конце XVIII в., „Русское богатство", 1912, № 2, lk. 109 jj.
2 Ронинская, lk. 163.

võeti vastu otsus assignaatide väljalaskmisest, mille kindlustamiseks tuli müüa kirikumaid 400 miljoni ulatuses (4 aastajooksul), kuid Aruteav Kogu ei piirdunud müügiga ainult selles ulatuses, vaid kuulutati välja kõigi endiste kirikumaade müük (erandiks olid metsad).

14. mai 1790. a. dekreediga nähti ette müüdavate maade jaotamine või kestekssoadeks seal, kus seda võimaldab maa iseloom ja ainult siis, kui väikeste osade ostjate poolt pakutud hind on võrdne või ületab üksikostja poolt pakutud hinna (seega peeti kinni rahandusliikest hüvedest). Esialgu tuli tasuda 1/12 kogu summast. Ülejäänud summa tuli tasuda võrdsete osadena 12 aastajooksul (5-%-lise juurdehindlusega).

See dekreet oli suhteliselt soodne kehvemate talupoegadele, kuna maa hinda oli võimalik tasuda pikema perioodi kestel.

1790. a. 3. novembri dekreediga võitis teine suund: maade müük toimub läbi võla summe kruntidena, võlatasumise aga lühendati. Selle dekreedi ellurakendamine lükati edasi 14. maini 1791. a.

Seadusandlik Kogu ja Kuningat pöördusid tagasi maade müügi juurde väikeste

osadena. 1792.a. 14. aug. dekreediga nähti ette müüdavate maade jaganine 1-4 aarpent'i suurusteks osadeks. See kehtis emigrantide maade, samuti seni müümata jäänud kiriku maade kohta. Ühelmaksu oma jõudis endisele suurusele saabuda ostjaid, kes suudavad tasuda kogu summa korraga.[1]

Kuna müük püüdis anduma võimalikult suuremat sissetulekut, siis püüdis neid maad müüdama avalikul enampakkumisel, oksjonil. Kehtis printsiip: kes maksab rohkem! Et tõmmata kokku võimalikult rohkem konkurente, selleks saadeti teated müügist laialt kogu maale, teated saadeti isegi väljaspoole Prantsusmaa piire.

Esialgu saabus ostjaid väga palju. 1791.a. andis rahvuslikke varanduste müük müügile tundmatult rohkem tulu, kui seda oli loodetud. Ostjad maksid 5, 10 ja isegi 20 korda kõrgemat hinda tegelikust hinnangulisel määratud hinnast.[2]

Kõik klassid olid huvitatud maa omandamisest. Kõige suuremat elulist huvi tundsid müügi vastu kindlasti talupojad,

1 Лучицкий, Отчуждение национальных имуществ..., lk. 116 ff.
2 Ковалевский, Происхождение мелкой крестьянской собственности..., lk. 140.

Mütsi algusest peale muutus väga aktiivseks ka kodanlus, kelle poolel oli ilmne ülekaal rahaliste vahendite poolest. Ühed ka naiskete mütsitinginimeste puhul talupojad võitlesid visalt kodanlusega, isegi tervete farmide ja teiste suurmaavalduste müügil.

Talupojad nõudsid maade müümist väikeste osadena ja sageli ka saaduta sid seda. Näiteks talupoegade nõudel Loissons'i piirkonnas jaotati väikesteks osadeks Notre Dame'i kiriku suur farm (465 arpent'i), saima toimus Pas-de-Calais' ja Ain'i departemanguides ning mujal.[1]

1791. a., kui müük jätkus suurte kruntidena, muutusid tingimused talupoegadele ebasoodsateks, kuid ka müüd jätkas taluralwas võistlust kodanlusega. Ühena suuremate kruntide ostmiseks ei jätkunud üksikul talupojal jõudu, sts moodustasid talupojad erilisi liite. Liidesse kuulus mõnikord 10 inimest, mõnikord 40-50 inimest, on teada isegi 225-liikmelisi liite (Laon'i piirkonnas).[2] Tavaliselt kuulusid sellesse liitu mitme suguste taluraha kihtide esindajad: la-

1 Лучицкий, Очерк движения национальных имуществ..., lk. 53.
2 Seesama, lk. 55.

boureurs, vigneruns, manouvriers jne. Oli ka nitsuguseid liike, kuhu kuuluvid näiteks ainult suurtalunikud (laboureurs) või ainult põrilised jne.

Talupojad jaotasid hiljem omavahel ostetud maa, vastavalt igaüks osavõtja suurusele. Üks näide sellise jagamise kohta: 1791. a. augustis müüdi 30 arpent'i suurune heinamaa Septmont'i küla territooriumil. Vaatamata suurele konkurentsile osteti see maa sama küla elanike poolt (44 talupoega) 15600 livre'i eest. 17 talupoega said jagamisel igaüks 1 arpent'i maad, 1 talupoeg sai 2 arpent'i ning ülejäänud 26 talupoega said igaüks alla 1/4 arpent'i maad.[1]

Tavaliste talupoegade liikide kõrval esinesid ka teist laadi liidud, nn. „mustade bandede", mille eesmärgiks oli spekulatsioon maaga. Nii Kovalevski kui Lutšitski on arvamusel, et nende „mustade bandede" osa ei ole kaugeltki nii suur, kui kaldutakse arvama.[2] Kodanlus spekuleeris maaga laial rindel, müües maad talupoegadele edasi meeletute hindadega,

1 М. В. Лучицкий, Крестьянская поземельная собственность в Франции до революции и продажа национальных имуществ, Киев, 1896, lk. 59 jj.
2 Ut. Ковалевский, Происхождение мелкой крестьянской собственности..., lk. 141; Лучицкий, Отчуждение национальных имуществ..., lk. 53 jj.

kuid tavaliselt oli sõnu kõgemiast üksikasjalikumalt kuulega.

Ühtki ei saa eitada ka selliste spekulatsioonide lühtude olemasolu. Iseäranis toob jäägnuise näite: Dijon'i piirkonnas, Ventoux' kihelkonnas kogunes ühel päeval kohalikku kõrtsi grupp spekulante, kes jubas, igaüks eraldi, olid ostnud maad ja otsustasid osta ka sõnn ühiselt maad, nuudugi nende poolt dikteeritud hinnaga. Ygalt spekulandilt-asjaosalisetlt võeti 200 livre'i panti ja keelati oksjoni ajal end iseeseisvalt tänaval näidata, ähvardades panditud ihuajatmisega. Oksjonist võttis osa ainult 2 esindajat, maa osteti ühe nimel. Seejärel jagati operatsioonist saadud kasu kõigi „bande" liikmete vahel.[1]

24. aprillil 1793.a. kellati uitsuguste lühtude sõlmimine maa ostuks, mis oli ilmseks kahjuks talupoegadele.

Ühtivamaks ja tähtsamaks on kätsinuus sellest, missuguune klass võitis rahvuslike varanduste müügist kõige rohkem. Seda küsimust, samuti rahvuslike varanduste müügi üksikasjalisemat käsitlemist tagajärgi käsitlen käesoleva diplomitöö

1 Лукомский, Отчуждение национальных имуществ..., lk. 54.

III peatükis.

Lõpuks veel lühidalt kõrgaadli esindajate tegevusest Prantsusmaal revolutsiooni perioodil. Vaatleme siin kõrgaadli tüüpilise esindajana hertsog Saulx de Tavannes'i.[1] Revolutsiooni perioodil tegeles ta aktiivselt spekulatsiooni oma ja sõjaväe maadega. Maa müük pärast kogu operatsiooni lõppu (kuni maaseks aastaks oli ette nähtud 1795.a.) pidi andma hertsogile ligi 184 tuhat livre'i. 1792. aastal oli tal selleks summaks saadud veel ainult 26 tuhat livre'i.[2]

Kuid see ei olnud müügi ainus karakter. Need müügilepingud olid sõlmitud täpselt samadel tingimustel, millised kehtisid vana režiimi ajal. Müüjaks oli hertsog, kellel oli terve rida õigusi. Müüdud maadel hertsog püüdis säilitada sama võimu, mida ta oli omanud oma sunnitööride üle. Kõigis müügilepingutes (alates 1789. aastast ja lõpetades 1790. aastaga) oli eriti hoolikalt märgitud, kellest peab sõltuma müüdav maa. Sellel maal säilusid kõik kohustused, sealhulgas ka kohustus tasuda

1 1792.a. ta kaunt emigrantide nimekirja ja tema maad, mis olid veel müümata, müüdi ralurese'like varandustena.

2 И.В. Лучицкий, Из истории семейных и поземельных отношений во Франции в эпоху революции, "Научный исторический журнал", 1914, №3, lk. 36 jj.

ensʼi, mis tõi endaga kaasa terve rea teisi koormisi.

Ja kõik need koormised langesid ostjale sel perioodil, kui Rahvuskogu oli kuulutanud välja senjöriaalse režiimi kaotamise, kui olid välja töötatud koormiste väljaostu alused ja kindlaks määratud, mis kuulub väljaostmisele, mis aga kaotatakse väljaostuta. Tekib küsimus, mis tõldse sundis talupoegi nõustuma nimetatute ebasoodsate tingimustega. Selleks võis olla ainult üks põhjus, nimelt maapuudus, mis sundis talupoega kinni haarama ka kõige naeruväärsemast võimalusest.

Teise kokkuvõtet agraarküsimuse lahendamisest Prantsuse kodanliku revolutsiooni esimesel kahel perioodil, peab märkima, et seda küsimust ei suudetud lahendada. Talurahvas jätkas võitlust. Tegelikult nii Asutava Kogu, Seadusandliku Kogu kui ka Žirondistliku Konventi perioodil revolutsioon kulas ennetas alati seadusandlust. Alles jakobiinide diktatuuri agraarseadusandlus oli tegelikult nooskõlas talurahva nõudmistega, alles siis tehti lõpp (ja mitte ainult sõnades) senjöriaalsele režiimile.

III

Agraarsuhted ja talupoegkond jakobiinide diktatuuri perioodil

Jakobiinide diktatuuri tähtsus Prantsuse kodanliku revolutsiooni ajaloos

Ühelgi muistsel Prantsuse kodanliku revolutsiooni näitas Marx selle arengut tõusujoones järgmiselt: „Esimeses Prantsuse revolutsioonis jäänud konstitutsionalistide valitsusele girondiinide valitsus ja girondiinide valitsusele jakobiinide valitsus. Igaüks neist parteidest toetub eesrindlikumale. Niipea kui antud partei on viinud revolutsiooni nii kaugele, et ei suuda sellega enam sammu pidada, veel vähem seda juhtida, lükkab tagapool seisev julgem liidlane ta kõrvale ja saadab ta giljotiinile. Revolutsioon liigub nüüdsi tõusujoones."[1]

Revolutsioon areneb edasi, muutudes iseloomult üha demokraatlikumaks. 1793. a.

1 K. Marx, Louis Bonaparte'i kaheksateistkümnes brümaar, Tallinn, 1952, lk. 33.

31. mai–2. juuni ülestõus viis lõpule võitluse mäe ja Žirondiinide vahel. Žirondi langemine ja mäe ülemvõimu kehtestamine tähendas Prantsuse kodanliku revolutsiooni üleminekut tema kõrgemale etapile – jakobiinide diktatuurile.

On vaieldamatu tõsiasi, et Prantsuse kodanlik revolutsioon XVIII saj. võlgneb oma peamisi saavutusi, oma kestvat mõju nii majanduselule kui ka ühiskondlik-poliitilisele elule (isegi kaugel väljaspool Prantsusmaa piire) just jakobiinide diktatuurile. Ainult jakobiinide diktatuuri saavutuste tõttu revolutsioon hävitas feodaalsuhted Prantsusmaal, asendades need kapitalistlike toatmissuhetega.

Kuigi käesoleva diplomitöö põhiliseks eesmärgiks on näidata agraarkitsimuse lahendamist ja taluralwa olukorda revolutsiooni erinevatel etappidel, on küllalt detailne näidata jakobiinide diktatuuri põhilisi poliitilisi ja majanduslikke saavutusi, kuna jakobiinide diktatuuri klassikaemus jättis oma pitseri kõigile nende poolt teostatud ümberkorraldustele, sealhulgas ka agraarkitsimuse lahendamisele.

Miks just jakobiinid võitsid kestvas võitluses teiste poliitiliste parteidega, fõjaanidega ja Žirondiinidega? Kõik need parteid koosnesid kodanluse mitmesugustest kihtide esindajaist, kodanlus oli aga juhtivaks jõuks võitluses absolutismi ja feodalismi vastu. Nii fõjaanid kui ka Žirondiinid olid kodanlikud liberaalid.[1] Kodanliku liberalismi poliitiline programm formuleeriti juba Prantsuse kodanliku revolutsiooni käigus ja fikseeriti „Inimese ja kodaniku õiguste deklaratsioonis" 1789. a., mis töötati välja põhiliselt fõjaanide poolt. Žirondiinid jagasid täielikult seda poliitilist programmi. Kuid erinevus tekkis taktika küsimuses. Fõjaanid kaitsesid kodanliku konstitutsioonilise monarhia ideed. Vastupidi fõjaanidele, kes peaaegu avalikult valmistega võtsid vastu 1792. a. 10. augusti revolutsiooni, Žirondiinid võtsid vabariigi vastu ilma erilise vaenuta.[2]

Jakobiinid kujutasid endast kodanliku demokraate, kes eraldusid liberaalidest revolutsiooni käigus iseseisvasse poliitilisse organisatsiooni.

---

1 Kodanlik liberalism kujunes lõplikult välja alles 19. saj. II-ndail aastail.

2 F. Kozlov, K voprosu o yakobinskoi diktature, „Istorik-marksist", 1939, №3, lk. 55 jj.

Ka liberaalid kui ka kodanlikud demokraadid nõudsid feodalismi ja absolutismi hävitamist, kuid jakobiinid nõudsid seda rahvast jõnjekindlusega, esitades printsipiaalselt vabariiklastena.

Teine ja sealjuures väga oluline erinevus seisneb suhtumises rahvamassidesse. Kodanlikud liberaalid – föjaanid ja girondiinid – esindasid suur- ja keskkodanluse huve, nad suhtusid umbusaldusega rahvamassidesse, kartsid suuri massiliikumisi. See poliitiline tendents leidis ereda väljenduse föjaanide käitumises 14. juulil 1789. a.; massidemonstratsiooni tulistamises Marsi väljakul, prantsuse kodanlike[1] jagamises passiivseteks ja aktiivseteks jne. See usaldamatus põhjustas nende kõikumisi demokraatide ja rojalistide vahel, nüüd tulenesid ka katsed kuningaga lähenemiseks ühiskonnaga. Siit ka nende majanduspoliitika poolik iseloom, agraarküsimuse poolik lahendamine jne.

Erinevalt neist liberaalsetest parteidest jakobiinid uskusid rahvamassi jõusse, olid valmis tegutsema koos rahvaga, kaitsma rahva huvisid. Nende taktika oli revolutsiooniline.

---

1 Козлов, К вопросу о якобинской диктатуре, lk. 56 jj.

Ühtid nii kodanlikele demokraatidele kui ka rahvamassidele oli omane illusioon, et feodalismi ja absolutismi lüüasaamisele järgneb vabaduse, vendluse ja võrdsuse riik, et rahvamassid vabanevad siis igasugusest ekspluateerimisest. See illusioon, Lenini sõnade järgi, tähistas „nende püüet võidelda, lubades neile võidu eest miljon hüvet, kui samal ajal tegelikult see võit annab neile ainult sada hüvet."[1]

Ei saa süüdistada 18. saj. Prantsuse kodanlikke demokraate tollele illusioonile olemasolus, kuna see oli tingitud ajastu konkreetsetest ajaloolistest tingimustest. See li vähendas jakobiinide diktatuuri osa 18. saj. Prantsuse kodanliku revolutsiooni ajaloos.

Jakobiinid tulid võimule äärmiselt kriitilisel momendil. Prantsusmaa oli piiratud vaenulike riikide rõngast, kellega oli liitunud ka Euroopa kõige ees-mindlikum tööstusriik – Inglismaa. Parimaid põgenenud girondiinide ja nende pooldajad koos monarhistidega aadlikega alustasid kontrrevolutsioonilist mässu Bordeaux' ja Eure'i, Calvados'i,

[1] V. I. Lenin, Teosed, 16. k., lk. 165.

Finistère'i departemanguides. Mäss levi'a väga kiiresti, haaratles peagi Prantsusmaa lääne-, lõuna- ja kaguosa. Juunikeskel 60 departemangu 83-st olid haaratud mässust.[1] Girondi võimu piirsid ai ainult nälgivas Pariisis ja väikesel maa-alal, mis igast küljest oli piiratud kontrrevolutsioonilistele rajaoonidega.

Võim oli läinud jakobiinide selle osa kätte, mille eesotsas seisis Danton, kes. jäi jakobiiniks girondiinide hulgas ja girondiinik jakobiinide hulgas.[2] Päästekomitee, eesotsas Dantoniga, oli leplikult meelestatud kontrrevolutsioonilise kodanluse suhtes ja ei võtnud midagi ette selleks, et päästa maad teda ähvardavast ohust, arvates, et kriisist väljapääs peitub leppimises girondiinidega. Ilmingeid repressioone girondiinide suhtes kasutusele ei võetud, faktiliselt ei võetud midagi ette isegi nende girondiinide suhtes, kes suundusid departemangudesse ja arendasid seal laialdast kontrrevolutsioonilist propagandat. Marat nimetas dantonistlikku päästekomiteed tabavalt „ühiskondlikuks huligaanluse komiteeks."[3]

Veil äärmiselt kriitilisel päevadel

1 Манфред, lk. 189.

2 Sealsamas.

3 Французская буржуазная революция 1789-1794, lk. 339.

näitasid jakobiinid üles suurt energiat ja võidutahet. Dantoni kõhklevale poliitikale vastandas Robespierre tõeliselt revolutsioonilise kartmatuse. Robespierre formuleeris järgmiselt revolutsiooni ülesanded: „On vajalik ühtne tahe... Sisemised ohud lähtuvad kodanlusest, et võita kodanlust, on vaja ühendada rahvas ... On vaja, et rahvas ühineks Konventiga, aga Konvent ühineks rahvaga."[1]

Jakobiinid mõistsid, kui oluline on rahva toetus ja sellepärast ruttasid nad konstitutsiooni vastuvõtmisega, mis pidi koondama enda ümber enamuse rahvast ja lepitama departemange Konventiga. 24. juunil 1793. a. kinnitati pidulikult uue konstitutsiooni tekst, mis oli suureks sammuks edasi 1791. a. konstitutsiooniga võrreldes.

Usikuvabadus, usuvabadus, seadusandliku initsiatiivi vabadus, palveskirjade esitamise vabadus, trükivabadus, õigus töö-le, ühiskonna abi töövõimetule, õigus hariduse-le, õigus osutada vastupanu rõhumisele, õigus ülestõusule, kui valitsus rikub rahva õigusi — need olid laialdased demokraatlikud õigused, mis kuulutati

1 Марксперед, lk. 189-190.

välja 1793.a. konstitutsiooniga ja uuesti koostatud „Inimese ja kodaniku õiguste deklaratsiooniga."[1]

Lüski 1793.a. konstitutsioonile oli omane klassipiiratus, kuna selles ainult kumulatiivälja kodanike demokraatlikud õigused, kuid reaalselt kindlustada neid polnud võimalik. Ülimitades eraomandi, konstitutsioon muutis kodanike võrdsuse puhtformaalseks, kuna varanduslikku ebavõrdsuse säilimine tõi kaasa ekspluateerimise säilimise. Sellest hoolimata 1793.a. konstitutsioon tõotas muuta Prantsusmaa kõige demokraatlikumaks kodanlik-demokraatlikuks vabariigiks maailmas.

Rahvas võttis konstitutsiooni vaimustusega vastu. Konstitutsiooni poolt hääletati isegi neis departemangudes, kus peremehetsesid žirondistlikud massajad. Kuid kodusõja tingimustes seda konstitutsiooni ellu ei rakendatud.

1793.a. juulis-augustis oli lukord endiselt väga raske. Prantsuse väed taganesid interventide ülekaalukate jõudude ees. Massajate vastupanu jätkus. Samal ajal süvenes majanduslik kriis, oli suur

1 Французская буржуазная революция 1789-1794, lk. 341.

puudus toiduainetest. Assignaatide väärtus langes järjest. H. mai seadust maksimummiist ei võidud ellu vajalikul järjekindlusega, nii et sadatud kasu asemel tõi see sarduse ainult kahju. Kujunes välja majanduslik võitlus departemangude vahel ja isegi ühe departemangu piires. Näiteks kuna maksimum Calvados'i departemanguses oli kõrgem kui Eure'i departemanguses, siis voolas vili Eure'ist Calvados'i. Ühe ühes külas põllumees müüs koti vilja 54 liivre'i eest, aga teises kohas võis ta sama viljakoti eest saada ainult 45 liivre'i.[1]

Nälg, elukallidus ja sõjakuulud lasusid raske koormana linna ja küla kehvikonna õlgadel, kes 31. mai–2. juuni ülestõusu ajal lootsid leevendusi paranemistest, mida alg läks ning mingit paremust ei saabunud. Ülestõusu sotsiaalne programm oli kõige paremini väljendatud **aadressis**, mille saatis Konventile Arras' „Vabariigi sõprade ühing": „Teie dekreteerisite progressiivse maksu suurt printsiipi. Mispärast te vivitate selle ellurtimisega? Teie määrasite kodukontnaade jagamise labivimise vähese varandusega kodanikele,

1 A. Mathiez, Борьба с дороговизной и социальное движение в эпоху террора, Москва–Ленинград, 1928, lk. 146.

teie dekreteerisite summivõtusilisest miljardilisest laenust nikastelt; teie määrasite, et enamus armeest organiseeritakse nikaste arvel. Kuid maa jaganine, see laen, see armee eksisteerivad ainult teie projektides. Mida te tegite nende illuveniseks?"[1]

Seda programmi kaitsesid ka „pöörased", kes olid selt perioodilt kehvikkonna huvide esindajaiks. Jacques Roux, Leclerc ja teised „pööraste" juhid esitasid oma nõudmiste programmi: aŽiotaaži[2] ohjeldamine, surmanuhtlus ülesostjatele ja spekulantidele, maksimumi kehtestamine kõigile tarbeainetele jne. „Pöörased" nõudsid ka 1793. a. konstitutsiooni täiendamist artiklitega, mis näeksid ette surmanuhtluse aŽiotaaži ja spekulatsiooni eest. Ilma nende täiendusteta „pööraste" arvates konstitutsioon kaitses ikkagi ainult nikaste huve. Chabot astus konstitutsiooniprojekti vastu välja järgmiste sõnadega: „Rahva saatusest määrgitakse liig vähe, selles on meile esitatud konstitutsiooniprojekti viga. See ei garanteeri leibaneile, kellel seda pole. Kerjuslus ei ole sellega vabariigist välja aetud."[3]

1 Французская буржуазная революция 1789-1794, lk. 337-338.
2 AŽiotaaž - väärtpaberite või kaubavääruste kunstlik nõrgendamine või alandamine.
3 Мальев, Борьба с дороговизной..., lk. 162.

Kuid „pööraste" viga just selles seisneski, et kaitstes kehvikkonna sotsiaalseid huve, püüdes päästa teda viletsusest ja näljast, naad esitasidonna programmi konstitutsiooni ja revolutsioonilise valitsuse kohta käivas kriitikas. Olla konstitutsiooni poolt või vastu tähendas sama, kas olla valitsuse poolt või vastu. „Pöörased" võtsid lahingu vastu väga libedal pinnal ja neude lüüasaamine oli selge juba ette otsustatud.[1] Kõik jakobiinide juhid, vaatamata neude vaadete erinevusele – Danton, Robespierre, Marat, Chaumette, Hébert – astusid välja „pöörastele" vastu. Otsustavaks tegurikss vaenulikus suhtumises „pöörastesse" ja neude nõudmistesse oli jakobiinide kodanlikult piiratud olemus: nad ei tundnud vaeste kannatusi nii hii, nagu neid tundsid „pöörased."

10. juulil toimusid Päästekomitee ümbervalimised, mille tagajärjel Danton kõrvaldati. Komiteesse valiti ka Robespierre'i lähedasi poliitilisi mõttekaaslasi: Saint-Just, Couthon, Prieur; 27. juulil liitus Robespierre'ga 6. sept. Billaud-Varenne ja Collot d'Herbois. See koosseis pääsis silma oma mehisuse, energia ja revolutsioonilise vaimu poolest.

---

1 Mathiez, Борьба с дороговизной..., lk. 162.

Jakobiinide revolutsioonilise valitsuse juhiks sai Robespierre, kes oli väga populaarne rahva hulgas tema püüdlus andumuse tõttu revolutsioonile. Tema juhtmõtteks oli: „Hoidumaa jaoks on tehtud liig vähe, kui pole tehtud kõik." [1]

Samal ajal jätkus kontrrevolutsiooni peatung kõigil rinnetel. Tekkis otsene oht Pariisile. Girondiitlik kontrrevolutsioon, kaotanud pinna departemangudes, läks üle terroristlikele võitlusmeetoditele: 13. juulil tapeti Marat, 3 päeva hiljem hukati kontrrevolutsionääride poolt Lyoni jakobiinide juht Chalier.

Jakobiinide valitsus vastas kontrrevolutsioonilisele terrorile revolutsioonilise terroriga. 26. juulil Konvent andis Päästekomiteele õiguse kahtlaste isikute areteerimiseks. 27. juulil kehtestati surmanuhtlus spekulatsiooni eest. Dekreedis märgiti: „Spekulatsioonis süüdistatakse kõiki neid, kes takistavad esmajärguliste toitainete ja produktide ringlust, kes ostavad neid ülesjaa säilitavad salaja..." [2]

Kogu rahvas mobiliseeriti võitlusse, lühikese ajaga vabariigi armee täienes

1 Манфред, lk. 196.
2 Революционное правительство во Франции в эпоху Конвента (1792-1794). Сборник документов и материалов, Москва, 1927, lk. 183.

420 tuhande sõduri võrra.[1]

Oli vaja raudset tsentraliseeritud valitsust, et saada üle sisemaistest raskustest ja võita välisvaenlasi. Sellist valitsust kujutas endast jakobiinide diktatuur, mille kujunemine algas 31. mai - 2. juuni ralvarellestõusuga ja peamistes joontes jõudis lõpule 1793.a. sügiseks. Konvent ja Päästekomitee muutusid järk-järgult revolutsioonilise diktatuuri organeiks. Selle revolutsioonilis-demokraatliku diktatuuri väljakujunemisel oli eriti oluline osa rahvamasside survel.

Jakobiinide valitsus võttis vastu seadusi rüüklike viljahoidlate asutamisest, kütuse ja kaera kindlatest hindadest, toiduainete rekvireerimisest Pariisi varustamiseks, kuid rahva olukorda nende abinõudega oluliselt parandada ei suudetud.

4.-5. septembrini toimusid suured sansküllottide rahutused Pariisis, mis olid ette valmistatud „pöörastе" poolt, kuid väljaastumise momendiks oli juba alanud „pöörastе" purustamine ning juhtimise võtsid üle vasempoolsed jakobiinid. Rahva põhilisteks nõudmisteks olid terror, üldine maksimum, vaeste abistamine. Konvent

1 Мавродин, lk. 201.

võttis valva põhilised nõudmised vastu, terror võeti päevakorda ja printsipiaalselt lahendati ka üldise maksimumi küsimus.

28. septembril võttis Konvent vastu seaduse üldisest maksimumist, millega kehtestati kõigi toitainete, tööstuskaupade ja toorainete hindade ülemmäär. Maksimumi kirkumise eest ähvardas seadus kõige karmimate karistustega kuni surmanuhtluseni. Samaaegselt kehtestati maksimum ka tööliste töötasudele. Sellest polnud tööliste mingit kasu, oleks vaja olnud kehtestada töötasude miinimumi. Ja ei püsse ka tööliste-vastane de Chapelier' seadus, mis keelas töölisorganisatsioonide asutamise. Marx märkis sel puhul: „Robespierre'ile on täiesti iseloomulik, et samal ajal, kui konstitutsioonilisust 1789. a. kogu vaimus loetakse kuritegelikuks, mis on väärt giljotiini, kõik selle kogu seadused tööliste vastu sätilitavad oma jõu."[1]

Valitsat osa revolutsioonilis-demokraatlikul diktatuuri süsteemis etendasid kohalikud revolutsioonilised komiteed, mis olid laiade masside osavõtu tõttu võimsaks riigivalitsemisest. Kindlalt tsentraliseeritud

1 K. Marx u. F. Engels, Sotsinenija, m. XXIII, lk. 234.

võim ülaltpoolt ühines altpoolt tuleva rahvamasside initsiatiiviga. Lenin märkis, et aastail 1793-1794 „oli Konvent just alamrahva, s.o. linna- ja külaelluste madalaimate kihtide diktatuuriks", Konventi sel ajal „valitses tõeliselt ning jagamatult mitte suur- või keskkodanlus, vaid lihtrahvas, kehviste, s.o. just sel, mida me nimetame proletariaadiks ja talurahvaks".[1]

Revolutsioonilise komiteede tihe võrk kattis kogu Prantsusmaad, ulatudes ka kõige mahajäetumaisse nurkadesse. „Lihtsad inimesed, kes veel 3 aastat tagasi võtsid mütsi maha mõisniku või kohtuvirkutaja ees, nüüd revolutsioonilise keskvalitsuse esindajaina kontrollisid võime, segasid aktiivselt vahele ühiskondliku elu kõikides sfäärides."[2]

1793.a. sügiseks oli olukord paranenud: kontrrevolutsiooniline mäss oli maha surutud. Vallutati tagasi Lyon, kontrrevolutsiooni kants lõunas. Konventi võim taastus enamikes departemangudest. Hoth revolutsioon oli suunitud axuma põrandal alla. Võitluse lõpptulemus otsustati siiski Valmingutes Euroopa koalitsiooniga.

1 V. I. Lenin, Teosed, 10. k., lk. 344.
2 Mangopeg, lk. 203.

1793/94. a. talvel prantslased võtsid minnetel initsiatiivi täielikult enda kätte. Prantsusmaa idapiir taastati ja valulane aeti maalt välja.

Nüüpea, kui olid saavutatud esimesed võidud, tõusid pinnale jakobiinide blokisisemised vastuolud. Prantsusmaa tühiskondlik ja majanduslik ilme oli lühikese ajaga muutunud. Jakobiinid olid puhastanud tee kapitalistlikule tootmisviisi arenguks. Ühed samal ajal jakobiinide valitsus kehtestas terrorit rõõtumis ja tugeva keskvõimu, kehtestas üldise maksimumi, tõmmates selga piirid kodanluse majanduslikele huvidele. Seni kui ähvardas feodaal-absolutistlikke korra restauratsiooni oht, pidid nii kodanlus kui ka küla jõukamad kihid leppima revolutsioonilise diktatuuriga, kuid nad taluvid seda ainult kui pealesunnitud ja ajutist olukorda. Sedamööda, kuidas paranes olukord rinnetel, saagenesid ka väljaastumised kehtiva režiimi vastu.

Jakobiinide mõtteviis ei olnud monoliitne ei ideelises ega ka klassikuuluvuse mõttes ja sellepärast ka nende poliitikat iseloomustab järjekindla, ühtse liini puudumine.

Jakobiinide hulgas Robespierre'i mõlemi-
ses tegelikult püüdis näia „kuldset nesk-
teed", kõige revolutsioonilisemaks mõlemi-
seks olid vasempoolsed jakobiinid, kes peale
„pöörasta" purustamist muutusid töötava-
te masside huvide kaitsjaiks. Üks aktiiser-
maid vasempoolsete esindajaid oli Chaumette,
kes oli ka üks esimesi, kes taipas, et feodalis-
mi ikke asemele on tulnud uus, kapitalist-
lik ike. Ta märkis ta ühes oma kõnes: „Uued
isandad, mitte vähem hirmsad, mitte vähem
ahned, tõusid feodalismi varemeile. Vad-
haarasid omandi, mis kuulus neende lem-
distele isandatele, ja jätkavad liikumist
teel, mis on majatud kuritegudega."[1]

Majanduslikul rindel samal ajal
Konvent oli sunnitud tegevdama mikas-
te maksustamist, võeti arvele ka kogu era-
isikutele kuuluv kuld ja hõbe. Viljasaak ja
selle nekvireerimise õigus anti Toidumaine-te
komisjoni käsutusse. 15. novembri dekreediga
anti võimuorganeile õigus rekvireerida
kõik talupoegade toidumainete tagavarad.

Hoolimata kõigist vastuabinõudest tek-
kis siiski soodne pinnas spekulatsiooniks
ja kodanluse rikastumiseks. Hauptpeg, lk. 230.

---

1 Hauptpeg, lk. 230.

peideti ja nendega spekuleeriti endiselt, jätkus ka rahvuslike varanduste edasimüük jne. Ysegi mõned jakobiinide valitsuse liikmed tegelesid isiklike varanduste suurendamisega, nii näiteks Fréron ja Barras nõõrisid nüüdi vara 800 tuhande liivri ulatuses.

Revolutsioonilise laagri sisetülide süvenemisest annavad tunnistust ka dantonistide ja ebertistide väljaastumised.

Danton ja tema pooldajad olid uue spekulatiivse kodanluse huvide esindajaiks. Danton nõudis terrori lõpetamist ja maksimumi kaotamist, revolutsioonilise diktatuuri pehmendamist ja konstitutsioonilise korra kehtestamist, välispoliitika alal nõudis ta rahu sõlmimist Inglismaaga. Dantoni vandeenõu valmistati ette jakobiinide parteis ja Soos; nagu ütleb Marx, Danton „vaatamata sellele, et ta asus Mäe hõimu, ... teatud piirini oli soo juhiks."[1]

Ebertistide juhiks oli aadekas ajakirjanik Hébert, kelle arvates kõiki revolutsioonilisi sisuvaid ülesandeid on võimalik lahendada „püha giljotiini" abil. Ebertistide fraktsioon ei olnud kooseisult kuigi ühtlane: siia kuulus nii uue,

---

[1] K. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, т. III, lk. 332.

kodanluse kui ka sankülottide esindajaid. Nende vaateid iseloomustavad järgmised ühised jooned: äärmise terrorismi propaganda ja praktika, „dekristianiseerimise" politika[1], vaadete äärmine radikalism, kuid samal ajal puudus ka igasugune kindlapiiriline positiivne programm.

Ebertistid hukati 24. märtsil 1794. a. 6 päeva hiljem, 30. märtsil arreteeriti kordantonistide juhid, eeskõige Dantoni ja Desmoulins'iga. 5. aprillil hukati kordemad.

13. aprillil hukati ka Chaumette, kelle vastu tõsteti täiesti alusetuid süüdistusi. See oli ekstsessum, kuna oma plebeilistest kihtidest selle toetajärjel ennaldus jakobiinidest.

8. ventôse'il esines Päästekomitees kõnega Saint-Just, kes esitas oma kõnes revolutsioonilise diktatuuri tugevdamise ja selle vaenlaste hävitamise programmi, kinnitades revolutsiooni edasise süvendamise vajadust: „Need, kes teostavad revolutsiooni ainult poolikult, kaevavad ise endale hauda."[1] Saint-Just'i ettepanekute põhjal võttis Konvent 8. ja 13. ventôse'il (26. veebr. ja 3. märtsil) vastu dekreedid, mille järgi revolutsiooni vaenlaste omand kuulus

1 Mepsebp, lk. 60.

2 Ventôse': dekreete käsitlen ümbrikasjaliselt jakobiinide diktatuuri agraarseadusandluse all, kuna need puudutasid eskätt talurahvast.

konfiskeerimisele ja jaotamisele vaenulaste patriootidele. Praktiliselt neid dekreete ellu ei rakendatud, kuid ainuüksi nende vastuvõtmise fakt iseloomustas nii uue kui vana kodanluse hulgas püüet vabaneda tulikast jakobiinide diktatuurist.

1794.a. suvel oli olukord põhiliselt muutunud, hädaohu oli möödunud, aasta jooksul olid täidetud kodanliku revolutsiooni põhilised ülesanded, hävitatud kodanluse vaenlased. Jakobiinide diktatuuri kohta kehtib täiel määral Marxi iseloomustus:

„... kuigi kodanlik ühiskond pole kangelaslik, läks tema ilmaletoomiseks siiski tarvis kangelaslikkust, endaohverdust, terrorit, kodusõda ja rahvaste lahinguid." [1]

Kodanluse ja kapitalistlike suhete kasvu ei suutnud peatada enam miski. Revolutsiooni edasine süvenemine ei huvitanud nüüd mingil määral kodanlust, kes tahtis rahulikult naitsta oma võidu vilja. Sellepärast 1794.a. kevadel suurem osa kodanlusest läkski kontrrevolutsiooni leeri ja robespjäärlikku bloki vastane vandenõu võttis suure ulatuse.

Ka külas kaskemikud, kes olid maksi-

1 K. Marx, Louis Bonaparte'i kaheksateistkümnes brümmaär, lk. 10.

munii, rekvireerimista ja nüüdi vahelesegamise vastu, eemaldusid jakobiinidest. Jakobiinide-vastast meelestust süvendas veelgi 26. juuni dekreet kogu 1794. a. viljasaagi rekvireerimisest. Külla käskemised ja väikeomanikud, kes olid vabanemud feodaalsest sõltuvusest ja saanud maad, ei olnud huvitatud revolutsiooni edasisest süvenemisest. Nad, nagu ütleb Marx, soovisid nüüd ainult „pantelli kindlustada."[1]

Külla kehvikkonna ülekord ei olnud muutunud kuigi palju. Külas teravnes klassivõitlus jõuka ladviku (kes revolutsiooni ajal oli omandanud hulgaliselt maad) ja kehvikute vahel, kes valdavas enamuses olid jäänud endiselt maata. Jakobiinid ei mõistnud, et osutades abi külla kehvikkonnale, nad oleksid sellega kindlustanud endale laialdase toetuspinna.

Linna plebeilaste hulkade ja töölaste rehtes oli jakobiinide politika samuti vastuoluline. Ühelt poolt, kehtestades maksimumi ja võideldes spekulatsiooniga, andis jakobiinide valitsus neile võimaluse osta toiduaineid, võltida nälga, mis sunnal ajal hakati ühe saagedamini (eriti 1794. a. suvel)

1 K. Marx, Louis Bonaparte'i kaheksateistkümnes brümaär, lk. 106.

rakendama maksimumi tööliste töötasude suhtes. Yuulis Parisi Kommuun määras kindlaks töötasude tariifimäärad, mis olid endistest tunduvalt madalamad. Näiteks puusseppade töötasu vähenes 8 liv-re'ilt 3 live'ile 15 sou'le päevas.[1]

Side valitsemasside ja jakobiinide vahel hakkas nõrgenema viiti alates 1794. a. kes-kelt.

Kodanlikku Soo ja osa jakobiinide keskel kütses vandenõu Robespierre'i ja tema poob-dajate vastu. Kontrrevolutsioonilised jõud saavutasid ülekaalu 9. thermidoril (27. juu-lil 1794. a.). 9. thermidor oli revolutsiooni võitmise päev, samal päeval Robespierre ja teised jakobiinide juhid arreteeriti ning hukati 10. thermidori hommikul ilma kohtuotsuseta.

Võitmule said termidoorlased — kontr-revolutsiooniline kodanlus, kes alustas äge-dat terrorit rahvahulkade vastu.

Prantsuse kodanlik revolutsioon saa-vutas oma kõrgeima astme jakobiinide diktatuuri perioodil. Lenin kirjutas: „Kodanluse ajaloolased nägid jakobiin-luses langust. Proletariaadi ajaloolased

1 Manifest, lk. 262.

näevad jakobiinluses rõhutud klassi ühte haritipppu võitluses vabaduse eest."[1]

Jakobiinide ajalooline tähtsus seisneb selles, et nad peerustasid feodaalsuhted Prantsusmaal, puhastades teed kodanluse ja kapitalismile. "Kodanlikul revolutsioonil on ainult üks ülesanne", kirjutas Lenin, "ära puhkida, kõrvale heita, purustada kõik endise ühiskonna kammitsad. Seda ülesannet täites täidab iga kodanlik revolutsioon kõik, mis temalt nõutakse: ta kiirendab kapitalismi kasvu."[2]

Jakobiinide juhtide julgus ja naiivsus massside kaugelaslikkus kindlustasid kodanlik-demokraatlike revolutsioonide lõpuleviimise selle määral, kui võrd see on üldse võimalik kodanlikus revolutsioonis raames.

Käesoleva alapeatüki ülesandeks ei olnud jakobiinide diktatuuri üksikasjaline analüüs, vaid siin on taotletud ainult üldise ülevaate andumist, mis on vajalik jakobiinide agraarpoliitika mõistmiseks ja analüüsimiseks.

---

1 V. I. Lenin, Teosed, 25. k., lk. 102.

2 V. I. Lenin, Valitud teosed, II k., Tallinn, 1946, lk. 234.

Jakobiinide agraarseadusandlus kapitalistliku formatsiooni teostamise ja põllumajanduses

Talupoegade maaga varustamise küsimus kerkis jakobiinide diktatuuri perioodil teravalt päevakorda. Peale 31. mai-2. juuni ülestõusu oli vaja näidata rahvale, et taotavad saavutamud praktilisi tulemusi, oli vaja rahuldada rahva majanduslikke nõudmisi. Talupoegade olukorras polnud toimunud olulist pööret. Jakobiinide valitsusaadressil saabus arvukalt palvekirju, 1793. a. 9 kuu jooksul saabus ligi 220 palvekirja 56 departemangust.[1] Nendes palvekirjades talupojad nõudsid oma kõige elulisemate vajaduste rahuldamist, nad nõudsid mitt agraarseadust, kus 1) oleks ette nähtud kõigi talupoegade võrdõiguslik varustamine maaga, 2) suurfarmide mõõtmete vähendamine nende jagamise teel, 3) pooleterarendi kaotamine, mis kujutas endast maa kasutamise

1 Porshnev, lk. 168.

poolfeodaalset vormii, 4) kellata maade jagamine ja kasutada andmine tiistest departemangudest pärinevaile isikuile.

Kuna erilise aktuaalsuse oli omandamed maaküsimus, siis nüüd ilmnesid täie teravusega ka klassivastuolud jõuka ladviku ja kehvikkonna vahel. Oma arvukates palvekirjades taluprojad astuvad otsustavalt välja külakodanluse vastu.[1]

Kuna agraarküsimus ka revolutsiooni sel etapil jäi endiselt põhiküsimuseks, millele positiivsest või negatiivsest lahendusest sõltus revolutsiooni edasine saatus, siis on täiesti arusaadav, miks jakobiinid juba 3. juunil (järgmisel päeval peale ülestõusu võitu) tegid algust selle küsimuse arutamisega. 3. juunil Konvent võttis vastu dekreedi emigrantide maade jagamise ja müügi korrast. Et anda maa omandamiseks võimalust ka vaestele talupoegadele, nähti ette maade müük väikeste ruumidena[2] 10-aastase järelmaksuga, samuti otsustati eraldada 1 arpent rendimaad igale maata või väikese maaga talupojale neis rajoonides, kus ei leidu kogukonnamaid.[3]

---

1 Klassivõitluse probleemi käsitlen kõnesoleva peatüki vastavas alajaotuses.

2 Alates 1791. a. maikuust oli rahvuslike varanduste müük toimunud suurte ruumidena.

3 Революционное правительство во Франции..., lk. 242 jj.

Kuid seda kehtestati talupoegade jaoks küllalt täielikult praktiliselt ellu ei rakendatud. Põhjuseks olid rahanduslikud kaalutlused. Juba 1793. a. 13. septembri dekreediga kehtestati uus korraldus: maaomanikud (pärandumisel) ostsa emigrantide maid maksimaalselt 500 liivri eest 20-aastase maksutähtajaga.[1]

Veelgi hiljem (1794. a.) püüti tagasi pöörduda esialgse mütsigikorralduse juurde, kuid tagajärjetult.

Klooskonnamaade küsimust arutati Konventi kuuel istungil, vaidluste tulemusena avaldati 10. juunil 1793. a. dekreet kloostkonnamaade jagamisest, mis oli üks tähtsamaid jakobiinide diktatuuri perioodi agraarseadusi. Selle seadusega anti lõplik hoop endiste seigneuride pretensioonidele kloostkonnamaade suhtes. Klooskondade õigus oma maale kuulutati täiesti vaieldamatuks. Erinevalt senistest dekreetidest kehtestati nüüd laialdane õigus nõuda tagasi kloostkonnamaid. Seigneuri nõudmiste aluseks võis olla ainult tõeline dokument, mis tõestab tema õigusi. Valdaval

1 Революционное правительство во Франции ..., lk. 243.

enamusel senjööridest sellised dokumendid loomulikult puudusid, kuna nad olid tihti haaramud kogukonnamaid mingi seadusliku aluseta, samuti olid paljud dokumendid hävitatud. Sellise dokumendi puudumisel kõik kogukonnamaad tagastati talupoegadele tasuta.

Dekreedis rõhutatakse, et see pole suunatud eraomandi aluste kõigutamisele, vaid selle eesmärgiks on feodaalse võimu hävitamine. Yagamisele kuulusid kõik kogukonnamaad, väljaarvatud metsad ja kõik nisuguse territooriumid, mida ei saa jagada ja mis moodustavad osa ühiskondlikust ehandist (sadamad, teed, raudteejaamad, kindlustused, kaevandused, kivimurrud jne.) [1]

Küsimus jaotamise viisist kutsus esile vaidlused. Konventi liikmed jagunesid 3 gruppi: esimesed nõudsid kogukonnamaade jagamist võrdeliselt talupoja varandusega (selgelt reaktsiooniline ettepanek kuila ladviku kasuks), teised tegid ettepaneku jagada need maad pöördvõrdelises suhtes talupoegade varandusega, see ettepanek pidas silmas külas vaesema

1 Революционное правительство бо Франции..., lk. 233 jj.

osa huvisid, kuid ei leidnud toetajaid. Võitis kolmas seisukoht, mis kujutas kompromissi: otsustati jagada kogukonnamaad võrdselt kogukonnas elavate hingede arvu järgi, sõltumata soost ja vanusest.[1] Jagamisest ei saanud osa võtta need isikud, kes ei elanud antud kogukonna territooriumil, samuti senjöörid, kes olid juba omale ajal kasutanud triage'i õigust 1669. a. ordonnantsi alusel, ka sel juhul, kui nad olid need maad juba edasi müünud mitte-senjöoridele. Valitsus tegi soodustusi neile, kes võitlesid revolutsiooni eest: „Munitsipaalvõimud peavad täieliselt isalikku hoolitsusega jälgima nende maatükkide säilitamist ja toetamist, mis on määratud isikule, kes on asunud kodumaa kaitsele; nad peavad hariman[2] neid kommuuni arvel ja kogumaksuga..."[4]

Üldiselt 10. juuni dekreet andis laialdased võimalused jagamisest osavõtuks. Tuleb lisada, et kehtis kord, mille järgi talupoeg pidi olema elanud vähemalt 1 aasta enne kaduse avaldamist antud maakohas. See tingimus jättis maaomanduse võimalusest ilma laialdase kihi, külaproletariaadi, sest sulased pidid

1 Революционное правительство во Франции, lk. 234.

2 Sellama, lk. 235.

töö otsinguil aastal jookul sageli ilukohtu vahetamas. Samuti märgiti seaduses, et kaasjaajamise õigus ei anna veel õigustoaa võtta kogukonnamaade paganisest, seda õigust aga kasutas ülekõige valsem talurahvas. Ülaproletariaadi huvide eest ei seistud.

Dekreeti iseloomustab väikeraamandi idee kaitsmine. Jagamisel saadud väikesed krundid pidid kuuluma talupojale täieliku raamandina. 10 aasta jooksul oli selle maa võõrandamine keelatud ka võlgade ja rüginiarvude katteks. Jagamine ei olnud kohustuslik, kuid dekreediga ilmselt soodustati jagamist, sest juhul, kui 1/3 kogukonna liikmeist nõudis jagamist, oli see kohustuslik.

Dekreedi täitsus seisnes talupoja vabamaaomandi tugevdamises. Praktikas kogukonnamaade jagamine arenes siiski küllalt aeglaselt ja sageli ei peetud kinni ka võrdse jagamise printsiibist; külalad viki haaras paremaid ja suuremaid krundid. Seaduses ei puudutatud ka farmide jagamise küsimust. Töötava talurahva klassivõitlus ei leidnud toetuspinda Ülevendis.

Jagamine oli takistatud ka näiteks

Vendées ja Bretagne'is, kus kontrrevolutsionääride poolt peetud talupojad ei võtnud endale kogukonnamaid.

Lutšitski ei saa eitada 1793.a. 10. juuni dekreedi tähtsust, kuna see oli progressiivseks saavutuseks revolutsiooni agraarseadusandluses, võideldes kuulutatud klassidevõle. Tuginedes seadusega ei saavutatud kõigi kogukonnamaade jagamist, on positiivse tähtsusega selgi asjaolu, et talupojad said tagasi need laialdased kogukonnamaad, mis olid haaratud mõisnike poolt. Lutšitski alahindab 10. juuni dekreeti, kõnelades, et see oli „kõikinuse puhtteoreetiliseks lahenduseks XVIII sajandi vaimus, ilma vähemagi suhtestamiseta sellesse, mida kogukonnamaad endast kujutasid talupoja majapidamises..."[1] Lutšitski rõhutab ka, et seal, kus seda seadust rakendatigi, tegelikult oluliselt jäi endiseks.[2] Ta ei näe klassivastuolude probleemi, ei mõista, et Konvent ei tahtnudki rahuldada talurahva kui tervikliku klassi huve, vaid et sellest seadusest said kasu eeskätt kehvik- ja keskmistalupojad.

Jakobiinide diktatuuri tõsteks põhilises

1 Лучицкий, Состояние земледельческих классов во Франции..., lk. 124.
2 Seesama, lk. 127.

agraarseaduseks oli 1793. a. 17. juuli dekreet kõigi senjöriaalsete koormiste ja feodaalõiguste väljaostuta kaotamisest. Dekreedis märgiti: „Kõik endised senjöriaalsed andamid, loonusrendid, mis on seotud feodaalõigustega, nii alalistega kui ka juhuslikega, kaasaarvatud ka möödunud aasta 25. aug. dekreediga jõussejäänud, hävitatakse väljaostuta." [1] See dekreet andis nimaskhaabi feodalismile, kaotades väljaostuta absoluutselt kõik senjöriaalsed õigused, erandeita, mis olid nii iseloomulikud Asutava Kogu ja legislatiivkogu seadusandlusele. Säilenu ainult maarentimõõtmine ja kõik feodaalõigusi puudutavad kohtuprotsessid.

Dekreedi 6. paragrahvis ilmnes eriti selgesti revolutsioonimõõtmine iseloom: „Endised senjöörid, feodistid, maakomissarid, notarid ja teised nende dokumentide valdajad, millised kehtestavad ja määravad antud dekreediga või eelnevate dekreetidega kaotatud õigusi, on kohustatud esitama need 3 kuu jooksul, alates dekreedi avaldamisest, kohaliku munitsipaliteedi sekretariaadile. Dokumendid, mis on esitatud enne 10. augustit, põletatakse samal

1 Революционное правительство во Франции ..., lk. 231.

päeval..., kõik ülejäänud tuleb põletada 3 kuue jooksul."[1]

Dokumentide varjajaile nähtki ette raske karistus – surmitöö. Sel teel võrvaldas Konvent ka tulevikuks igasuguse feodaalõiguste uuendamise võimaluse. Seega alles nüüd viidi tegelikult ellu 1789. a. 4.–11. aug. deklaratsioon. 1794. a. jaanuaris kuulati dokumentide põletamine, kuid selleks ajaks oli suur hulk dokumente juba põletatud.

Peale 1793. a. 17. juulit võeti vastu veel HG dekreeti feodalismi likvideerimise küsimuses, kuid need olid väiksema tähtsusega.[2]

Feodalismivastane seadusandlus oli noorele vabariigile võimsaks relvaks võitluses sise- ja välisvaenlastega. Prantsuse armee, mis koosnes põhiliselt talupoegadest, muutus omavaja võimsaimaks revolutsiooniliseks jõuks: „Võidetud feodalism, kindlustatud kodanlik vabadus, täissöönud talupoeg feodaalsete maade vastu – nüüdsugune oli 1792.–1793. aasta sõjaliste „ürmede" majanduslik alus."[3] Yseloomustades tollaegseid materiaalseid tinginuisi Prantsusmaal, lenin kutsutab alla revolutsioonilist arvetöiendust vana korraga:

1 Революционное правительство во Франции..., lk. 232.
2 Французская буржуазная революция 1789–1794, lk. 392.
3 V. I. Lenin, Teosed, 27. k., lk. 4.

„Põhiselt revolutsioonilise arveteõiendamine äraelamud feodalismiga, kogu maa ülemineku kõrgemale tootmisviisile, talupoegade vabale maavaldusele, sealjuures kiirusega, otsustavusega ja tõelise revolutsioonilis-demokraatliku vapruusega — need on need materiaalsed, majanduslikud tingimused, mis „imelise" kiirusega päästsid Prantsusmaa, muudadaes ja ümber sünnitades tema majanduslikku aluse."[1]

Jakobiinide diktatuuri perioodil Konvent andis välja kaanon. Ventôse'i dekreedid, mis on ajaloolaste hulgas esile kutsunud mitmesuguseid arvamusi. Mõned kodanlikud ajaloolased kalduvad neude dekreetide tähtsuse ülehindamisele, nähes neis sotsiaalse võrdsuse jalulesaadmise vahendit, teised aga näevad Ventôse'i dekreetides ekskõige poliitilist manöövrit võitluseks ebertistidega (Lefebure, Dembo jt.). Ventôse'i dekreete ei võidud eller, kuid neude ellurtemine oleks tähendanud väikeomanike arvu kasvu kitlas just kehvtaluniahvaa hulgast ja tihtlasi laiendanud revolutsioonii demokraatlikku baasi kitlas.

1 V. I. Lenin, Teosed, 22. k., lk. 189.

1794.a. 8. ja 13. ventôse'il (26. veebr. ja 3. märtsil) vastuvõetud dekreetide aluseks olid Saint-Justi ettepanekud – neende sünnuses ei saa kahelda, ei saa neid pidada ka ainult manöövriks, mille ellurtimine pole kunagi plaanis olnudki. Prantsuse vabariigil oli tol perioodil kaks võimalust: kas purustada lõplikult revolutsiooni vaenlaste majanduslik baas või hukkuda ise. Saint-Just väljendas seda järgmiselt: „Revolutsioon viib meid selle printsiibi tunnustamisele, et isik, kes on oma maa vaenlane, ei või olla sellel ka omandi valdajaks." 1

Ainuüksi revolutsiooni vaenlaste arvestamisest oleks aluse saamiseks ~~aluse~~ vähe sellisel juhtel, kui neende valdused läheksid taas nikaste kätte, kes nimetavad end revolutsiooni sõpradeks. Saint-Just mõistis seda: „Kahtlen, kas vabadus kindlustatakse püsivalt, kui on võimalik tõsta õunuekuid mu kõrva vastu; kahtlen, kas kaovad õunetud, kui ei tehta nii, et igaühel oleks maad... On vaja hävitada kerjuslus nahvuslike varanduste jagamise teel kehvikutele." 2

---

1 Mopebp, lk. 60.
2 Sealsamas.

Ventôse'i dekreetidega nähti ette, et revolutsiooni vaenlaste omand kuulub konfiskeerimisele ja tasuta jagamisele vaeseaste patrioodile. Päästekomitee pidi koostama kommuunidelt saadud andmete põhjal varanduselta patrioodide nimekirjad, kes pidid jagamisest osa võtma. Seaski ei saa ülehinnatata selle abinõu väärtust. „Haltlasi" oli vaid ligi sadatuhat isikut, kuid kaugeltki kõik neudest ei olnud omanikud, nende hulgas aga, kellel oli teateid varanduse, kaugeltki kõik ei olnud maaomanikud.[1] Nii ei oleks ka nende dekreetide ellurakendamine lahendanud külakeskvirute maaga varustamise küsimust, sest paljudes kogukondades polnudki midagi jagada.

Teisest küljest Saint-Just, kaitstes „maavalduseta" talupoegade huve, ei andnud mingit kindlat määranguet sellele mõistele, jättes võimalused väärtitõlgendusteks.

Rahvas võttis Ventôse'i dekreedid vastu suure poolehoiuga. Sel puhul ütles salajastest agentidest kandis ette: „See populaarne seadus tekitas üldist rõõmu, kodanikud õnnitlevad ja sülelevad üksteist."[2]

---

1 Lefebvre, lk. 61.
2 Mautpeg, lk. 243.

Samal ajal need dekreedid olid otsekohesed ülevarduseks kodaniluse ja aadli kontrrevolutsioonilistele elementidele majanduslikule ja poliitilisele headusele. Sellepärast varakad kihid ei saanudki tunda nende vastu mingit poolehoidu, kuna neid endid ähvardas nüüd alaline oht sattuda „revolutsiooni vaenlaste" kategooriasse ja jääda ilma oma omandist. Sellepärast Ventôse'i dekreetide elluviimine leidis ägedat vastupanu Konventis endas ja kogu vabatahtsusaparaadis ning need jäidki ainult paberile.

Ventôse'i dekreetide printsipiaalne tähtsus jakobiinide diktatuuri seadusandluses on vaieldamatu, kuna sellid olid üks kõige julgematest algatustest üldse, mis sanktsioneeriti revolutsioonilise valitsuse poolt, mitte need dekreedid ei oleks saanud tõkestama külaproletariaadi tekkimist ja teha lõpu agraarkriisile.

Paljud talupoegade võitlusloosungid, nagu emigrantide maade jagamine talupoegadele ilma oksjonita mõõduka tasu eest, suurfarmide väiksemaks jaotamine, maa rentimine mõõduka tasu eest jne. jäid jakobiinide poolt teostamata.

Jakobiinide agraarseadusandlus ei suutnud väljuda kodanlike suhete raamest. Mõisnike maavaldus oli küll tunduvalt vähenenud revolutsiooni ajal, kuid see säilus siiski. Talupojad ei saavutanud majanduslikkelt sõltumatust ja heaolu. Feodaalse ekspluateerimise asemele tuli kapitalistlik ekspluateerimine. „... XIX sajandi jooksul astus ... aristokraatse maaomandi asemele kodanlik kapital. Talupoja partsell on veel ainult ettekäändeks, mis võimaldab kapitalistil saada põllurt rasumit, protsente ja renti, jättes põllupidaja ise mureks." [1]

Agraarsuhted, mis orjastasid maatute ja väikese maaga talupoegade laialdast massi, jäid puutumata.

Jakobiinide agraarseadusandluse tähtsus seisneb senjöriaalse režiimi lõplikus hävitamises ja talupoegade maaomanduse tugevdamises. Peale revolutsiooni tapoeg muutus väikemaaomanikuks. Sellest peale tal võitleb oma maatüki eest, ainus võitlus, mis teda ähmustab, on võitlus feodaalide tagasipöördumise vastu. Nii

1 K. Marx, Louis Bonaparte'i kaheksateistkümnes brümäär, lk. 108.

muutusid talupojad teatud konservatiivsuse elemendi kandjaiks, nad ei esinda „revolutsioonilist talupoega, vaid konservatiivset; mitte seda talupoega, kes püüab välja pääseda oma sotsiaalsetest olemasolutingimustest, partellist, vaid seda talupoega, kes tahab neid olemasolutingimusi ja seda partelli kindlustada..." [1]

Ühtlasi ei saa eitada jakobiinide diktatuuri agraarseadusandluse suurt tähtsust, kuna jakobiinid juhatasid lõplikult tee antud tingimustes progressiivsema, kapitalistlikule tootmisviisi võidulepääsuks põllumajanduses.

---

1 K. Marx, Louis Bonaparte'i kaheksateistkümnes brümäär, lk. 106.

Kodanlus ja talupoegkond rahvuslike võrdõiguste östjana ning klassivõitlus külas

Kiriku- ja emigrantide maade müük oli revolutsiooni perioodi agraarpoliitikas üheks olulisemaks koostisosaks, sest sellest, kuidas kulges müük, olenes suurel määral talupoegkonna varustamine maaga. Nägu juba eelpool näginud, olid põhilisteks ostjateks eeskätt kodanluse ja talupoegkonna esindajad.

Väga raske on kindlaks teha maa hulka, mis läks müügi teel endistelt omanikelt uute kätesse. Ligikaudsetel andmetel moodustasid müüdud rahvuslikud varandused umbes 1/5 või 1/4 kogu Prantsusmaa territooriumist, kusjuures kirikumaad moodustasid emigrantide maadega võrreldes väiksema osa.[1] Kulu neude maade müügist oli 5,5 miljardit liire'i, mis see arv on üsna ebatäpne ja ei võimalda isegi

1 Лучицкий, Состояние земледельческих классов во Франции..., lk. 133.

ligikaudu välja arvutada müüdud maade hulka, kuna osa sellest summast moodustas mitmesuguste ehituste, tööstusliku iseloomuga ettevõtete jne. hind. Ka maa hind oli erinev, kuna toimus rahakursi pidev langus ning müügi lõpuosas tasuti assignaatidega, mille väärtus oli tunduvalt langenud.[1]

Ülesanne klass omandas rahvuslikke varanduste müügil kõige rohkem maad! Sellele küsimusele on raske anda täiesti ammendavat vastust, kuid on selge, et kodanluse osa ületas talupoegade osa. Suurte farmide, meteeriate[2] ja teiste suuremate põllumajanduslike üksuste müügil oli ülekaalus kodanlus, kellel talupoegadega võrreldes olid tunduvalt suuremad rahalised vahendid. Rahvuslike varanduste müügil kodanlus omandas hulgaliselt maad, kuid teisest küljest läks osa (mõnes majoonis isegi suurem osa) talupoegadele, kes tegid kõik, et saada maad. Võitluses maa eest puhkes ühe hooga ka klassivõitlus külas, sünnes talupoegade kihistumine, mis oli alanud juba revolutsioonile eelnenud perioodil.

1 Лучицкий, Состояние земледельческих классов во Франции..., lk. 129.

2 meteeria – feodaalne maavaldus lõuna-Prantsusmaal, mis anti rendile proletaarsüsteemis alusel.

Seni, kui tulipunktis oli võitlus feodarlisniiga, kahvatusid klassivastuolud selles üld-talupoeglikkus võitluses, sest nii kõlalaadvik kui kehvikkond olid samavõrra huvitatud senjööride ülemvõimu kukutamisest. Võitluses maa pärast põrkusid kehvikute huvid kõikide jõukamate talupoegade huvidega. Suurtalunikud omandasid suuri maatükke. Väesem talurahvas ei suutnud oksjonitel võistelda kodanluse ja jõukamate talupoegadega, nad jäid endiselt viletsusse ja olid sunnitud töötama sulastena rikaste juures.

Rahvuslike varanduste müügi korraldus soodustas kodanluse ja jõukama talurahva maaomandi kasvu. Rikc pidas silmas rahanduslikke huvisid ja eelistas sellepärast ka neid, kes rohkem maksid. Kehvikud ei suutnud konkureerida oksjonitel varakate kihtidega. Jakobiinide diktatuuri perioodil kostis ka Konventis häälekalt senise müügikorraldise vastu. Nii näiteks Konventi 1794. a. 8. septembri istungil Konventi liige Fayau nõudis koguni senise rahvuslike varanduste kohta käiva seadusandluse kaotamist, kuna see oli sunnitud kõige valsemate

kihtide huvide vastu: „Vaesed ja õnnetud ei oaanud kõige vähematki kergendust rahvuslike varanduste müügist. Selles on siiski avalikud oksjonid. Need kõrvaldõrsid ja kõrvaldavad sankülotid maa omandamiselt."[1] Fayau nõudis oksjonite kaotamist, maade jagamist maatutele ja väikese maaga talupoegadele. Kuid Konvent ei reageerinud nõusugustele nõudmistele.[2]

Kodanluse ülekaal oli vaieldamatu näiteks Haute-Garonne'i, Aisne'i, Côte-d'Or'i, Sarthe'i jt. departemangudes. Eriti rohkesti omandas kodanlus siin just suuremaid kruunte, näiteks Haute-Garonne'is Toulouse'i rajoonis 70-st meetriast 60 omandati kodanluse esindajate poolt.[3] Analoogilisi näiteid võib tuua ka teistest rajoonidest. Samal ajal aga oli küllalt rajoone, kus ülekaalu saavutasid talupojad. Nii näiteks Cambrai distriktis 1790–1793. a. talupojad omandasid 16 000 ha, kodanlus ainult 1600 ha, Quesnoy' distriktis talupojad omandasid üle 6000 ha, kodanlus 640 ha, Valenciennes'i distriktis talupojad omandasid ligi 8000 ha kodanluse

1 Лучицкий, Состояние земледельческих классов во Франции..., lk. 141.
2 31. mail 1795. a. anti välja dekreet, mis võimaldas osta maad kaheksa aasta (tasuda tuli aga peaaegu kohaga – 3 kuu jooksul), kuid juba 8 päeva hiljem see dekreet tühistati.
3 Лучицкий, Состояние земледельческих классов во Франции..., lk. 143 jj.

2800 ha vastu; Avesnes'i distriktis üle 4000 ha kodanluse 850 ha vastu.[1]

Talupojad ostsid tavaliselt väiksemaid kruute, suuremate kruntide ostmine õnnestus jõukamatel talupoegadel, samuti talupoegade liidud suutsid selles osas konkureerida kodanlusega. Väiteks järgmine tabel annab ülevaate talupoegade ja kodanluse osavõtust rahvuslikke varandusta müügist Põhja departemangus:[2]

MÜÜDUD MAADE PINDALA.

Ostjate klassikoosseis	kuni 1 ha	kuni 5 ha	kuni 10 ha	kuni 40 ha	kuni 100 ha	kuni 200 ha	kuni 300 ha	kuni 400 ha	kuni 500 ha	kuni 600 ha	kuni 700 ha	kuni 800 ha
talupojad	15340	4102	1208	914	152	33	2	1	–	–	–	–
kodanlus	1461	1341	577	678	221	63	15	4	3	1	1	1

Nagu tabelist näeme, omandas talupoegade poolt kokku mass-22442 talupoega 24752-st – väikseid kruute alla 1 ha ja 1-5 ha, kruntide pindalade suurenemisega kaasneb talupoegadest-ostjate arvu vähenemine, 400-800 ha suuruste kruntide ostjate hulgas polnud enam ainustki talupoega. Maade ostjaid, mille suurus ületab 5 ha, on ainult 1310.

Talupoegade ülekaal oli mängatav

1 Лефевр; lk. 40 jj.
2 Новая история в документах и материалах, lk. 188.

eriti neis rajoonides, mis asuvad linnadest kaugemal. Linnalähedastes rajoonides aga võttis linnakodanlus väga aktiivselt osa-dest osa, kuna linnakodanlusel olid suu-remad võimalused. Näiteks Sarthe'i depar-temangus Nantes'i linnast ostjad omand-asid metsniaid 40, 80, 145 ja rohkem tuhan-de livre'i eest.[1]

Tavaliselt ei ulatanud linnade mõju väljaspoole oma departemangu piire. Erandiks olid siin Prantsusmaa suu-rimad linnad Pariis, Lyon, Marseille, Nantes, Bordeaux, mille kodanlus ostis maid ka kaugemalt. Näiteks Pariisi kodanluse osa-võtt maluriskite varanduste müügist on teada peaaegu kõigis departemangudes, kuid osavõtt oli siiski suurem Pariisile lähemal asuvates departemangudes. Näi-teks Aisne'i ja Sarthe'i departemangu-des ostis Pariisi kodanlus maad tundu-valt rohkem kui Rhône'i, Côte-d'Or'i,[2] Haute-Garonne'i või Allier'i departemangudes.

Ka ühe departemangu piires ostis selle departemangu pealinna kodanlus rohkem maid pealinna lähedastes ra-joonides, kuna pealinnast kaugemal

1 Лучицкий, Состояние земледельческих классов во Франции ..., lk. 152.

2 Seesama, lk. 151.

kodanluse mõju vähenes. Lutšitskil on toodud selle kohta kitllaltki iseloomustava tabeli kolme departemangu – Sarthe'i, Haute-Garonne'i ja Côte-d'Or'i kohta:[1]

Departemang	Distrikt	Linnamaad		Emigrantidemaad		KOKKU		Departemangi pealinna osatud
		LINN	KÜLA	LINN	KÜLA	LINN	KÜLA	
I Sarthe	1. Le Mans[2]	53,2%	46,8%	48,4%	51,6%	49,2%	50,8%	33,9%
	2. la Flèche	38,8%	61,2%	48,8%	51,3%	49,4%	50,6%	0,1%
	3. Mamers	34,4%	65,6%	57,3%	42,7%	32,3%	69,7%	—
	4. St.-Calais	30,2%	69,8%	29,1%	70,9%	29,8%	40,2%	0,6%
	5. Fresnaye sur Sarthe	21,9%	78,1%	34,3%	65,7%	25,2%	74,8%	0,4%
	6. Sable	20,0%	80,0%	32,0%	68,0%	21,5%	78,5%	0,2%
	7. Chateau-Loir	15,8%	84,2%	28,4%	71,6%	16,1%	83,9%	0,09%
II Haute-Garonne	1. Toulouse	24,6%	75,4%	40,4%	59,6%	32,7%	67,3%	28,1%
	2. Revel	40,6%	59,4%	42,7%	57,3%	42,0%	58,0%	2,8%
	3. Muret	25,7%	74,3%	20,0%	80,0%	22,6%	77,4%	6,7%
	4. Rieux	15,9%	84,1%	41,5%	58,5%	31,9%	68,1%	0,1%
	5. St.-Gaudens	10,7%	89,3%	12,5%	87,5%	11,6%	88,4%	—
III Côte-d'Or	1. Dijon	40,8%	59,2%	29,9%	70,1%	35,0%	65,0%	35,0%
	2. Semur-en-Auxois	53,8%	46,2%	15,4%	84,6%	29,1%	70,9%	2,0%
	3. St.-Jean de Losne	23,9%	76,1%	17,1%	82,9%	20,2%	79,8%	2,1%
	4. Chatillon	18,2%	87,8%	7,4%	92,6%	14,9%	85,1%	1,2%

Käesolev tabel nimitab täiesti sobiva näidisena, näiteks Sarthe'i departemangu

1 Лучицкий, Состояние земледельческих классов во Франции..., lk. 150.

2 Vaata departemangu pealinna nr. 1.

peaaegu kodanluse osteid kaugemates distriktides kahanevad 0,09-0,2%-ni või puuduvad üldse.

Peab märkima ka seda, et emigrantide maade mitmesugused talupojad suutsid paiskuda kodanluste tugevamat konkurentsi kui kirikumaade puhul. Omandatud maa hulga poolest jäi ülekaal endiselt kodanlusele, kuid see oli tunduvalt väiksem kui kirikumaade puhul. See oli tingitud peamiselt asjaolust, et emigrantide maid müüdi algsest peale väikeste osadena. Kuid praktiliselt tuli ka enamus kirikumaadest müüa väikeste osadena, sest seda direktiiv nende olemus ning seadusandlus oli võimeline selles osas. Iga vainuliku üksuse maa oli laialipaljudes kihelkondades. Näiteks Côte-d'Or'i departemangus Cîteaux' kloostri valdused asusid 20 kihelkonnas, ainult kolmes nad ulatusid 100 ja 200 journau'ni, ülejäänutes 20-30 journau'd, viies kihelkonnas alla 10 journau'd.[1] Sellisest olukorrast tingituna tuli enamus kirikumaadest müüa väikeste osadena. See asjaolu oli talupoegadele teatud soodustuseks maade omandamisel, kuid kõigest sellest hoolimata jäi see maavalduse veelgi suure-

1 Лучицкий, Отчуждение национальных имуществ..., №4, lk. 71.

male killustatuselle.

Rahvuslike varanduste müügi tulemusena toimus Prantsusmaal maavalduse edasise killunemise tendents kasv, kuna endise suuremaaomanikule asemele ilmus müüdpalju uusi omanikke, eriti teravalt ilmnes see just põhjapoolsetes departemangudes.

Suuromanduse killunemist tingis ka see asjaolu, et oksjonitel valdav enamus ostjaist omandas ühe krundi. Näiteks Rhône'i departemangus Villefranche'i distriktis 2149-st ostjast 54,9% ostsid 1 krundi, 2% ostjaist 2 krunti, 3,4% 3 krunti, 1% 4 krunti jne. Ainult 1 ostja omandas 14 krunti. Sama diskord valitses enamikus departemangudes: Pas-de-Calais's, Aisne'is, Ille-et-Vilaine'is, Côtes-du-Nord'is, Sarthe'is, Lot's, Allier's, Haute-Garonne'is, Côte-d'Or'is, Bouches-du-Rhône'is ja mujal.[1]

Rahvuslike varanduste müük tugevdas ebavõrdsuse tendentsi külas. Suurimat kasu said kodanlus. Nagu juba märgitud, ka jõukad talupojad suurendasid tunduvalt oma maavaldusi. Ei saa väita ka seda, et maatud ja väikese maaga talupojad jäid maaomandamisest

1 Лучицкий, Состояние земледельческих классов во Франции..., lk. 144.

hoopis kõrvale. Ka maatutele avanes nüüd mõningal määral võimalus maa omandamiseks. Nii näiteks Aisne'i ja Pas-de-Calais' departemangude enamikus kihelkondades omandasid maad ka maatud, selle tagajärjel 1/4 - 1/3 maatuist muutus omanikeks (kuigi kõige väiksemate kruntide omanikeks).[1]

Fakt on aga see, et kõige rohkem kasu talupoegadest said laboureurs e. suurtalunikud, samuti külakaupmehed, näiteks Laon'i distrikti nad omandasid 90% nüüdaegsest maast, manouvrier'd ja külakäsitöölised ainult 10%.[2] Sama nähtus korrdus ka mujal.

Kihistumise tagajärjed ilmnesid õige pea, juba revolutsiooni ajal ning XIX saj. algul. Nii tekkis nida suurmaaomanikke suurtalunike ja kaupmeeste hulgast, kelle valdused ulatusid 200 ja enama arpent'ini, mõnikord isegi 800 - 1000 arpent'ini. Näiteks kellegi suurtalunik Laon'i distriktist omandas rahvuslike varanduste müügi alguil tagasihoidliku suurusega krunte, sujarel vennaga kahasse 119 arpent'i suuruse farmi. Samal ajal ta võttis osa talupoegade lihtudest, omandades sel teel rea

1 Лучицкий, Отчуждение национальных имуществ..., № 4, lk. 62.
2 Sealsamas, lk. 62 jj.

väiksemaid kruunte. 1793. a. ostab ta uue farmi 255 arpent'i ulatuses, samal aastal lisab oma valdustele veel 100 arpent'i jne. 1794. a. lõpuks on tema käes juba üle 400 arpent'i (ligi 300 ha).[1]

Nii kujunes rahvuslike varanduste mitmegi tulemusena välja külaladvik, külarahvakodanluse esindajad ja maata külaproletariaat, kes oli odavaks tööjõuks nii külas jõukamate majapidamistes kui ka linnades arenevale tööstusele. Selles mõttes oli rahvakodanluselu sasulikumgi, kuid enamus kehvikuist jäi endiselt maata, kuna külas oli suur puudus tööjõust.

Jakobiinid ei suutnud oluliselt parandada kehvikkonna olukorda. Talupoegadelt nõuti suure järjekindlusega rüüklike kohustuste täitmist. Konfliktide puhul kehvikute ja küla ladviku vahel valitsuse esindajad toetasid tavaliselt viimaseid.

Talupojad, eriti need, kellel puudus maa, olid huvitatud maa rentimisest; see püüd kutsus esile talupoegade võitluse suurfarmide vastu. Talupojad nõudsid suurfarmide jagamist, nad vihkasid suurfarmereid-, neid oleviisi, kes on haara-

1 Лучицкий, Отчуждение национальных имуществ..., № 4, lk. 64.

nud kantoni kõik valdused, nagu ainuüksi neile kuuluksid maavaldamise õigus", kirjutavad Marly-la-Ville'i kihelkonna talupojad.[1]

Need suurfarmerid kujutasid endast mõisnikuga võrdset türanni külas, nad võisid jätta päevilisi tööta, käsitöölisi tellimusteta. Nii kirjutatakse Moregardi'ü kihelkonna kaebekirjas: „... ta (farmer-H.H.) valitseb ümbruses kõiki töölisi, sunnib neid nälga surema, maksles neile niadalat töötasu."[2]

Talupojad võitlevad selle nähtuse vastu kogu revolutsiooni kestel, nad nõuavad, et ühelegi rodanikule ei tohi kuuluda üle 1 farmi ja et määrataks kindlaks majandi maksimaalne suurus. Talupojad protesteerivad jõuliste omavoli vastu paljudes kaebekirjades. Näiteks märgitakse ühes Cappellebrouq'i kommuunis (Nõrd'i departemang) kaebekirjas 1793. a. detsembris järgmist: „... ma märkan kurbusega, et kõik on haaratud suurtalunike (grands cultivateurs) poolt päeviliste (journaliers) ja kehvemate isikute kahjuks. Neil keegil müüakse või antakse rendile minginguid.

1 Lefebvre, lk. 80-81.
2 Lusanna, lk. 81.

6-7 arpent'i maad, sīs enamuses ostavad või rendivad neid suurtalunikud; ... paljud põllumehed (cultivateurs)... ekspluateerivad kahte-kolme suurt farmi, kus sageli on 400-500-600 arpent'i maad, mis moodustab suurema osa kommunist, millest tal(farmeril – H.H.) on esikoht." [1]

Samasuguse klassivaen kõlab ka Ylauselz' kommuuni sanküülottide kaebekirjas (9. veebruar 1794.a.): „Teie kehtestasite ... seisundi võrdsuse. Andke meile ka võimalus läbi saada rikasteta, kes siiamaani joovad meie higi ja verd.... Suurtalunik haarab oma kätte kõik väiksemad majandid ümbruses – tema kulud sellest ei kasva. Varsti kehtik ei leia omale enam hurtsikutki." [2]

Maynal'i ja Ogéas' kommuunide kaebekirjades 1794.a. juulis talupojad palvad: „... On vaja hävitada need koletised, kes kauplevad meie higiga. Kehtestage kord, et keegi ei tohiks rentida maad rohkem kui ta ise suudab üles harida." [3]

Nõuguseid dokumente, mis peegeldavad külades areneva klassivõitluse küllalt suurt ulatust ja teravust, on väga

1 Лефевр, lk. 158-159.
2 Jusama, lk. 185.
3 Манфред, lk. 227.

palju, elpooltoodud ei kujuta endast midagi eraudlikku, vaid tüüpilisi näiteid talupoegade massi vaenust kitla ladviku vastu.

Paljudes kaebekirjades nõutakse, et majandi maksimaalseks suuruseks võib olla 300 arpent'i, isegi kuni 400 arpent'i, enamuses aga nõutakse veelgi suuremat piiramist – 150 arpent'ist on kitsalt põllumehe headuseks (näiteks Eure-et-Loire'i, Ysère'i, Oise'i, Seine'i jt. departemangude talupoegade kaebekirjades). Yuhul, kui revolutsioonilise valitsus oleks teostanud farmide suuruse piiramise nõuded ses ulatuses nagu seda nõudsid talupojad, oleks see talurahva meelestanud jakobiinide valitsuse poolt.

Yakobiinide diktatuur purustas küll feodalismi juured ja muutis talupojad vabadeks väikeomanikeks, kuid kodanluse ideoloogidena ei suutnud jakobiinid tõsta maavalduse nationaliseerimise ja täielikku jagamise ideeni.

Lõppsõna

Nägime, missugused põhjused viisid prantsuse 23-miljonilise talupoegkonna aktiivsele osavõtule revolutsioonist. Talurahva revolutsioonilise võitluse lõpmõõgiks oli selge agraarkorralduse häviteamine, kõigi senjöriaalsete koormiste lõplik kaotamine, nad nõudsid, et maa, mida nad harisid, muutuks nende omandiks.

Asutaval Ülgul ja Seadusandlikul Ülgul olid kõik võimalused selleks, et rahuldada talupoegade vajadusi, kuid ei üks ega teine olnud sellest huvitatud. Senjöriaalne režiim oli kaotatud ainult paberil, maaküsimus jäi lahendamata. Alles jakobiinid häviteasid lõplikult senjöriaalse režiimi ja püüdsid lahendada ka maaküsimust. Talleprojekt nägi ette küll vabadeks väikeomanikeks, kuid

maapinnudest kaotada ei õnnestunud.

Prantsuse kodanlikku revolutsiooni tulemusena asendus feodaalne formatsioon kapitalistlikuga, täks eksploateerimisvorm asendus teisega. Talupoegadele tähendas see vabanemist feodaalide võimuvalt, kuid nad muutusid nüüd kapitalistlikku ekspluateerimise objektiks. Revolutsioon kindlustas soodsaid arenguvõimalusi just kütla tõenäolisele, mitte aga võrdselt kõigile talurahvakihtidele.

Seega tähendas feodaalsuhete purustamine põllumajandusele kitsalt laia arengueperspektiivi, eriti revolutsioonile vahetult järgnenud perioodil.

Kasutatud kirjandus

1. Marx K., Louis Bonaparte'i kaheksateistkümnes brümäär, Tallinn, 1952.
2. Engels F., Anti-Dühring, Tallinn, 1951.
3. K. Marks ja F. Engels, Saksa ideoloogia, Sotsiumi, m. III, Moskva, 1955, lk. 7-544.[1]
4. K. Marks ja F. Engels, Burkuaasia ja kontrrevolutsioon, Sotsiumi, m. VI, Moskva, 1954, lk. 109-134.
5. K. Marks ja F. Engels, Sotsiumi, m. XXIII.
6. Lenin V.I., Ariaanne VSDTP ühinemiskongressi kohta, Teosed, 10. k., Tallinn, 1952, lk. 295-355.[2]
7. Lenin V.I., II Internatsionaali kraahh, Teosed, 21. k., Tallinn, 1953, lk. 179-229.
8. Lenin V.I., Revolutsiooni kahest joonest, Teosed, 21. k., Tallinn, 1953, lk. 376-381.
9. Lenin V.I., Kas saab töölisklassi hinnata "jakobiinluselega"? Teosed, 25. k., Tallinn, 1954, lk. 101-102.

1 K. Marxi ja F. Engelsi tööde peatükkide kasutatavate tööde lühendatult; näit. K. Marks ja F. Engels, Sotsiumi, m. VI, lk. x.
2 Leniini tööde kohta kasutatav teksti lühendeid: V.I. Lenin, Teosed, 10. k., lk. ...

10. Lenin V.Y., Revolutsioonilisest praasist, Teosed, 27. k., Tallinn, 1955, lk. 1–11.
11. Lenin V.Y., Nõukogude võimu edusammud ja raskused, Teosed, 29. k., Tallinn, 1954, lk. 37–69.
12. Lenin V. Y., Kõne sõjast ja rahust partei VII kongressil, „Valitud teosed", II k., Tallinn, 1946, lk. 233–246.
13. V. Y. Lenin, Teosed, 12. k.
14. V. I. Lenin, Teosed, 16. k.
15. V. Y. Lenin, Teosed, 22. k.

1. Ado A. B., Из истории крестьянского движения в первые годы Французской буржуазной революции конца XVIII века, „Вестник Московского Университета". Серия общественных наук, 1956, №4, lk. 41–55 = Ado, Из истории крестьянского движения...
2. Ado A.B., Крестьянские восстания в начале Французской революции в 1789 г., „Из истории общественных движений и международных отношений": Сборник статьей в память академика Евгения Викторовича Тарле, Москва, 1957,

лк. 148–169 = Адо, Крестьянские восстания...
3. Блок М., Характерные черты французской аграрной истории, Москва, 1957 = Блок.
4. Вилляр Ж. и К., Формирование французской нации, Москва, 1954 = Вилляр.
5. Вольтерс Ф., Очерки по истории аграрных отношений и аграрного вопроса во Франции 1700–1790 г.г., Москва-Петроград, 1923 = Вольтерс.
6. Дембо Л., Аграрное законодательство французской революции 1789–1793 гг., „Советское государство и право", 1940, №2, лк. 114–132 = Дембо.
7. Кареев Н., Крестьяне и крестьянский вопрос во Франции в последней четверти XVIII века, Москва, 1879 = Кареев.
8. Ковалевский М., Очерки социального быта Франции. – „Вестник Европы", 1911, №7, 8 = Ковалевский, Очерки социального быта Франции, №7, 8.
9. Ковалевский М., Происхождение мелкой крестьянской собственности во Франции, С.-Петербург, 1912 = Ковалевский, Происхождение мелкой крестьянской собственности...
10. Козлов Ф., К вопросу о якобинской

диктатуре. „Историк марксист", 1939, № 3, лк. 46–71 = Козлов.
11. Кунисский С.Д. и Позняков В.Н., Общинные земли в эпоху Великой французской революции, Москва, 1927 = Кунисский, Позняков.
12. Лефевр Ж., Аграрный вопрос в эпоху террора (1793–1794), Ленинград, 1936 = = Лефевр.
13. Лучицкий И.В., Аграрные отношения накануне революции в окрестностях Парижа. „Журнал министерства народного просвещения", Петроград, 1915, № 6, лк. 241–279 = Лучицкий, Аграрные отношения накануне революции в окрестностях Парижа.
14. Лучицкий И.В., Аграрные отношения во Франции накануне революции. „Русское богатство", С.-Петербург, 1913, № 2, 3 = = Лучицкий, Аграрные отношения..., „Русское богатство", № 2, 3.
15. Лучицкий И.В., Вопрос о крестьянской поземельной собственности во Франции до революции и продаж национальных имуществ, Киев, 1894 = Лучицкий, Вопрос о крестьянской поземельной собственности...

16. Лучицкий И.В., Из истории семейных и поземельных отношений во Франции в эпоху революции. „Научный исторический журнал", 1914, №3, lk. 30-41.
17. Лучицкий И.В., Крестьянская поземельная собственность в Франции до революции и продажа национальных имуществ, Киев, 1896.
18. Лучицкий И.В., Отчуждение национальных имуществ во Франции в конце XVIII в., „Русское богатство", 1912, №2, II, lk. 102-124 = = Лучицкий, Отчуждение национальных имуществ..., №2, II.
19. Лучицкий И.В., Состояние земледельческих классов во Франции накануне революции и аграрная реформа 1789-93, Киев, 1912 = Лучицкий, Состояние земледельческих классов во Франции...
20. Манфред А.З., Великая французская буржуазная революция XVIII века, Москва, 1956 = Манфред.
21. Матьез А., Борьба с дороговизной и социальное движение в эпоху террора, Москва-Ленинград, 1928 = Матьез, Борьба с дороговизной...
22. Никифоров Н.И., Семейные поземельные по имуществу по наказам третьего сословия

Этампского бальяжа в 1789 г., „Университетские Известия", Киев, 1912, № 3 = = Никифоров.
23. Новая история в документах и материалах. Под редакцией Н. М. Лукина и В. М. Далина, Москва, 1934 = Новая история в документах и материалах.
24. Петров Д. К., Ликвидация сеньёриального режима во Франции по документам, изданным Саньяком и Кароном. „Университетские Известия", Киев, 1915, № 8, lк. 1–215 = Петров, Ликвидация сеньёриального режима во Франции...
25. Петров Е. Н., Социальная роль общинного землевладения во Франции перед революцией (по крестьянским наказам 1789 г.). „Исторический сборник", Москва-Ленинград, 1936, № 5, lк. 163–238.
26. Поршнев Б., Крестьянские и плебейские движения XVII–XVIII вв. во Франции. „Историк марксист", Москва, 1939, № 4, lк. 85-93 = = Поршнев.
27. Потёмкин Ф. В., Молок А. И., Кризис феодально-абсолютистского порядка и буржуазная революция 1789–1794 годов во Франции, Москва, 1952 = Потёмкин, Молок.

28. Революционное правительство во Франции в эпоху Конвента (1792-1794). Сборник документов и материалов, Москва, 1927 = Революционное правительство во Франции...

29. Рогинская А. Е., Очерки по истории Франции (XVII - XIX вв.), Москва, 1958 = Рогинская.

30. Сказкин С., Дифференциация крестьянства во Франции накануне революции 1789 года. „Историк марксист", Москва, 1936, №2 = Сказкин

31. Тарле Е. В., Крестьяне и рабочие во Франции в эпоху великой революции, С.-Петербург, 1914 = Тарле.

32. Французская буржуазная революция 1789-1794. Под редакцией В. П. Волгина и Е. В. Тарле, Москва-Ленинград, 1941 = = Французская буржуазная революция 1789-1794.

33. Фролова Н. И., Значение исследований Н. И. Кареева для разработки истории французского крестьянства в эпоху феодализма. „Средние века", выпуск VII, Москва, 1955 = Фролова, Значение исследований Н. И. Кареева для разработки истории французского крестьянства в эпоху феодализма.

34. Хрестоматия по социально-экономической истории Европы в новое и новейшее время. Под редакцией В.П. Волгина, Москва, 1929 = Хрестоматия по социально-экономической истории Европы...

35. Шампьон Э., Франция накануне революции по наказам 1789 года, С.-Петербург, 1906 = Шампьон.

Sisukord

1. Sissejuhatus . . . . . lk. 1–13.
2. I peatükk. Agraarsuhted ja talupoegkond Prantsuse kodanliku revolutsiooni eel. . . . lk. 14–58.
Feodaalid ja talupojad. . . . lk. 14–33.
Feodaalsed koormised feodaal- lk. 33–48.
se ekspluateerimise väljendusena ↑
Kapitalistlike suhete areng põllumajanduses. Talupoegade klassivõitluse teravnemine revolutsiooni eelõhtul. . . . . lk. 49–58.
3. II peatükk. Agraarkriisimus Prantsuse kodanliku revolutsiooni ajal (1789–1793). lk. 59–99.
4. III peatükk. Agraarsuhted ja talupoegkond jakobiinide diktatuuri perioodil. lk. 100–151
Jakobiinide diktatuuri tähtsus Prantsuse kodanliku

revolutsiooni ajaloos..... lk. 100-122.
Jakobiinide agraarsea-
dusandlus kapitalistlikus for-
matsiooni teostajana põllu-
majanduses ..... lk. 123-137.
Kodanlus ja talupoegkond
rahvuslike varanduste ostjana
na ning klassivõitlus külas. lk. 138-151.
5. Lõppsõna ..... lk. 152-153.
6. Kasutatud kirjandus... lk. 154-161.
7. Sisukord ..... lk. 162-163.